SAYI: 40 FİYATI: 3000 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ MART 1990

Oniki Eylül sonrasında Yeni Çeltek'te işçiler "siyasi amaçlı grev yapmak" iddiası ile yargılandı. 387 işçi ceza aldı. Çeltek'te, hayatını yitirenlerin içinde ceza almış 15 maden işçisi var. İşçilerin siyasi şiddetle ezilmesi, onların kömür yığınları altında ezilmelerini de kolaylaştırdı.

MANDELA ARTIK HAPİS DEĞİL

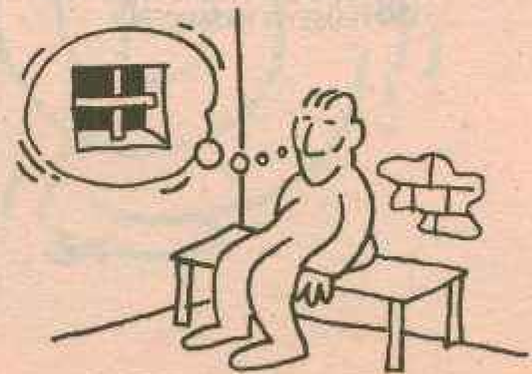
FARELİ KÖYÜN KAVALCISI

Haluk Gerger

Kautsky'nin "süper emperyalizmi", şimdi bir "liberal devletler konsorsiyumu"nun dünyaya özgürlük, barış ve refah getireceği varsayımına dayanan ama gelişmenin izahını "diktatörlüklerin çökmesi, halkların barış ve demokrasi istemesi, bilimsel teknolojik devrimin üretici güçleri üretim ilişkilerinden bağımsız olarak geliştirme ivmesi kazanması" şeklinde bir ideolojik saldırıyla yeniden doğuyor ve "ilerici" odaklardan yayılıyor.

HAPİSHANELER VE ALDATMACA

Semih Gemalmaz

İÇİNDEKİLER

SİYASİ SORUMLU

Terörün işlevi korkutmak, sindirmektir. Bizimki gibi toplumlarda geciktirilmiş demokratikleşmenin hızı ve kapsamı önüne engel olarak çıkar, çıkarılır. Genel olarak toplum ve tek tek kişilere yönelen terör baskısı ile en temel demokratik hak ve özgürlüklere tahammülsüzlük arasında doğrudan bağlantı vardır. Demokrasiyi, özgürlüğü, siyasal ve toplumsal dinamiklere çoğulcu müdahaleyi, katılımı kitlelere maledici süreçlerin gelişmesini hazmedemeyen devlet tutkunu çevreler ve aşırı, tekelci kâr tutkunu sermaye güçleri kritik dönemlerde terörün tırmanmasından hep kazançlı çıkmışlardır. Bu bağlamda baştaki yönetim toplumda yükselen demokrasi talebi karşısında üzerine düşeni yerine getirmekte ayak sürüyorsa, dikkatler siyasi cinayetleri işleyenlerin kimler ya da hangi gizli/açık mihraklar olabileceğinden çok, siyasi **sorumluluğun** tespiti üzerinde yoğunlaşmalıdır.

ANAP yönetimi yıllardır, alternatifi olmadığı iddiası ile başımızda duruyor. Siyasi meşrûiyetinin hiç mertebesi dolayında olmasına hiç aldırmaksızın bildiğini okuyor. Üstüne de, âdeta eski zaman İstanbulu'nun mahalle ünlüleri ağzıyla, ikide bir, "Biz gidersek anarşi gelir, 12 Eylül öncesine dönülür" diyerek terör şantajını politik dayatma aracı olarak kullanmakta perva duymuyor. Ülkede sürdürdüğünü iddia ettiği "istikrar"ın haracını yiyor düpedüz.

Buna ek olarak yine yıllardır ekonomide, siyasette, hukukta ve hatta ahlâkta âdeta kasıtlı uygulamalar ve emrivakilerle yukardan aşağı yaratılan anarşi havası - köşeyi dönene, iş bitirene her şey helal" anlayışı- giderek yaygınlaşmakta, toplumun iç dokusuna işlemektedir. Bu anlayış ANAP yönetiminin ve rejimin âlameti farikası olmuş çıkmıştır. Toplum hayatında ve bireysel bilinç düzleminde kör şiddeti gündemde tutan nedenlerin de en başta gelenlerinden biridir.

Bu durumda baştaki yönetimin, Muammer Aksoy suikasti karşısında olayı kendi sorumluluk alanı içerisinde görmeye hiç yanaşmayan, dışardan bakıcı ve arkadan izleyici yaklaşımının üzerine gidilmelidir. Özelikle gidilmelidir, zira yönetim o kadarla da kalmıyor, olayı siyasi eleştirilere karşı kendini savunma aracı olarak kullanmayı vesile bilir bir davranış sergiliyor. Açık açık, "Bizi fazla eleştirirseniz, iş başından gitmeye zorlarsanız işte böyle şeyler olur," dercesine karşı saldırıya geçiyor.

Buna karşı muhalefet tarafından kesin ve kararlı bir tavır sergilenmediği gibi, olayın kendisinin de genelde yeterince duyarlı tepkiye yol açmadığı ne yazık ki bir gerçek. Birkaç münferit sözlü/yazılı çıkıştan, gazete ilânlarından ve mutad köşe yazıları ve cenaze merasiminden gayri, olay "geçiştirildi" denilebilir. Aslı olması gereken yine olmadı: günlük siyasetin bilinen çizgisi yivinden hiç oynamadı. Hayat eskisi gibi sürüyor. Politikacılar eski minval üzere her vesileyle her konuda demeçler patlatıyorlar. Yine "erken" seçim isteniyor, yerel seçim sonuçları üzerine spekülasyona dalınıyor, parlamentodan tıs çıkmıyor, ilâh...

Böyle bir olayda gereken düzeyde ve biçimde duyarlı tepkinin doğmamış, gösterilmemiş olması, böylesine bir olayın dahi yeterince ciddiye alınmadığının işaretidir. Bu da **hadisenin** sıradanlaşması sürecinin işlemeye başlamasında yararı ve hesabı olanlara bugünden yolun açık bırakılmasıdır.

□

Geçen sayımızda Romanya'da Yeni Dönem başlıklı ve Yalçın Yusufoğlu'nun kaleme aldığı yazının bitiminde "Bu yazı 19 Ocak tarihinde yazılmıştır" şeklinde bir editör notu bulunuyordu. Bu not, aslında Mehmet Doğanay'ın Azerbaycan olaylarına ilişkin olarak yazdığı "Kardeşçe yan yana yaşamak zor (mu?)" adlı makelenin bitimine konulacaktı. Bu montaj yanlışlığından ötürü özür dileriz. ■

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

EKONOMİ VE POLİTİKADA **Görüş** AYLIK DERGİ

▶Sahibi: Şükrü Çelikyapı ▶Yayın Yönetmeni: Çağatay Anadol ▶Yazı İşleri Müdürü: Erdal Şahin ▶Yazışma GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul Tel: 527 03 40 ▶Fiyatı: Yurtiçi 3000.-TL Yurtdışı 3 DM. ▶Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı): Yurtiçi 27.000.-TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır. ▶Dizgi: Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40 ▶Ofset Hazırlık: Gümüş Reprodüksiyon ▶Baskı: Teknografik ▶Genel Dağıtım GAMEDA

Yalçın Yusufoğlu

İÇİNE KAPANIK TÜRKİYE'NİN İÇİNE KAPANIK SOLU

Türkiye'nin "dört bir yandan düşmanla kuşatılmışlığı" yolundaki paranoyalara karşı, çağdaş, demokratik bir toplumu ve temel değerlerini savunmada birinci görev sola düşüyor

Bugün dünyada önemli değişiklikler yaşanırken, Türkiye sanki bütün bu olayların dışında adeta dünyanın dışında ve kendi içine kapanmış bir durumda. Her ülkenin uluslararası politikası her geçen gün iç politikasıyla daha fazla içiçe girerken, uluslararası plandaki değişmeler, gelişmeler Türkiye'nin iç politikasına nasıl yansıyor?

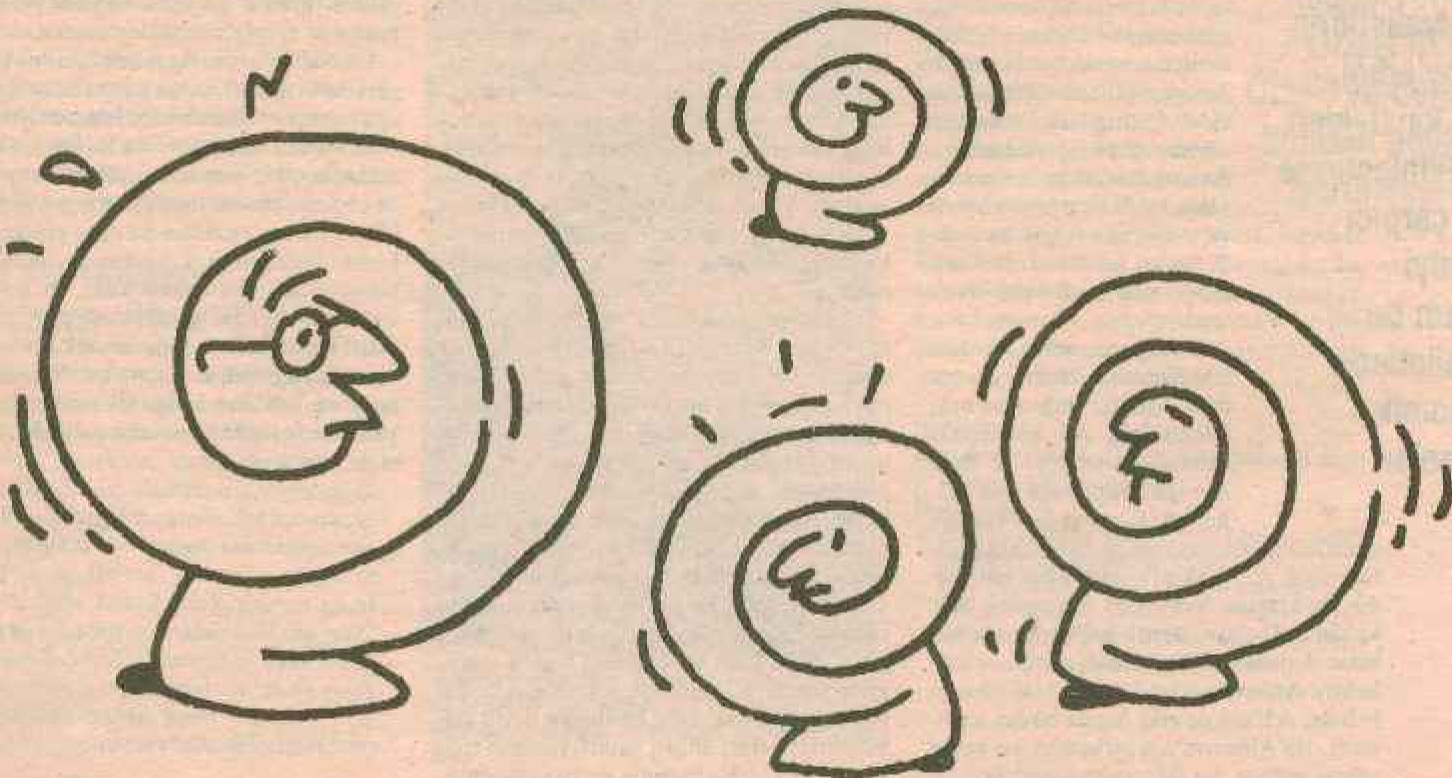
Ülkenin kaderini ötedenberi ABD'ye bağlamış kesimler "Şayet Türkiye'nin ABD için önemi azalırsa biz ne yaparız?" diye kara kara düşünüyorlar, NATO ve Varşova Paktlarının sonunun gözüktüğü bir dönemde "Biz NATO için gerekliyiz, askeri bütçemizde azaltma yapmayacağız" diyorlar, bir bakıma "ABD NATO'dan ve bizden vazgeçse bile, biz ABD'den ve NATO'dan vazgeçmeyeceğiz" gibilerinden kendi kendilerine karanlıkta ıslık çalıyorlar. Ya da, başka bir kesim kafasında Büyük Turan hülyasını canlandırıyor. Dincilerse, Büyük İslam İmparatorluğu'na doğru gidildiğine inanıyor. Sosyal Demokrasi, Doğu Avrupa'da esen sosyal demokrasi rüzgarlarından kendine pay çıkarıyor, seçmenin güvenini bir türlü kazanamazken ve kamuoyu yoklamalarında DYP'nin gerisine düşerken, iktidara yürüdüğü zehabına kapılıyor. (Üstelik oluşturulmasında kendi dahli de bulunan mevcut seçim yasasını Özal'ın değiştirme çalışmaları yaptığını aynı günlerde gazeteler yazıyor.) DYP, topluma hiçbir yeni söz söylemeden, "şu anda Türkiye'yi yönetenler kötü, biz gelirsek iyi yönetiriz, işleri düzeltiriz" demekte. Geçen yıl % 21 oy alan, son anketlerde oylarının % 12-13'e düştüğü görülen iktidar partisi ANAP'ın önde gelenleri ise sanki gidici değillermiş gibi parti içi iktidar kavgasındalar.

Türkiye'nin bu içine kapanmışlığına paralel olarak, Türkiye solu da içine kapanmışlığını sürdürüyor. Bir türlü içe dönüklükten sıyrılamıyor, derlenip toplanıp güçlerini birleştirip toplumun önüne mesajlarıyla, projeleriyle, programlarıyla, taze, diri, yenilikçi ve aktif bir güç olarak çıkamıyor.

Oysa, umutsuzluğun, bezginliğin, geleceğe inançsızlığın bir kangren gibi her yana yayıldığı, sosyal bünyeyi çürüttüğü bir ortamda, ülkenin sol güçlerine ertelenemeyecek, belirsiz bir geleceğe bırakılamayacak önemli görevler düşüyor.

Sol, her şeyden önce toplumun önünde inandırıcı ve etkili bir muhalif güç olmak zorunda. Artık pek çok kimsenin varlığını kabul ettiği muhalefet yapma boşluğunu, siyasal, ekonomik, sosyal öngörüleriyle, ülkenin ivedi sorunlarına getireceği somut çözüm önerileriyle doldurmak, o çözümlere, öngörülere, önerilere geniş yığınları kazanmak, halkın her alandaki örgütlerini, kurumlarını, kuruluşlarını yaratmak için tüm güçleriyle seferber olmak solun şu andaki en önde gelen görevleri arasında.

Gene, uluslararası arenada son derece hızlı seyreden gelişmelerin çok mu çok gerisinde kalan Türkiye siyaseti ancak etkili ve güçlü bir sol muhalefet sayesinde günün gelişmelerini yakalayabilmek doğrultusunda hareketlenebilir, geniş yığınların iç sorunlarla, uluslararası değişmeler arasındaki bağlantıyı kurmalarına, o doğrultuda mobilize olmalarına ▶▶

ancak sol muhalefet yardımcı olabilir.

Bu doğrudan bağın başında, Türkiye'nin olağanüstü büyük askeri harcamaları geliyor. Biz sosyalistler olarak öteden beri NATO'dan çıkılmasını, askeri masrafların azaltılmasını, bu fonların sanayileşmede ve ülke gelişmesinde kullanılmasını savunduk. Fakat bu mesajlarımız hiçbir zaman, bugünkü kadar geniş, yaygın ikna olanaklarını bulamadı. Örneğin, bu yazının yazıldığı gün, ABD ve SSCB yönetimleri Avrupa'daki askeri birliklerini yarıya indirmeyi kararlaştırdıklarını açıkladılar. Türkiye'deki birtakım üsler ve askerler dahil ABD 225 bin, SSCB ise Doğu ve Orta Avrupa'daki 195 bin askerini kısa zamanda çekecek. Ankara gene, geçenlerde olduğu gibi, "bu karar bize sorulmadan alındı" diye ABD'ye serzenişte bulunacak. ABD askerleri ve üslerinin mevcudiyetinde ulusal onurdan sözetmeyenler, bu askerlerin bir kısmı çekilirken, üslerin bazıları kapatılırken, ulusal onuru hatırlayacaklar. SSCB ve ABD'nin konvansiyonel kuvvet indirimi devam ederken, stratejik silahların yarıya indirilmesi görüşmeleri de Viyana'da - geçen yıllardaki - kış uykusundan çıkacak. Böylesine önemli silahsızlanma adımlarının atıldığı bir çağda "Sovyet tehdidi" iddialarını Türkiye'de eskisi gibi sürdürmek hayli güçleşecek. İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve belli yumuşamalara kadar bugüne değin süren soğuk savaşın sonuna gelinmesi önümüzdeki yıllarda Türk militarizminin ve gericiliğinin dayanaklarını zayıflatacak.

Bu yakın gelecek ayan beyan görüldüğü halde, Türkiye'nin sosyal demokrasisi dahil, siyaset arenasındaki partiler askeri harcamaların ciddi ölçeklerde azaltılması konusunda seslerini yükseltmemekteler. Besbelli ki, bu öngörünün yükseltilmesi, yığınların o öngörüyü sahiplemelerinin sağlanması, askeri fonlardan yapılacak büyük tasarrufların, sanayide, tarımda, ulaşımda ve altyapı yatırımlarında değerlendirilmesi doğrultusunda güçlü bir kamuoyunun yaratılması -bir başka deyişle, enflasyonu düşürmenin biricik yolunun üretimin artırılmasından ve rasyonelleşmesinden geçtiği, bunun da ancak ciddi yatırımlarla mümkün olabileceği gerçeğinin geniş yığınlara kavratılması- ancak solun etkili bir muhalefetiyle ve bugün için ortaya koyacağı somut, inandırıcı alternatif programlarla mümkün olabilecek.

Türkiye'de sosyalistlerin öteden beri söylediği, esas olarak iç kaynakları geliştirme, yetkinleştirme ihtiyacı, daha çarpıcı olarak ekonomiyi zorlayacak. Tam bu noktada sosyalistlerin rasyonel ekonomik öneriler getirmeleri gerekiyor.

Uluslararası arenadaki hızlı değişmelerle Türkiye arasındaki diğer bir doğrudan bağ, Türkiye'nin AT sevdasında kendini gösteriyor. 12 üyeli Avrupa Topluluğu'nun 13. üyeliği konusunda, Türkiye yöneticileri kendilerinde rüçhan hakkını görürlerken, AT Türkiye'nin üyeliğini bilinmedik bir zamana bıraktığını diplomatik dille açıkladı. Türkiye, üyelik başvurusunda bulunan Avusturya'dan önceliği olduğunu söylerken, Avrupa'nın yeni oluşmaktaki dengelerinde, AT'nin de eski önemi birden azalıverdi. İki Almanya'nın birleşmesi bu kadar yakına gelince, her iki tarafın yöneticileri ortak bir para birimi oluşturmak konusunda anlaşınca ve Demokratik Almanya'daki 18 Mart seçimlerinden sonra bu sürecin daha da hızlanacağı anlaşılınca, İngiltere'nin soğuk tutumuna ilaveten AT'nin büyüklerinden Fransa'daki tedirginlik iyice arttı. Böylece, bir yandan AT'nin 12 üyelik hinterlandı içinde çelişkiler doğarken, öte yandan, bazı Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini de içine alabilecek ve birleşik güçlü bir Almanya'yı dengeleyebilecek, bu bakımdan AT'nin başlangıçta Ortak Pazar olarak koyduğu bazı sıkı ilkeleri ve kuralları da gevşetebilecek perspektifler ortaya çıkmaya başladı.

Böylece Türkiye'nin sorunu Ortak Pazar'a girip girmeme noktasından çıkıp, böyle bir Avrupa'daki yerinin ne olabileceği sorusuna geldi. Soru ise ister istemez, Türkiye'nin kendi ekonomik tercihlerini -ve ekonomik organizasyonunu- yeniden gözden geçirmesini gerektirecek. Bir başka deyişle, Türkiye, öteden beri sürdürdüğü Ortak Pazar perspektifine dayalı ekonomik düzenlemesini, kaçınılmaz olarak yeniden düzenlemek zorunda kalacak. Keza, AT'nin bugüne değin Türkiye'ye gösterdiği kimi kolaylıkları sürdürüp sürdürmeyeceği bile tartışma konusu. Daha kısa söylersek, Türkiye'de sosyalistlerin ötedenberi söylediği, kendi iç kaynaklarına dayanma, esas olarak iç kaynakları geliştirme, yetkinleştirme, somutta yatırımlar için iç finansman olanaklarını geliştirme ihtiyacı daha çarpıcı olarak ekonomiyi zorlayacak; bu ise, bir dizi ekonomik reformu ve organizasyonu öngörecek. Tam bu noktada, sosyalistlerin, rasyonel ekonomik öneriler getirmeleri gerekiyor. Bunların başında, hiçbir sermaye partisinin cesaret edemeyeceği, niyetlenmeyeceği, vergi reformu -özellikle kurumlar vergisinin yükseltilmesi-büyük sermayenin, tekellerin kârlarının sınırlandırılması, kâr oranlarına göre vergi dilimlerinin yükseltilmesi geliyor.

Yatırımlar konusunda ise, Türkiye ekonomisinin dışa bağımlılığını azaltacak, uzun erimli bazı önemli altyapı yatırımlarına yönelinmesi, bu kapsamda yedek parça ve akaryakıt yoluyla yapılan ithalatı azaltacak düzeyde demiryolu taşımacılığına yatırım yapılması, sanayide belli dallarda teknolojik yenilenme, üretim bilgi ve deneyimini arttırma yoluyla uzmanlaşıp güçlenilmesi, iflas halindeki tarım ve hayvancılığın ıslah ve ihya edilmesi vb. önemli tercihlerin IMF reçeteleri ve AT hesapları dışında sol tarafından somut rakamlarla ve planlarla gündeme getirilmesi gerekiyor.

Türkiye sosyalistlerinin, gene bugünkü ekonomik yapı içinde yoğun uğraş vereceği noktalardan birisi de, emekçilerin sosyal haklarını ve sosyal güvenlik olanaklarını genişletme, geliştirme doğrultusundaki sosyal reformlar. Bugün ülkede pek çok kesimin sözcüsü gelir dağılımındaki adaletsizlikten sözettiği halde, hiçbir muhalif kesimin bu adeletsizliği azaltacak bir programı ve öngörüsü yok. İktidara talip partiler "biz gelirsek düzeltiriz" diyorlar, fakat neyi nasıl yapacakları konusunda tek somut söz söylemiyorlar. (Nitekim, geçen yıl 26 Mart seçimlerinin hemen sonrasında yapılan bir kamuoyu yoklamasında, büyük çoğunluk muhalefet partilerine tercih kullandıkları halde, anketi yanıtlayanların toplam % 71'i hiçbir partinin enflasyonu düşüremeyeceğini söylemişti. Bir başka deyişle, muhalefet partilerine verilen oylar ANAP'a tepki oylarıydı, ama seçmen, oy verdiği-vereceği muhalefet partisinden de fazla bir şey ummamaktaydı.)

Merkezi otorite erkinin geriletilmesi, devletin ve toplumun demokratikleştirilmesi, demokratik bir hukuk yapısının kazanılması, resmi ideolojinin şartlandırmalarına ve tabularına karşı demokratik uğraşların yaygınlaştırılması konusunda, özellikle yığınların kurumlarını, kuruluşlarını yaratma, halkın bilfiil onlara sahiplenmesine yardımcı olma konusunda ise solun yeri tabii ki tartışılmaz. Öte yandan, uluslararası planda meydana gelen değişikliklerde, şoven, yayılmacı, maceracı eğilimlerin propagandalarına, Türkiye'nin "dört bir yandan düşmanla kuşatılmışlığı" yolundaki paranoyalara karşı, çağdaş, demokratik bir toplumu ve onun temel değerlerini savunma, dünyada, Avrupa'da ve bölgemizde kurulmakta olan yeni güç dengelerinde Türkiye'nin saygınlık kazanabilmesinin yollarını, uygar yöntemlerini topluma benimsetme konusunda, gene birinci görev sola düşüyor.

Ve nihayet, Türkiye solu, uzun erimde öngördüğü sosyalist toplum projesini, demokratik, katılımcı, desantralize ve yığınların inisiyatifine dayalı sosyalist toplum modelini, kapitalist sistemin ve emperyalizmin teşhiriyle birlikte geliştirip olgunlaştırıp programlaştırmak ve topluma sunmak, o projeyi süreç içinde yetkinleştirmek, yığınların kendi öz kurumlarını yaratmanın, bugün için daha iyi yaşam koşullarını, uygar ve demokratik bir toplumu, yarın içinse sosyalizmi kazanmak için biricik güvence olduğunu fiili çalışmasıyla ve o kurumların yaratılmasındaki özverisiyle topluma kanıtlamak zorunda. Sosyalist sol olarak varolmanın olmazsa olmaz nedeni, yani sosyalist solun varoluş nedeni, bugünü yarına bağlayabilme, bugün için muhalif bir güç olarak toplumu değiştirme işlevini, yarın iktidara talip sol güçlerden başlıcası olarak sosyalizmi kurma -sosyalist toplum projesine bağlama- işleviyle bütünleştirmektir.

Ülkemiz solunun önünde böylesine hayati görevlerin olması, solun yarına hazırlanması için yapılan tartışmaları, görüşmeleri tabii ki, daha önemli kılıyor. Ne var ki, sol, içe kapanıklıktan çıkıp dışa dönmedikçe, bunun için de güçlerini birleştirmedikçe, yaygın, güçlü etkili bir partiye ve ondan da daha geniş bir sol bloka ulaşmadıkça, solun kendi içindeki tartışmalar da soyut ve kısır kalır. Bu fasit daireden çıkmak için, yarınki sosyalist toplumun temel özelliklerinde programatik olarak anlaşmak, bugünkü sorunlara ise alternatif bir program getirmek ve bir an önce toplumun karşısına birleşik bir sosyalist parti olarak çıkmak gerekiyor. ■

İDARİ YARGI'DAN "İDARE'NİN YARGISI"NA DOĞRU

İdare'nin kamu gücü ve kudreti karşısında bireyler için tek ve en güvenceli korunma mekanizmasını oluşturan İdari Yargı'nın gerçek işlevini yitirmesini sağlamak, yeni yasa tasarısının başlıca amacıdır.

Türkiye'de 1988 yılında ilk kez gündeme gelen ve daha sonra da her ne sebeple olduğu belirsiz bir şekilde hükümetçe 11.1.1989 tarihinde geri çekilen 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK)'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin yasa tasarısı, TBMM Adalet Komisyonu tarafından 18.1.1990 tarihinde hazırlanan bir raporla yeniden TBMM Başkanlığı'na sunulmuştur.[1]

Yeni tasarı da içerdiği hükümler bakımından, bir öncekinden farksız olarak, İdare'nin yargısal denetimini ve giderek çağdaş hukuk devleti ilkesini yok edecek nitelikte ve hiçbir hukuk mantığı ile açıklanamayacak düzenlemeler getirmektedir.

Önümüzdeki günlerde TBMM Genel Kurulu'nun gündemine gelecek olan Tasarı'nın hukuk-dışı içeriği, bir yandan Adalet Komisyonu'nda yer alan dört milletvekili tarafından yazılan muhalefet şerhinde[2], diğer yandan ise İdare Hukuku öğreticilerinin yakın tarihlerdeki makalelerinde[3] açıkça ortaya konulmakla birlikte; görünen husus -bunun aksine- Tasarı'nın Meclis Genel Kurulu'nda bu şekliyle benimseneceği yolundadır.

İdare'nin yargısal denetimine "hayır"!

Adalet Komisyonu'nca kabul edilen metnin 1. maddesi, İYUK'un 2. maddesinin esasını tamamen bertaraf edici bir değişimi kabul ederek, bireylerin, kamu gücü karşısında yargısal korunmadan yararlanmalarını da önlemek hedefini gütmektedir. Bu amaçla, bireyler için etkin bir yargısal korunmayı sağlayan iptal davalarının konusunu oluşturan idari işlemlerin hukuka aykırılığının ancak **"kişisel menfaatleri doğrudan ihlâl edilenler"** tarafından ileri sürülebileceği; bu aykırılık iddiasının, İdare'nin işlemlerinde takdir yetkisini kullandığı **"sebep, konu ve maksat"** unsurlarına dayandırılması halinde ise idari yargı yerlerinin bu bakımdan herhangi bir yargısal denetim yapamayacakları yolunda yargısal denetim sınırlamaları kaleme alınmıştır. Yine, söz konusu sınırlamaları tamamlar biçimde, Tasarı, bu kez 6. madddesiyle, İYUK'un 14. maddesinin 3. fıkrasında gerçekleştirdiği değişiklikle, "idari davaya konu yapılabilecek işlemlerin ancak **kesin ve yürütülmesi gerekli bir işlem** olması"nı zorunlu kılmış ve böylelikle yargısal denetim kapsamının daraltılmasında herhangi bir eksiklik bırakılmamıştır.

"İdare'nin yargısı"na doğru...

Böylesine bir sınırlama zinciri çerçevesinde, elbette ki güdülen amaç, İdare'nin kamu gücü ve kudreti ayrıcalığı karşısında bireyler için tek ve en güvenceli korunma mekanizmasını oluşturan İdari Yargı'nın gerçek işlevini yitirmesini sağlamak ve İdare'yi işlem ve eylemleri bakımından denetlemek konusunda uzman sayılan İdari Yargı'yı bu konumundan uzaklaştırarak, İdare'yi, o'nun istediği kadar ve sadece o doğrultuda denetleyecek bir "İdare'nin Yargısı" oluşturmaktır. Kısacası, amaç, idari yargıyı imha etmek suretiyle keyfi bir yönetim yaratmaktır. Nitekim, Tasarı ile, kamusal düzenin korunması için ve sadece "vatandaşlık" sıfatı ile açılan -kamuoyunda bilinen isimleriyle- "Savarona", "Aliağa Termik Santralı", "özelleştirme", "Hafize Özal", "tercihli yol" ve benzeri davaların bundan böyle açılmasını ve görülmesini engellemek; "siyasi ve takdiri işlemler" gibi çağdaş hukuk düzenlerinde tamamen terkedilmiş olan kriterleri yeniden Türk İdare Hukuku'na sokuşturmak ve giderek Fransız hukukundan Türk hukukuna aktarılan ve daha kapsamlı bir yargısal denetim kapısını aralayan "ayrılabilir işlemler" kuramını daha doğmadan yok etmek olguları hedeflenmektedir.

▲ *Eğer "vatandaş" sanız. Ve protesto ettiğiniz bazı işlemler için bir de dava açmak istiyorsanız, yeni kanun tasarısı ile bu hakkımız ortadan kalkıyor.*

Sonuç

Tasarı, bu şekliyle, hukuk devleti ilkesini zedelemek ve hak arama özgürlüğünü kısıtlamak sebepleriyle Anayasa'nın başlangıç kısmına, 2'nci, 36'ncı ve 125'inci maddelerine aykırı olduğu gibi; üstelik Türk hükümetlerinin de imzalarını taşıyan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin "İdarenin yargısal denetiminin daha da etkinleştirilmesi" amacıyla çıkardığı yönerge kararlarına da açıkça ters düşmektedir. Bu bağlamda, tasarı, içerdiği söz konusu hükümler ile Türk hukuk düzeninin -bırakınız çağ atlamasını- çağdışı kalmasında atılmış adımlardan birisidir. Ancak, bu adım, İdari Yargı'nın genel hukuk ilkelerinden hareketle oluşturduğu yüzyılı aşkın yargısal gelenek karşısında, geri alınmaya mahkûm olacaktır. İdari Yargı'nın yüzyılı aşan mazisi bunu gerektirmektedir. ■

Tasarı ile, sadece "vatandaşlık" sıfatı ile açılan "Savarona", "Aliağa Termik Santralı", "Özelleştirme", "Hafize Özal" ve benzeri davaların bundan böyle açılması ve görülmesi engelleniyor.

DİPNOTLAR

1) *Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Yasama Yılı: 3, S.Sayısı: 120'ye 1'inci Ek.*

2) *Id., s.5*

3) *Prof.Dr.Lütfi Duran, "Keyfi Yönetim Yasallaştırılıyor...", Cumhuriyet Gazetesi, 1.11.1990; Prof.Dr. İl Han Özay, "Vurun Danıştay'a!", Milliyet Gazetesi, 18.1.1990 ve "Hukuk Devletinden 'Kurtulma'da Atı Alan Üsküdar'ı Geçti (mi?)", Görüş, Sayı: 39 Şubat 1990.*

ancak sol muhalefet yardımcı olabilir.

Bu doğrudan bağın başında, Türkiye'nin olağanüstü büyük askeri harcamaları geliyor. Biz sosyalistler olarak öteden beri NATO'dan çıkılmasını, askeri masrafların azaltılmasını, bu fonların sanayileşmede ve ülke gelişmesinde kullanılmasını savunduk. Fakat bu mesajlarımız hiçbir zaman, bugünkü kadar geniş, yaygın ikna olanaklarını bulamadı. Örneğin, bu yazının yazıldığı gün, ABD ve SSCB yönetimleri Avrupa'daki askeri birliklerini yarıya indirmeyi kararlaştırdıklarını açıkladılar. Türkiye'deki birtakım üsler ve askerler dahil ABD 225 bin, SSCB ise Doğu ve Orta Avrupa'daki 195 bin askerini kısa zamanda çekecek. Ankara gene, geçenlerde olduğu gibi, "bu karar bize sorulmadan alındı" diye ABD'ye serzenişte bulunacak. ABD askerleri ve üslerinin mevcudiyetinde ulusal onurdan sözetmeyenler, bu askerlerin bir kısmı çekilirken, üslerin bazıları kapatılırken, ulusal onuru hatırlayacaklar. SSCB ve ABD'nin konvansiyonel kuvvet indirimi devam ederken, stratejik silahların yarıya indirilmesi görüşmeleri de Viyana'da - geçen yıllardaki - kış uykusundan çıkacak. Böylesine önemli silahsızlanma adımlarının atıldığı bir çağda "Sovyet tehdidi" iddialarını Türkiye'de eskisi gibi sürdürmek hayli güçleşecek. İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve belli yumuşamalara kadar bugüne değin süren soğuk savaşın sonuna gelinmesi önümüzdeki yıllarda Türk militarizminin ve gericiliğinin dayanaklarını zayıflatacak.

Bu yakın gelecek ayan beyan görüldüğü halde, Türkiye'nin sosyal demokrasisi dahil, siyaset arenasındaki partiler askeri harcamaların ciddi ölçeklerde azaltılması konusunda seslerini yükseltmemekteler. Besbelli ki, bu öngörünün yükseltilmesi, yığınların o öngörüyü sahiplemelerinin sağlanması, askeri fonlardan yapılacak büyük tasarrufların, sanayide, tarımda, ulaşımda ve altyapı yatırımlarında değerlendirilmesi doğrultusunda güçlü bir kamuoyunun yaratılması -bir başka deyişle, enflasyonu düşürmenin biricik yolunun üretimin artırılmasından ve rasyonelleşmesinden geçtiği, bunun da ancak ciddi yatırımlarla mümkün olabileceği gerçeğinin geniş yığınlara kavratılması- ancak solun etkili bir muhalefetiyle ve bugün için ortaya koyacağı somut, inandırıcı alternatif programlarla mümkün olabilecek.

Türkiye'de sosyalistlerin öteden beri söylediği, esas olarak iç kaynakları geliştirme, yetkinleştirme ihtiyacı, daha çarpıcı olarak ekonomiyi zorlayacak. Tam bu noktada sosyalistlerin rasyonel ekonomik öneriler getirmeleri gerekiyor.

Uluslararası arenadaki hızlı değişmelerle Türkiye arasındaki diğer bir doğrudan bağ, Türkiye'nin AT sevdasında kendini gösteriyor. 12 üyeli Avrupa Topluluğu'nun 13. üyeliği konusunda, Türkiye yöneticileri kendilerinde rüçhan hakkını görürlerken, AT Türkiye'nin üyeliğini bilinmedik bir zamana bıraktığını diplomatik dille açıkladı. Türkiye, üyelik başvurusunda bulunan Avusturya'dan önceliği olduğunu söylerken, Avrupa'nın yeni oluşmaktaki dengelerinde, AT'nin de eski önemi birden azalıverdi. İki Almanya'nın birleşmesi bu kadar yakına gelince, her iki tarafın yöneticileri ortak bir para birimi oluşturmak konusunda anlaşınca ve Demokratik Almanya'daki 18 Mart seçimlerinden sonra bu sürecin daha da hızlanacağı anlaşılınca, İngiltere'nin soğuk tutumuna ilaveten AT'nin büyüklerinden Fransa'daki tedirginlik iyice arttı. Böylece, bir yandan AT'nin 12 üyelik hinterlandı içinde çelişkiler doğarken, öte yandan, bazı Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini de içine alabilecek ve birleşik güçlü bir Almanya'yı dengeleyebilecek, bu bakımdan AT'nin başlangıçta Ortak Pazar olarak koyduğu bazı sıkı ilkeleri ve kuralları da gevşetebilecek perspektifler ortaya çıkmaya başladı.

Böylece Türkiye'nin sorunu Ortak Pazar'a girip girmeme noktasından çıkıp, böyle bir Avrupa'daki yerinin ne olabileceği sorusuna geldi. Soru ise ister istemez, Türkiye'nin kendi ekonomik tercihlerini -ve ekonomik organizasyonunu- yeniden gözden geçirmesini gerektirecek. Bir başka deyişle, Türkiye, öteden beri sürdürdüğü Ortak Pazar perspektifine dayalı ekonomik düzenlemesini, kaçınılmaz olarak yeniden düzenlemek zorunda kalacak. Keza, AT'nin bugüne değin Türkiye'ye gösterdiği kimi kolaylıkları sürdürüp sürdürmeyeceği bile tartışma konusu. Daha kısa söylersek, Türkiye'de sosyalistlerin öteden beri söylediği, kendi iç kaynaklarına dayanma, esas olarak iç kaynakları geliştirme, yetkinleştirme, somutta yatırımlar için iç finansman olanaklarını geliştirme ihtiyacı daha çarpıcı olarak ekonomiyi zorlayacak; bu ise, bir dizi ekonomik reformu ve organizasyonu öngörecek. Tam bu noktada, sosyalistlerin, rasyonel ekonomik öneriler getirmeleri gerekiyor. Bunların başında, hiçbir sermaye partisinin cesaret edemeyeceği, niyetlenmeyeceği, vergi reformu -özellikle kurumlar vergisinin yükseltilmesi-büyük sermayenin, tekellerin kârlarının sınırlandırılması, kâr oranlarına göre vergi dilimlerinin yükseltilmesi geliyor.

Yatırımlar konusunda ise, Türkiye ekonomisinin dışa bağımlılığını azaltacak, uzun erimli bazı önemli altyapı yatırımlarına yönelinmesi, bu kapsamda yedek parça ve akaryakıt yoluyla yapılan ithalatı azaltacak düzeyde demiryolu taşımacılığına yatırım yapılması, sanayide belli dallarda teknolojik yenilenme, üretim bilgi ve deneyimini arttırma yoluyla uzmanlaşıp güçlenilmesi, iflas halindeki tarım ve hayvancılığın ıslah ve ihya edilmesi vb. önemli tercihlerin IMF reçeteleri ve AT hesapları dışında sol tarafından somut rakamlarla ve planlarla gündeme getirilmesi gerekiyor.

Türkiye sosyalistlerinin, gene bugünkü ekonomik yapı içinde yoğun uğraş vereceği noktalardan birisi de, emekçilerin sosyal haklarını ve sosyal güvenlik olanaklarını genişletme, geliştirme doğrultusundaki sosyal reformlar. Bugün ülkede pek çok kesimin sözcüsü gelir dağılımındaki adaletsizlikten sözettiği halde, hiçbir muhalif kesimin bu adeletsizliği azaltacak bir programı ve öngörüsü yok. İktidara talip partiler "biz gelirsek düzeltiriz" diyorlar, fakat neyi nasıl yapacakları konusunda tek somut söz söylemiyorlar. (Nitekim, geçen yıl 26 Mart seçimlerinin hemen sonrasında yapılan bir kamuoyu yoklamasında, büyük çoğunluk muhalefet partilerine tercih kullandıkları halde, anketi yanıtlayanların toplam % 71'i hiçbir partinin enflasyonu düşüremeyeceğini söylemişti. Bir başka deyişle, muhalefet partilerine verilen oylar ANAP'a tepki oylarıydı, ama seçmen, oy verdiği-vereceği muhalefet partisinden de fazla bir şey ummamaktaydı.)

Merkezi otorite erkinin geriletilmesi, devletin ve toplumun demokratikleştirilmesi, demokratik bir hukuk yapısının kazanılması, resmi ideolojinin şartlandırmalarına ve tabularına karşı demokratik uğraşların yaygınlaştırılması konusunda, özellikle yığınların kurumlarını, kuruluşlarını yaratma, halkın bilfiil onlara sahiplenmesine yardımcı olma konusunda ise solun yeri tabii ki tartışılmaz. Öte yandan, uluslararası planda meydana gelen değişikliklerde, şoven, yayılmacı, maceracı eğilimlerin propagandalarına, Türkiye'nin "dört bir yandan düşmanla kuşatılmışlığı" yolundaki paranoyalara karşı, çağdaş, demokratik bir toplumu ve onun temel değerlerini savunma, dünyada, Avrupa'da ve bölgemizde kurulmakta olan yeni güç dengelerinde Türkiye'nin saygınlık kazanabilmesinin yollarını, uygar yöntemlerini topluma benimsetme konusunda, gene birinci görev sola düşüyor.

Ve nihayet, Türkiye solu, uzun erimde öngördüğü sosyalist toplum projesini, demokratik, katılımcı, desantralize ve yığınların inisiyatifine dayalı sosyalist toplum modelini, kapitalist sistemin ve emperyalizmin teşhiriyle birlikte geliştirip olgunlaştırıp programlaştırmak ve topluma sunmak, o projeyi süreç içinde yetkinleştirmek, yığınların kendi öz kurumlarını yaratmanın, bugün için daha iyi yaşam koşullarını, uygar ve demokratik bir toplumu, yarın içinse sosyalizmi kazanmak için biricik güvence olduğunu fiili çalışmasıyla ve o kurumların yaratılmasındaki özverisiyle topluma kanıtlamak zorunda. Sosyalist sol olarak varolmanın olmazsa olmaz nedeni, yani sosyalist solun varoluş nedeni, bugünü yarına bağlayabilme, bugün için muhalif bir güç olarak toplumu değiştirme işlevini, yarın iktidara talip sol güçlerden başlıcası olarak sosyalizmi kurma -sosyalist toplum projesine bağlama- işleviyle bütünleştirmektir.

Ülkemiz solunun önünde böylesine hayati görevlerin olması, solun yarına hazırlanması için yapılan tartışmaları, görüşmeleri tabii ki, daha önemli kılıyor. Ne var ki, sol, içe kapanıklıktan çıkıp dışa dönmedikçe, bunun için de güçlerini birleştirmedikçe, yaygın, güçlü etkili bir partiye ve ondan da daha geniş bir sol bloka ulaşmadıkça, solun kendi içindeki tartışmalar da soyut ve kısır kalır. Bu fasit daireden çıkmak için, yarınki sosyalist toplumun temel özelliklerinde programatik olarak anlaşmak, bugünkü sorunlara ise alternatif bir program getirmek ve bir an önce toplumun karşısına birleşik bir sosyalist parti olarak çıkmak gerekiyor. ■

İDARİ YARGI'DAN ''İDARE'NİN YARGISI''NA DOĞRU

İdare'nin kamu gücü ve kudreti karşısında bireyler için tek ve en güvenceli korunma mekanizmasını oluşturan İdari Yargı'nın gerçek işlevini yitirmesini sağlamak, yeni yasa tasarısının başlıca amacıdır.

Türkiye'de 1988 yılında ilk kez gündeme gelen ve daha sonra da her ne sebeple olduğu belirsiz bir şekilde hükümetçe 11.1.1989 tarihinde geri çekilen 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK)'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin yasa tasarısı, TBMM Adalet Komisyonu tarafından 18.1.1990 tarihinde hazırlanan bir raporla yeniden TBMM Başkanlığı'na sunulmuştur.[1]

Yeni tasarı da içerdiği hükümler bakımından, bir öncekinden farksız olarak, İdare'nin yargısal denetimini ve giderek çağdaş hukuk devleti ilkesini yok edecek nitelikte ve hiçbir hukuk mantığı ile açıklanamayacak düzenlemeler getirmektedir.

Önümüzdeki günlerde TBMM Genel Kurulu'nun gündemine gelecek olan Tasarı'nın hukuk-dışı içeriği, bir yandan Adalet Komisyonu'nda yer alan dört milletvekili tarafından yazılan muhalefet şerhinde[2], diğer yandan ise İdare Hukuku öğreticilerinin yakın tarihlerdeki makalelerinde[3] açıkça ortaya konulmakla birlikte; görünen husus -bunun aksine- Tasarı'nın Meclis Genel Kurulu'nda bu şekliyle benimseneceği yolundadır.

İdare'nin yargısal denetimine ''hayır''!

Adalet Komisyonu'nca kabul edilen metnin 1. maddesi, İYUK'un 2. maddesinin esasını tamamen bertaraf edici bir değişimi kabul ederek, bireylerin, kamu gücü karşısında yargısal korunmadan yararlanmalarını da önlemek hedefini gütmektedir. Bu amaçla, bireyler için etkin bir yargısal korunmayı sağlayan iptal davalarının konusunu oluşturan idari işlemlerin hukuka aykırılığının ancak **''kişisel menfaatleri doğrudan ihlâl edilenler''** tarafından ileri sürülebileceği; bu aykırılık iddiasının, İdare'nin işlemlerinde takdir yetkisini kullandığı **''sebep, konu ve maksat''** unsurlarına dayandırılması halinde ise idari yargı yerlerinin bu bakımdan herhangi bir yargısal denetim yapamayacakları yolunda yargısal denetim sınırlamaları kaleme alınmıştır. Yine, söz konusu sınırlamaları tamamlar biçimde, Tasarı, bu kez 6. madddesiyle, İYUK'un 14. maddesinin 3. fıkrasında gerçekleştirdiği değişiklikle, ''idari davaya konu yapılabilecek işlemlerin ancak **kesin ve yürütülmesi gerekli bir işlem** olması''nı zorunlu kılmış ve böylelikle yargısal denetim kapsamının daraltılmasında herhangi bir eksiklik bırakılmamıştır.

''İdare'nin yargısı''na doğru...

Böylesine bir sınırlama zinciri çerçevesinde, elbette ki güdülen amaç, İdare'nin kamu gücü ve kudreti ayrıcalığı karşısında bireyler için tek ve en güvenceli korunma mekanizmasını oluşturan İdari Yargı'nın gerçek işlevini yitirmesini sağlamak ve İdare'yi işlem ve eylemleri bakımından denetlemek konusunda uzman sayılan İdari Yargı'yı bu konumundan uzaklaştırarak, İdare'yi, o'nun istediği kadar ve sadece o doğrultuda denetleyecek bir ''İdare'nin Yargısı'' oluşturmaktır. Kısacası, amaç, idari yargıyı imha etmek suretiyle keyfi bir yönetim yaratmaktır. Nitekim, Tasarı ile, kamusal düzenin korunması için ve sadece ''vatandaşlık'' sıfatı ile açılan -kamuoyunda bilinen isimleriyle- ''Savarona'', ''Aliağa Termik Santralı'', ''özelleştirme'', ''Hafize Özal'', ''tercihli yol'' ve benzeri davaların bundan böyle açılmasını ve görülmesini engellemek; ''siyasi ve takdiri işlemler'' gibi çağdaş hukuk düzenlerinde tamamen terkedilmiş olan kriterleri yeniden Türk İdare Hukuku'na sokuşturmak ve giderek Fransız hukukundan Türk hukukuna aktarılan ve daha kapsamlı bir yargısal denetim kapısını aralayan ''ayrılabilir işlemler'' kuramını daha doğmadan yok etmek olguları hedeflenmektedir.

▲ *Eğer ''vatandaş''sanız. Ve protesto ettiğiniz bazı işlemler için bir de dava açmak istiyorsanız, yeni kanun tasarısı ile bu hakkımız ortadan kalkıyor.*

Sonuç

Tasarı, bu şekliyle, hukuk devleti ilkesini zedelemek ve hak arama özgürlüğünü kısıtlamak sebepleriyle Anayasa'nın başlangıç kısmına, 2'nci, 36'ncı ve 125'inci maddelerine aykırı olduğu gibi; üstelik Türk hükümetlerinin de imzalarını taşıyan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin ''İdarenin yargısal denetiminin daha da etkinleştirilmesi'' amacıyla çıkardığı yönerge kararlarına da açıkça ters düşmektedir. Bu bağlamda, tasarı, içerdiği söz konusu hükümler ile Türk hukuk düzeninin -bırakınız çağ atlamasını- çağdışı kalmasında atılmış adımlardan birisidir. Ancak, bu adım, İdari Yargı'nın genel hukuk ilkelerinden hareketle oluşturduğu yüzyılı aşkın yargısal gelenek karşısında, geri alınmaya mahkûm olacaktır. İdari Yargı'nın yüzyılı aşan mazisi bunu gerektirmektedir. ■

Tasarı ile, sadece ''vatandaşlık'' sıfatı ile açılan ''Savarona'', ''Aliağa Termik Santralı'', ''Özelleştirme'', ''Hafize Özal'' ve benzeri davaların bundan böyle açılması ve görülmesi engelleniyor.

DİPNOTLAR

1) Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Yasama Yılı: 3, S.Sayısı: 120'ye 1'inci Ek.

2) Id., s.5

3) Prof.Dr.Lûtfi Duran, ''Keyfi Yönetim Yasallaştırılıyor...'', Cumhuriyet Gazetesi, 1.11.1990; Prof.Dr. İl Han Özay, ''Vurun Danıştay'a!'', Milliyet Gazetesi, 18.1.1990 ve ''Hukuk Devletinden 'Kurtulma'da Atı Alan Üsküdar'ı Geçti (mi?)'', Görüş, Sayı: 39 Şubat 1990.

MANDELA NİHAYET SERBEST, YA TÜRKİYE'DEKİLER?

Ayrıların bütünleşmesi, kendilerini farklı kılan noktaları öne çıkartmadan ortak doğrultuda birleşmesi: Belki bu çok büyük bir özveriyi istemektir. Ama bu özveri yapılmadıkça geleceğimize umutlu bakamayız.

1. Bütün dünyayı ayağa kaldıran, çoşkuya sürükleyen bir olaydı o haber: "Mandela nihayet serbest". Çeyrek yüzyılı aşkın bir süre düşünceleri, inançları ve politik kavgası nedeniyle faşist bir yönetimin hapishanelerinde kalan Mandela, sadece Güney Afrikalı siyahların değil, bütün insanların özgürlük simgesi haline gelmişti. İşte bu simge şimdi serbest. Güney Afrikalı beyazların iktidarı siyahların haklarını vermek zorunda kaldı.. Irkçı faşist politika son kalelerinden birinde de iflas etti..

M.Ali Birand'ın TV programında Azerbaycanlı gazeteciler, sıkıyönetim komutanı olan generali soru bombardımanına tuttular, hatta suçladılar. Acaba böyle bir olay Türkiye'de olsa ne olurdu? Sonunu tahmin etmek kolay: gözaltı, hapis, işkence, yayın yasağı.

Çevremizde, daha doğrusu Türkiye'nin çevresinde demokrasi ve özgürlük adına öne çıkan ne örnekler görüyoruz. Geçtiğimiz günlerde, M. Ali Birand'ın TV programında Azerbaycanlı gazeteciler sıkıyönetim komutanı generali soru bombardımanına tuttular, hatta suçladılar. Acaba böyle bir olay Türkiye'de olsa ne olurdu? Sonunu tahmin etmek kolay; şu kadar gözaltı, şu kadar yıl hapis, işkence, yayın yasağı ve daha neler neler... Gene aynı programda Halk Cephesi'nin gizli liderinin söyledikleri. Türkiye'de M. Ali Birand'ın güneydoğuda yaptığı röportajların nasıl sonuçlandığı anılarımızdadır. Gazetecilerin yerel parti yöneticilerine yönelttiği suçlamalar da bir ibret sahnesi gibi o programda sergilendi. Ben kendi hesabıma, demokrasimiz adına utandım...

Çekoslovakya'da, uzun yıllar hapis yatmış bir yazar, devlet başkanı ve bir başka muhalifle birlikte ülkenin yönetimininde söz sahibi. Bu olay Havel'e değil Çekoslovakya'ya onur kazandırıyor. Bir Aziz Nesin'i böyle bir konumda düşleyebiliyor musunuz. Polonya'da komünist bir general devlet başkanı, bir sendikacı ile birlikte ülke yönetiyor. Daha birkaç yıl öncesine kadar yasa dışı ilan edilen Dayanışma Sendikası, ülkenin en güçlü siyasal akımlarından biri haline gelmiş. Bir düşünün DİSK'in ya da bir başka sendikanın böylesine güçlü bir politik odak olarak iktidara katılması, bırakın onu, siyasete katılması mümkün müdür? Sandinistler'in Nikaragua'daki devrimci iktidarı Şubat 25'te seçime gidiyor. Yıllar boyu kontra denilen gerici çetelerin silahlı saldırıları altında yaşamalarına karşın seçimden korkmuyorlar. Vetolu, barajlı bir seçim değil yaptıkları.

Bu örnekleri alabildiğine uzatabiliriz. Verilecek her örnek Türkiye'deki sözde demokrasinin bir ayıbını daha ortaya koyacak nitelikte olacaktır. Geceleri evlerimizde otururken seyrettiğimiz TV'de gördüklerimiz boyunlarımızı biraz daha bükük hale getiriyor.

2. Parti çalışmalarını açık ve yasal biçimde yürütme kararını alan TBKP'liler yığınsal biçimde gözaltına alınıyor, izleniyor, DGM'lerde yargılanıyor. Bunu, günümüzün koşulları içersinde, anlamak mümkün değil. Dünyadaki sosyalist hareket daha bir demokrat, daha bir özgürlükçü ve insancıl hale gelme yolunda iken Türkiye'deki sosyalistlere yönelik bu davranışları anlatabilmek mümkün değil. Aydınların, sendikacıların protestoları, kınamaları gazetelerin birkaçında, arka sayfalarda yer almanın ötesinde hiçbir tepkinin izi yok.

Nazım Hikmet'in bir şiirini türküleştirdiği için vatandaşlıktan atılan Sümeyra, ancak ölümünde yurduna kavuşuyor. Ruhi Su'nun geleneğini sürdüren, o içe işleyen sesin söyleyeceği, kişiye güven ve umut veren türküleri dinleyemeyeceğiz artık. Sümeyra, politik göçmenlerin bugünkü durumunu bir ölçüde yansıtan örnektir. Onların geri dönüşüne ilişkin en küçük bir ışık yoktur. Lâfta, nutukta belki vardır ama gerçekleştirici işlemde yoktur.

Sümeyra. *Ancak ölümünde yurduna kavuşuyor.*

Son aylarda en çok duyduğumuz söz, dünyanın ve çevremizdeki toplumların hızla değiştiğidir. İktidarın sözcüleri, cumhurbaşkanından bakanlara kadar bu değişimden söz etmekle birlikte, Türkiye'nin bu evrensel değişime katılmaması için her şeyi yapıyorlar. Sanki Türkiye demokrasisi noksansız, mükemmel bir işleyişe sahip de, çevremizdeki ülkeler böyle bir demokrasiyi yakalamaya çalışıyorlar. Ne yazık ki bu masal renkli basında,radyo ve TV'de de sık sık işleniyor. Oysa durum bunun tam aksi, bütün dünyada demokrasi ve özgürlük treni almış başını gidiyor ve biz o trenin son vagonunda bile değiliz. Sadık Ahmet'in Yunanistan'daki insanın temel haklarına aykırı bir biçimde gelişen, ön yargılı yargılanmasını eleştirirken, son yıllardaki yargılamaları düşünmüyoruz ya da gülünç bir biçimde yok sayıyoruz.

Muammer Aksoy'un ölümünde bile sergilediğimiz görünüm, on yıl, on beş yıl önceki olaylar karşısındaki tepkilerin aynı. İstanbul Barosu'nun ve diğer baroların uyardığı gibi olayın araştırmasını en olmayacak, son günlerde kamuoyunun güvenini yitirmiş bir savcıya bırakıyoruz. Kuşku yok ki bu araştırma da bir sonuç vermeyecek, yeni bir Abdi İpekçi dosyası haline gelecektir.

Bütün bu olaylar karşısında siyasi partilerimiz kendi kısır döngüleri içersinde hiçbir çözüm üretmeden salınıp gidiyorlar. İktidar kitle tabanını büyük ölçüde yitirmenin paniği içersinde kendi iç hesaplaşmasına dönmüş. Muhalefet ise bu iktidarsız iktidarın yaptıklarını ortaya serecek, yeni umutlar yaratacak projeleri üretecek yerde, bilinen ve son otuz yıl içersinde söylenenleri değişik sözcük ve tümcelerle yinelemekte yetiniyor. Meydanlarda, kongrelerde, mecliste, yüksek sesle ve çarpıcı bir edayla söylenmiş ama bir demagoji ve polemikten öteye gitmeyen sözler artık kimsenin ilgisini çekmiyor, karnını doyurmuyor. Belki bunların bir gösteri olarak değeri vardır, ama içi boş siyasal kabuklar olmadan öte anlamları yoktur. Ana muhalefet parti-

sinin son kurultayına bakalım. Onlarca insan söz aldı. Yeni bir söylem gündeme getirildi mi? Sen, ben çekişmesi, parti içi demokrasi adına söylenmiş birkaç süslü tümcenin ötesinde ne vardı? Kurultayda işçi yoktu, kürsüde işçinin, emeğin sesi yoktu. O kadar konuşmanın içersinde üreticilerin sorunlarına değinen yoktu, zaten kürsüde üretici yoktu. Kurultayın süresi boyunca salonda demokrasi yoktu, söylemlerde özgürlük ve demokrasinin yeni, çağdaş boyutlarına ilişkin bir tümce bile yoktu. Kültür yoktu, sosyal yapının değişimine, gelecekteki yapılaşmasına ilişkin bir sözcük bile yoktu. Sözün kısası, kamuoyunun dikkatini üzerinde toplayan bu kurultayda üretilmiş, geleceğe yönelik bir tek proje bile tartışmaya sunulmamıştı.

Artık şu noktanın altını çizerek yinelemekte büyük yarar vardır: Eski söylemler bir çare olsa sorunlarımızı kolaylıkla çözerdik. Siyasal tıkanıklık sanırım bu noktada düğümlenmektedir. Ayrıca yılgınlığımız da diz boyu. Sosyalist kalıtımız üzerine yazılan son kitaplara baktığımızda eleştirinin ötesinde bir vazgeçmişlik, bir çözümsüzlüğün egemen kılındığını hissediyoruz. Eleştiriye, özeleştiriye diyeceğimiz yok. Ama kalıtın tümüyle inkârı bizi nereye götürür. Korkarım hareketin içinde, yanında yer alanlardaki bu yaygın yitirilmişlik duygusunu atmamız gerekiyor. Ünlü **Economist** dergisinin 10-16 Şubat 1990 sayısının kapağındaki "So Long, Lenin" yani "Elveda Lenin" sözcüğü öyle kolayına söylenip arkasına saklanılacak bir yargı değildir... Bir yazarımızın şu sözlerini ters yüz etmek zamanı gelmiştir kanısındayım: "Perde indi mi gözlere tüm insanlara birden iniyor".

◀ Muhalefet rehavet içinde. *SHP yeni projeler üretmiyor. Son otuz yılda söylenenleri yinelemekle meşgul.*

3. Genel kanı Türkiye'nin bir çözümsüzlüğün içersinde olduğudur. Bunu "Siyaset tıkandı" nitelemesiyle de dile getiriyoruz. Öncelikle bunun yadsınmasıyla işe başlamamız gerekir. Bir gerçeği görmezden gelemeyiz. Evet, mevcut siyasi partiler açısından tam anlamıyla bir tıkanma vardır. Bugünkü iktidarın hiçbir soruna çözüm bulamayacağı iyice belli olmuştur. Bunun yanı sıra diğer partilerden herhangi birinin de Türkiye'yi düze çıkaramayacağı açıktır. Bir SHP iktidarı ne getirecektir? Ekonomide korka korka söylenmiş, piyasa koşullarına uyumlu bir planlama yaklaşımı nasıl uygulanacaktır? Dış politikada bugünkü yanlışlığı, kuşatılmışlığı aşacak yeni öneriler nelerdir? Demokrasi açısından söylenenlerin uygulaması ne biçimde olacaktır? Bütün bunlar SHP yönetiminin söylemlerinde açıklığa kavuşmuyor. Kültür ve sosyal yapılanma yönünden ise çağımızın koşullarına yakışır bir yaklaşımı bulamıyoruz.

DYP'nin programı ve açıklamaları eski bir şarkının yinelenmesi. Bu eski şarkının başarısı ise biliniyor. Demokrasiyi nasıl algıladığı eski MC deneyimlerinden bilinmekte, ekonomi politikasının çıkmazı 24 Ocağın yaratıcısı olmasından anlaşılıyor. Sosyal yapıyı geriye çekmekte ise üzerine olmadığı bilinmekte. Daha şimdiden kentlerde yaşayanların isteklerine yanıt vermekten uzak olduğu aldığı oyların dağılımından anlaşılıyor. Diğer partilerin istedikleri, eylemleri meydanda. İşte inancımızda tıkanıklık duygusunu uyandıran bu gerçeklerdir. Oysa çözüm yolu çok açık bir biçimde önümüzde durmaktadır. Bir kere geniş bir demokrat ve ilericiler platformunu oluşturmamız gerekir. Bu bir nev'i forum biçiminde olabilir. Aydınlarımız, sendika önderlerimiz, işçi sınıfının önde gelen grupları ya da kişileri bu işi başlatmalıdır. Bunun halktan kopuk olması düşünülemez. Forumun içersinde şu ya da bu siyasetin egemenliğinden ziyade birlikteliği düşünülmelidir. Hedef önceden belirlenerek ayrıların bir çatı altında toplanması gerçekleşmelidir. Bu forum, bünyesi içersinde, ülkenin tüm sorunlarını, birbirlerine ters düşse bile tartışmak, çözüm üretmek zorundadır. Forum partileşecekse somut hedeflerin çevresinde partileşmelidir. Öncelikli hedef ülkenin bugünkü çözümsüzlüklerinin aşılmasıdır. Şu konularda net projelerin üretilerek kamu oyuna iletilmesi şarttır:

▶ Anayasanın yeniden oluşturulması için ilkeler, öneriler;

▶ Türkiye'deki hukuk sisteminin çağdaşlaştırılması;

▶ Ekonominin temel sorunlarına yanıt bulacak seçenekler, modeller halinde sunulmalıdır. İstihdam, gelir dağılımı, enflasyon, dış borç, sanayileşme akla gelen ilk konulardır.

▶ Kürt sorunu konusunda duyarlı ve geçerli çözümleri üreterek bunları kamuoyuna anlatmak, uygulanması konusunda gerekli tavırları almak;

▶ Çevre sorunlarıyla yakından ilgilenmek;

▶ Çağdaş ve evrensel kültürün yaratıcı koşullarını oluşturmak;

▶ Sosyal yapının dünyadaki gelişmelerini de özümseyen bir biçimde yeniden yapılanması açısından modeller geliştirmek.

Bunlara daha nicelerini ekleyebiliriz. Ama Forum bütün bunlar için yeni projeler üretip kamuoyuna sundukça yeni çözümlere ilişkin seçenekler de daha iyi ortaya çıkacak ve tartışılacaktır.

Böyle bir forumun ısrarla üzerinde durması gereken konu demokrasi ve özgürlüklerdir. Hoşgörü, tam özgürlük ve noksansız demokrasi bugün Türkiye'nin temel gereksinimi haline gelmiştir. Oluşturulacak bu forum solun tüm düşüncelerini içersinde barındıracağı gibi, demokratları, ileri düşünceli aydınları da kapsayacaktır. Türkiye'nin adı bilinen bütün aydınlarına bu görev düşmektedir. Tabandan gelişen sol akımlar aydınlarla, halkın sağlıklı iletişimini sağlayacaktır. Bir bütünleşmedir bu. Önce de söylediğimiz gibi ayrıların bütünleşmesi. Ayrıların kendilerini farklı kılan noktaları öne çıkartmadan ortak doğrultuda birleşmesi. Belki bu çok büyük bir özveriyi istemektir. Ama bu özveri yapılmadıkça geleceğimize umutlu bakamayız. Zaman da kısalıyor. 1990 yılı sanırım son fırsattır. Yararlanmak gerek. ■

YUNANİSTAN'DA TÜRK VAR MI?

Her iki devletin genel hesaplamaları gözönüne alınmazsa Batı Trakya azınlığının kimliği üzerinde başlatılan tartışma ve çatışma anlaşılamaz. Her iki komşu ulusun duyarlığı da -kuşkular, fobiler gibi- bilinç düzeyine çıkmalıdır.

Güncel olan Batı Trakya azınlık sorununa kısaca ve genel bir biçimde değineceğim. En başta bu konunun, Batı Trakya'da olup bitenlerden haberleri olmayanlar için ya da bilmekle birlikte devekuşu pozisyonu edinmeyi daha doğru sayanlar için "güncel" sayılabileceğini belirteyim. "Binlerce Müslümanın... 'Türküz. Türküz' diye bağırdığı"[1] şu anda durumu soğukkanlı bir biçimde değerlendirmek biraz geçtir. Ama gene de deneyelim.

Anlam karışıklığı

Çatışmanın temel nedenlerinden biri, Yunan uyruklu olup kendilerine "Türk" diyen azınlığın "ismi"dir. Birçok isim önerildi ve işitildi: Müslüman, Osmanlı, Türk, Yunanlı Müslüman, Türkofon Yunanlı, Yunan uyruklu Müslüman, Türk kökenli Yunanlılar, Yunan uyruklu Türkler, eski-Osmanlı (paleotomanos), eski-Türk (paleoturkos) ve sözcüklerin karışımından oluşabilecek daha birçok isim.

Çatışmanın bugünkü seyri Ionesco'yu anımsatıyor: Her yan yalnız kendisinin anladığı bir dil konuşuyor. Kurbanlar ise her zaman olduğu gibi rehinelerdir, yani bedeli her zaman ödeyen azınlıklardır.

Böylesine bir isimler zenginliğine kavuşmuş olan ama kendi beğendiği bir ismi edinememenin mutsuzluğunu tadan bu azınlığın kimliği, yıllarcadır şoven çevrelerce bir istismar nedeni olmuştur. Uyrukluk (tabiyet), soydaşlık, din, köken, ulusal bilinç, kültürel akrabalık vb. kavramlar bile bile ya da bilgisizlikten yanlış yorumlandı ya da görmezlikten gelindi -ve en sonunda bu isimlere "ajanlar", "fanatik çevreler", "yabancı hükümetlerin adamları", "beşinci kol" gibi ağırlıklı sıfatlar da eklenince tam bir kavram karışıklığına varıldı.

Uyrukluk ve din

Batı Trakya azınlığı Yunan uyrukludur. Her üyesi Yunan Anayasası ve yasalarının korunması altındadır ve her Yunanlıya tanınmış olan haklardan yararlanmaya hakkı vardır (ayrıca anlaşmalarla sağlanan haklardan da yararlanmaya hakkı vardır). Bu azınlık Müslümanlardan oluşmaktadır.

Zaten Lozan Anlaşması'nın 45'inci maddesi açık bir biçimde "Müslüman azınlıktan" söz etmektedir.[2] Yunanistan hükümetlerinin devlet sınırları içinde bir "Türk" azınlığını istememelerinin ikinci bir nedeni de Yunan uyruklu bir kimsenin "Türk" olabileceğini tanımak istememeleridir. Ama resmi Türk çevreleri de Türkiye Anayasası ile tutarlı olmak istiyorlarsa Yunanistan'daki türkofonlara "Türk" dememelidirler. 66'ncı madde "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür"der. Ayrıca Türkiye Batı Trakyalılar'a "Türk" diyebilmek için İstanbul'daki grekofon Hıristiyanlar'a da "Yunanlı" demelidir. Oysa özenle "Rum" sözcüğünü kullanmaktadır; ve bugünkü Türkiye'de "Yunan İlkokulu" yazan bir tabelayı düşünebilmek olanaksızdır.[3]

Bütün Türk-Yunan anlaşmazlıklarında olduğu gibi bu konuda da "karşı taraf"ın birçok tezi ve yanıtı olduğundan sonsuz tartışmalar yeniden başlamaktadır. Türkiye aynı örneğin, azınlığın ulusal kimliğinin karşılıklılık ilkesi sonucu ve Lozan Anlaşması'nın tutanakları ışığında kuşkusuz geçerli olduğunu savunacak, bu konuda "Türk' sözcüğünün daha geniş bir anlam taşıdığını söyleyecek ve "Rum" ile "Yunan"ın aynı anlama geldiğini ileriye sürecektir. Ayrıca Yunan yanına, Türkiye'nin bu azınlıkla hiçbir ilgisi yoksa, bu azınlıkla ilgili Lozan Anlaşması'nı neden **Türkiye ile** imzaladığını ve neden Batı Trakya'da (diyelim bir Mısır konsolosluğu yerine) bir Türkiye konsolosluğunun var olduğunu soracaktır.

Bu anlaşmazlığın çözümü bugünün atmosferi içinde çok zordur. Ama daha önemlisi, her iki yanın da "karşı tarafın", bu tür yasal ve ilkelerle ilgili tezlerin arkasına saklanarak uzun süreli ve maksatlı planlarını yürüttüğüne inanmasıdır.[4]

Azınlığın kökeni

Ama yasal yaklaşımı aşmaya çalışalım. Sık sık "Türk kökenli Yunanlılar" deyimini görüyoruz. Halkların, ulusların, azınlıkların vb. kökeni temelde antropologları, tarihçileri ve ırkçıları ilgilendirir. Türkiye yanı, arada sırada Fallmerayer'e başvurarak Yunanlılar'ın "Yunanlılığını" yadsımaya ya da tarihsel alşimi ile Kürtler'in "bir yanlış sonucu" etnik bilinç taşıdıklarını kanıtlamaya çalışır.

Yunan tarafının da sık sık buna benzer ve eski yazıtlara, gezginlerin anılarına, dilbilimsel incelemelere hatta kafatası ölçmelerine de dayanan çalışmalarla toplulukların etnik yanlarının saptanmasına gittiğini görüyoruz. Her iki yanda bu konuda canla başla çalışanlar vardır![5] Bu konu ve yöntem ilginç olmakla birlikte bizi özellikle meşgul etmemelidir, çünkü bu yaklaşımın hiçbir pratik yanı yoktur. Günümüzde uyrukluk, ulus ve ulusal bilinç gibi kavramlar yasal ve toplumbilimsel (insanların özgür seçmeleri) ölçütler ile saptanır. Nazilerin ırkçı yöntemleriyle değil.

"Türk kökenli Yunanlı" ayrıca şu nedenler yüzünden de kullanılmamalı:

a) Batı Trakya azınlığı Türk uyruklu değillerdi. Osmanlıydılar (bu yüzden köken uyruklukla özdeşlenemiyor) ve b) Bugünün Türkiyesi'nde de Türkler'in tümü Türk soyundan değildir (yani" Türklüğü" ortak bir soy kökenine de bağlayamayız).

Ama hiç kimse Türkiye'deki Türkler'in, kendileri "Türk" olduklarına inandıkça, bir ulus oluşturduklarını yadsıyamaz. Dünyanın bu yöresindeki tarihi göz önüne aldığımızda öteki Balkan ulusları için de karşıt şeyleri söyleyebiliriz.

Bir ek neden yüzünden de toplulukların kimliklerini saptamada "kökenin" yardımcı olamayacağını görüyoruz. Uyrukluk, milliyet, ve ulusal bilincin değişen bir dinamiği vardır. (Örneğin kimi durumlarda Batı Trakya'da yeni dil ve din alışkanlıkları edinerek kimi Pomaklar'ın ve Çingeneler'in "Türkleşmekte" oldukları duyulmaktadır.) Zaman içinde eskiden slavofon ya da "Katolik" olan insanlar nasıl Yunan toplumunun bir üyesi olmuşlar ve Yunan ulusunun ayrılmaz bir parçası sayılmışlarsa ve eski farklı bir "kökenin" ispatı bu gerçeği değiştirmeyecekse, aynı biçimde bir azınlığa inancından farklı bir "kökenin" varlığını ispat etmek de hiçbir şeyi değiştirmeyecektir. Yalnız doğal olarak onları öfkelendirecek ve rahatsızlıklarını artıracaktır.

Dil ve türkofon topluluk

Yunanistan'da "Müslüman" denen azınlığın büyük bir kesimi "Müslümanca" konuşmamaktadır doğal olarak[6], Türkçe konuşmaktadır. Dilin kendi başına ulus bilincini belirtmesi için yeterli sayılmadığını biliyoruz - Amerika/İngiltere örneği klasiktir- ama kuşkusuz olan bir şey varsa o da Batı Trakya azınlığında Türk olan hiç olmazsa bir öğenin (unsurun) var olduğudur: bu Türk dilidir.

"Türkofon" sözcüğü bu yüzden "Müslüman" sözcüğünden daha gerçekçi bir tanımdır, çünkü Türk yanının da belirttiği gibi, dini bir tanımlama Türkofon olan ama Kur'an'ı

izlemeyen, yani dinsiz olan kimseleri kapsayamamaktadır.[7]

Yunanca ve Türkçe, "turkic" ("Turkish" ya da "Turk" yerine) anlamları ifade edememektedir. Bu sözcükte geleneksel bağlarla geniş anlamda bir ilişki sezilmekte , dar anlamda ulusal bir içerikle belli bir ülkeyle özdeşlik vurgulanmamaktadır. "Arap" sözcüğüyle olduğu gibi.

"Türkofon Yunanlı" deyimi, zaten arada sırada "ethnic Turks" deyimini kullanan dünya kamuoyu önünde da daha inandırıcıdır. Eğer Türkiye'nin "velilik" hakları kazanma isteğine karşı çıkılmak isteniyorsa bu, gerçek durumlara dayandırılarak - gerçeği kabul etmeye yanaşmamakla değil -herhalde daha inandırıcı ve daha yapıcı bir biçimde sağlanabilir.

Azınlıkların ulusal bilinci

Yunanistan, azınlığın kimlik sorununu Lozan Anlaşması'nın çerçevesi içinde görmekte - ve yukarıda da değindiğim gibi bu anlaşmanın metninde "Müslümanlar"dan söz edilmektedir - ve ulusallığın ulusal bilince ve kültürel akrabalığa dayanan toplumbilimsel yanına önem vermemektedir. Azınlığın kendini nasıl algıladığı Yunan devletini ilgilendirmemektedir.

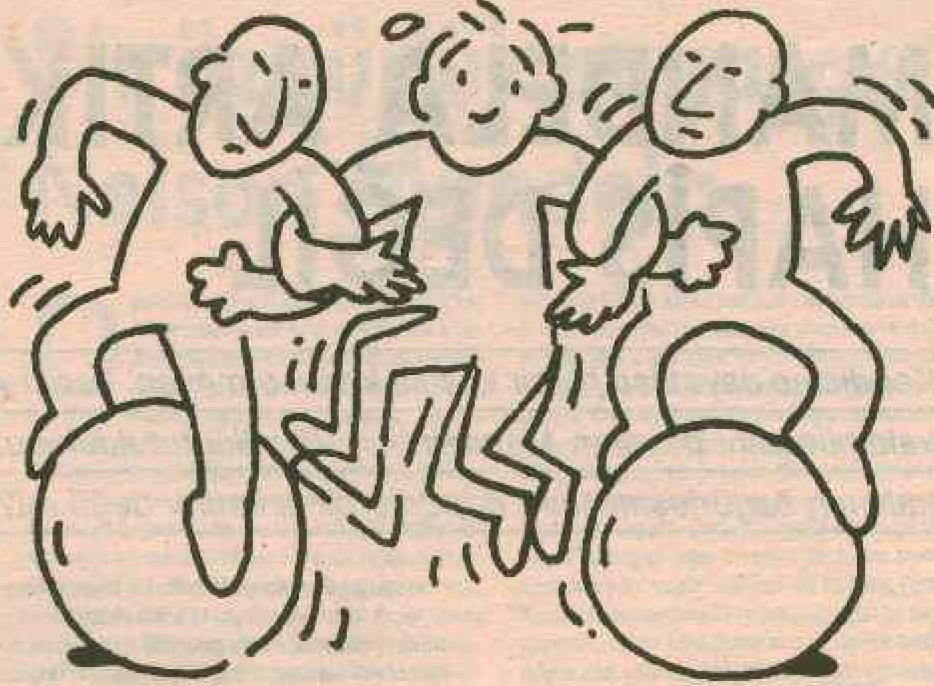
Balkanlar'daki azınlıklar konusunu ele alan yeni bir araştırmada şunları okuyoruz: "Azınlık konusu birçok açıdan ele alınabilir ve incelenebilir: politik, yasal, toplumsal. Kimi zaman kullanılan kıstaslar konunun bir tek yanını kapsıyor olabilir, diyelim ki toplumsal yanını; ve tüm öteki yanları görmezlikten gelebilir. Özellikle kimi zaman bir azınlık yalnız yasal anlamıyla ele alınmaktadır. Bunun nedeni böyle davranan devletin yalnız ülkesindeki azınlık üyelerine karşı değil ama bu azınlığın etnik kökenini oluşturan devlete karşı da belli bir tutumu olmasıdır."[8]

Her iki devletin genel hesaplamaları göz önüne alınmazsa Batı Trakya azınlığının kimliği üzerinde başlatılan tartışma ve çatışma anlaşılamaz. Her iki komşu ulusun duyarlığı da -kuşkular, fobiler gibi - bilinç düzeyine çıkmalıdır. Eğer sorun bir azınlığın kimliğini ve adını saptamak sorunu olsaydı hukukçulardan ve toplumbilimcilerden oluşturulacak bir komisyonun basit bir işlemiyle bu mesele halledilmiş olacaktı; ve bir yanın "ulusal" bir kimliğin kabul ettirilmesi için büyük çabalarını, öteki yanın da bunun sağlanmaması için çırpındığını görmeyecektik.

Bunların ışığında kimi tutarsız davranışlar da bir anlam kazanabilmektedir: "soydaş Dukakis" teriminin Yunanistan'da ve Birleşik Devletler'de göze batmaması, Güney İtalya'daki İtalyan uyruklu grekofonlara "Yunan kökenli" dendiğinde kimsenin tedirgin olmaması, uzak kıtalardan getirtilen siyah derili futbolcularına "soydaş" olarak tanıtılmalarının normal sayılması; ama "Müslümana" Türkiye yanı "soydaş" dediğinde diplomatik bir olay zincirinin patlaması gibi.

Kim suçlu değil?

Çatışmanın bugünkü seyri ve hamleler -hele satrançıların uzun süreli stratejileri göz önüne alınmazsa- Ionesko'yu anımsatmaktadır: her yan yalnız kendisinin anladığı bir dil konuşmaktadır.[9] Kurbanlar ise her zaman olduğu gibi rehinelerdir, yani bedeli her zaman ödeyen azınlıklardır.

Hiçbir gelişme azınlıklara karşı uygulanacak bir zoru (ya da "tedbir"i) haklı gösteremez. Karşılıklılık ilkesi birçok kez trajik ve barbar boyutlara varmıştır. Yunanistan halkı, elinin altında hıncını yöneltebileceği "rehinelerin" (ve hatta Yunan uyruklu olan rehinelerin) bulunmadığına inanmalıdır; zora hakkı yoktur, hatta bu azınlığın kimi üyelerinin "vatan haini" ya da "ajan" olduklarına inansa bile - unutulmasın, bir zamanlar komünistlere nasıl böyle hain diye bakılmış ve utanç sahneleri yaratılmıştı.

Azınlık sorununun çok küçük bir kesimine (ve günlerimizin havası elverdiği derecede) değindim: kimliğine ve adına. Her zaman soğukkanlılıklarını kaybetmeyen insanların küçük bir azınlık oluşturduklarını ama sonunda uluslarının namusunu kurtaranların da gene bu insanlar olduğunu anımsamaya çalışalım. Az da olsa bu insanlar her iki ülkede vardır. Yazıya komşu Türkiye'den güzel bir sesle son veriyorum:

"Topluma şöyle bir anlayış egemen kılınmak isteniyor: Türkiye, Türk soylu olan herkesin vatanıdır... Bu anlayışın temelinde ırk unsuru vardır, öngördükleri devlet de ırkçı bir devlettir... bu benim vatanımdır diyemez... Onların da acı tatlı hatıralarını paylaştıkları birer vatanı var... Türkiye dış Türklerle... elbette ilgilenecektir. Fakat bu ilgi başka devletlerin içişlerine karışmadan, insan hakları çerçevesinde olacaktır. Çağımız insan hakları çağıdır. İnsan hakları devletlerin içişleri değildir. Hangi ülkede olursa olsun, insan hakları ihlal ediliyorsa buna tepki göstermeliyiz... Ama bunun ölçüsü bellidir. Sofya'ya, Kerkük'e ordunun yürümesi, İran'a savaş açılması, Sovyetler Birliği'nin içişlerine müdahale ederek, rejime karşı ayaklanma girişimlerinin kışkırtılması ve Kıbrıs için 55 milyonluk Türkiye'nin yaşamsal çıkarlarının feda edilmesi değildir".[10] ■

DİPNOTLAR

1- ***Elefterotipia** gazetesi, S. Soltaridis'in röportajı, 30/1/1990.*

2- *Genellikle aynı maddenin "Minorites non-musulmanes de la Turquie" den söz ettiği belirtilmemektedir.*

3- *Tersine Türkiye'deki uygulama öyle bir seyir izlemiştir ki eğer Yunan tarafı da karşılıklılık anlayışını harfi harfine uygularsa B.Trakya azınlık okullarının cephelerine panolar yerleştirip "Ne Mutlu Yunanım Diyene" ve "Bir Yunan Dünyaya Bedel" gibi sloganlar yazdırması şaşırtıcı sayılmamalıdır.*

4- *Yunan yanının yakasını bırakmayan "Kıbrıs Sendromu"nun oluşturduğu muhtemel senaryoya göre, önce azınlık "Türk" diye nitelenecek ve sonra -bir kriz anında ya da azınlığın ezildiği bir anda - Türkiye'nin ordusu yardıma koşacaktır. Türkiye yanı ise Yunanistan'ın uzun süreli amacının - İstanbul "Rum" azınlığının yok edilmesinin intikamını almak için - B. Trakya azınlığını yok etmek olduğudur.*

5- *1/8/1935 tarihinde Türkiye'de resmi çevreler Mimar Sinan'ın mezarını açıp buldukları iskelet üzerinde "biyolojik ve morfolojik" incelemeler yapmışlardır! Bu tür araştırmacılar her zaman olduğu gibi bütünüyle tatmin olarak, gene gömmüşler mimarı. (Bak: Baskın Oran, **Atatürk Milliyetçiliği**, Dost, 1988, s.158). Yunanistan'da ise N.İ. Ksirotiris doktorasında (Selanik 1971) "Pomakların kan gruplarının hangi sıklıkta belirdiğini" araştırarak Bulgarlar'la, Türkler'le, Sırplar'la v.b. değil Yunanlılar'la akraba olduklarını ispat etmiştir.*

6- *Bunu da duyduk sonunda: **Katimerini** gazetesinde (26/11/89) N.Kakaunakis "İslamofon" gazeteden söz edebilmiştir! (Sholyastis Dergisi, Aralık 1989).*

7- *İyi niyet ya da uzlaşma isteği olmadığı hallerde karşı görüşler her zaman olacaktır: biri çıkıp "türkofon" teriminin dilsizleri gözönüne almadığını savunabilir!*

8- *Katerina Manolopulu-Varviçyoti, **Balkan Azınlıklarının Güncel Problemleri**, İrini, Atina, 1989, s.32.*

9- *L.Wittgenstein herhalde her yanın kendi "dil oyununun" (language game) çerçevesi içinde ve gene kendilerinin koymuş olduğu kurallarla davrandığını söyleyecekti. Bu kurallara göre kendi davranışları geçerlidir. Doğal olarak karşı taraf da kendi kurallarını tanımaktadır.*

10- *Mehmet Ali Aslan, **Görüş**, İstanbul, Ağustos 1989.*

***NOT:** Bu yazı Yunanistan'da yayınlanmak üzere Yunanca yazılmıştır ve **Elefterotipia** gazetesinde yayınlanacaktır. Türkçesi, eksiksiz bir çeviridir. H.M.*

MANDELA ARTIK HAPİS DEĞİL

Kendisine dayatılan hiçbir koşulu kabul etmeyen, kendi yasağının ANC'ninkiyle birlikte kaldırılmasını dayatan Mandela'nın 27 yıllık tutukluluğu, aynı zamanda Güney Afrika halkının özgürleşmesinin dopdolu bir anlatımı değil mi?

Nelson Mandela artık hapis değil. 10 Şubat günü koşulsuz salıverilinceye dek 27 yılını demir parmaklıklar ardında geçirdi. İlk onsekiz yılda kaldığı kötü namlı Robben adasını "Mandela Üniversitesi"ne çevirdi; oradan Pollsmoor'a yollandı, son ondört ayını ise Victor Verster hapisanesinde geçirdi. Özgürlüğünden mahrum edilmişti, Özgür kalmayı bildi.

Mandela'nın salıverilmesinden hemen önce Afrika Ulusal Kongresi (ANC) üzerindeki yasak da kalktı. Irkçı rejimin boyun eğişinin ifadesi olan bu son gelişmeler, yıllardır süregiden özgürlük mücadelesinin ülke çapında ve uluslararası platformlarda bulduğu desteğin, ulaştığı örgütlülüğün ve dayanışmanın somut ürünüdür.

▶ **Nelson Mandela.** *1990 yılında 27 yıl sonra özgür.*

Geçtiğimiz yılın gelişmelerini kısaca hatırlayacak olursak, özgürlük hareketinin ırkçı rejimi yönetemez hale getirdiği koşullarda iktidardaki Milliyetçi Parti içerisindeki iktidar mücadelesi, "pragmatist" P.W. Botha'nın yerine partinin en sağcı kanadı "Verwoerd"cuların desteklediği Frederik W. de Klerk'in önce parti sonra da devlet başkanlığına getirilmesiyle sonuçlandı. Ne ki kılpayı kazandığı parti başkanlığı de Klerk'i daha başından partide ve hükümette pek çok dengeyi kollamaya zorluyordu. Milliyetçi Parti 6 Eylül 1989'da yapılan beyaz seçmenli "seçim"lerden 1948'de iktidara geldiğinden bu yana en ağır kayıpla çıktı. Toplam ülke nüfusunun şu anda 37 ile 40 milyon arasında olduğu tahmin edilirken, 6 Eylül'de oy kullanmaya çağrılan beyaz seçmen sayısı 3.157.225'ti. O güne dek görülmedik düşük bir katılımla, bu üç küsur milyon beyaz seçmenin de yalnızca yüzde 66'sı oy kullandı. Kullanılan oyların ise yüzde 48'i Milliyetçi Parti'ye çıkıyordu. Yani ırkçı yönetim bir milyon beyazın, bir başka deyişle toplam nüfusun yüzde 3'ünün desteğine sahipti!

Botha'dan görevi devralırken beş yıllık "reform" planı öngören, "silahlı mücadeleyi reddedene dek ANC ile görüşmeyeceğini" açıklayan, "ANC'yi marjinalleştirmek" hedefine sahip olan de Klerk yönetiminin siyasi ve ekonomik olarak çözümsüzlüğünü görmesi uzun sürmedi. Toplumsal muhalefetin "bu türden seçimlerin sonuncusu olmalıdır" şiarıyla yürüttüğü kampanya, 6 Eylül seçimleri öncesi ve sonrasında belirleyici etkisini sürdürdü. Demokratik Kitle Hareketi olarak anılan muhalefet, de Klerk'in "reformları"nı ortadan kaldırdı. Beş yıl önce ilân edilen olağanüstü durumdan bu yana baskı, idam ve katliamlar sürerken, ırkçı rejim özgürlük mücadelesini durduramayacağını iyice görüyordu. Botha zamanında başlamış olan diyalog arayışları sürdü. 1988'de Govan Mbeki'nin, geçtiğimiz yıl Walter Sisulu'nun 25 yıla varan tutukluluktan sonra salıverilmeleri, Mandela'nın da kendi istediği şekilde hapisten çıkacağı günlerin uzak olmadığına işaret ediyordu. Sonuçta, de Klerk, Mandela'dan "şiddeti reddetmesi" yolundaki demagojik talebinden vazgeçmek, ANC üzerindeki yasağın kalktığını açıklamak zorunda kaldı.

ANC'nin ırkçı rejimin gerçek diyaloga ancak mücadele sonucunda, ülke çapında ve uluslararası baskı ile yanaşacağı şeklindeki yaklaşımı bugün de geçerliliğini koruyor. Görüşmelerle ilgili yaklaşımını tartışan ANC geçtiğimiz Temmuz ayında şu belirlemeyi yapmıştı: "Görüşmeler meselesinin tartışılması, hareketimizin topyekün stratejik yönelimini ve bundan kaynaklanan görevlerimizi hiçbir şekilde etkilemez ve etkilememelidir. Stratejik görevimiz apartheid rejimini yıkmak ve iktidarı halka geçirmektir. Bunu kitlesel siyasi eylemle, silahlı mücadeleyle, apartheid sisteminin uluslararası planda tecritini ve ANC'nin mücadele veren halkımızın devrimci öncüsü olarak rolünü gereğince oynamasını sağlamak yoluyla gerçekleştirmek çabasındayız."

Mandela'nın salıverilmesinden sonra Batı basınında yer verilen kimi beklentilerin aksine, gerek Mandela'nın kişisel açıklamaları, gerekse ANC'nin duyuruları, bu mücadelenin ödünsüz sürdürüleceğini vurguluyor. Mandela, günlük basında da kesmen yer aldığı üzere, ilk basın toplantısında ülkede "parlamento içinde ya da dışında ANC kadar barış yanlısı tek bir siyasi örgüt bulunmadığını" belirttikten sonra, verilen silahlı mücadelenin apartheid'ın başvurduğu şiddete

karşı bir savunma olduğunu ve bu mücadelenin yoğunlaştırılacağını tekrarladı. Basın toplantısında örgütlülüğünü öne çıkaran Mandela, ANC'nin madenlerin ve benzer sektörlerin millileştirilmesi doğrultusundaki temel politikasını vurguladı. Irkçı olmayan bir toplum talebinin gerçekleşmesi için daha çetin mücadeleler verilmesi gerekeceğinden hareketle, ırkçı rejim üzerindeki uluslararası yaptırımların sürdürülmesini istedi. Mandela'nın serbest bırakılmasından sonra bir açıklama yapan ANC başkan vekili Alfred Nzo da, kimsenin ANC'den görüşmeler adına mücadeleyi bırakmasını isteyemeyeceğini belirtti. Nzo tüm siyasi tutuklular serbest bırakılmadıkça ve olağanüstü durum uygulamasına son verilmedikçe, düşmanlıkların tek yanlı ortadan kaldırılması şeklinde bir değerlendirmenin, teslim olmak anlamı taşıdığını vurguladı. Güney Afrika'ya uygulanan yaptırımlarda herhangi bir gevşemenin de siyahların acısını uzatmak demek olduğunu söyledi.

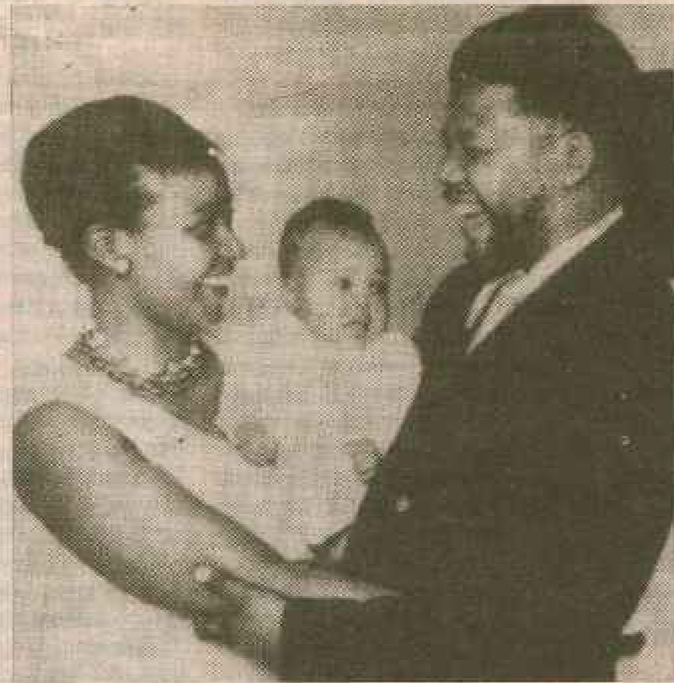
Birleşik, demokratik, ırkçılığın olmadığı ve herkesin oy hakkına sahip olduğu bir Güney Afrika için mücadele sürecek. ANC üzerindeki yasağın kalkması katledilen mesafeyi vurguluyor. Mandela'nın serbest bırakılması ise derin simgesellik taşıyan güçlü bir kazanım. Kendisine dayatılan hiçbir koşulu kabul etmeyen, kendi yasağının ANC'ninkiyle birlikte kaldırılmasını dayatan Mandela'nın 27 yıllık tutukluluğu aynı zamanda Güney Afrika halkının özgürleşmesinin dopdolu bir anlatımı değil mi? ■

Bir özgürlük savaşçısı: Nelson Mandela

Dedesinin dedesi Güney Afrika'nın büyük kabilelerinden birinin kralı olan Nelson Mandela, kilise okullarında ilk eğitimini tamamladı. On yaşındayken babasını yitirmesinden sonra daha da yoksul bir çocukluk devresi geçirdi. Fort Hare'de siyahlar için eğitim yapan bir kolejde okurken amcasının kendisini evlendirmeye kalkışması üzerine Johannesburg'a kaçtı. Burada bir altın madeninde çalışmaya başladı ve kendisini hukuk eğitimi görmesi için teşvik edecek olan Walter Sisulu ile tanıştı. Eski arkadaşı Oliver Tambo ile birlikte bir hukuk bürosu açtı, eğitimini bitirdikten sonra. Sisulu, Tambo ve Mandela'yı Afrika Ulusal Kongresi (ANC) adındaki Güney Afrika'nın beyaz azınlık yönetimine karşı mücadele eden örgütle tanıştırdı. Yani bu üç kişi arasındaki dostluk, elli yıllık bir geçmişe sahip. Başlangıçta Mandela bir Afrika milliyetçisiydi. Marksist görüşlerden uzak bir politik kişiliği vardı. Marx'ın görüşleriyle 1940'lı yıllarda tanıştı. Bu sırada ANC Gençlik Ligi'nin lideri konumundaydı. Irk ayırımcılığına karşı ulusal çapta kampanyalar düzenledi. İlk olarak 1956 yılında tutuklandı ve dört yıl hapiste kaldı. Hapisten çıktıktan sonra ilk eşinden ayrılarak Winnie Mandela ile evlendi. 1960 yılında barışçı bir gösteri sırasında Güney Afrika polisinin Sharpeville'de 69 kişiyi katletmesi ANC'nin mücadele yöntemlerini değiştirmesine yolaçtı. Mandela'nın kamuoyu önünde yaptığı son konuşma 1961 yılında katıldığı bir konferansta gerçekleşti. O konuşmada Mandela, bugün beyazların başbakanı de Klerk'in kelime kelime tekrarladığı görüşleri dile getirmiş ve ırkçı olmayan demokratik bir anayasa önermişti. Mandela bu konuşmasından sonra yeraltı çalışmalarına başladı. Cezayirde gerilla eğitimi gördü, İngiltere'ye bir gezi yaptı. Ülkesine döndükten sonra sadece onbeş ay "özgür" kalabildi. Bir muhbirin ihbarı sonucunda yakalandı ve 27 yıl kalacağı uzun bir hapislik hayatına başladı. Ümit Burnu'nun güneyinde çıplak bir adada uzun yıllar taş kırdı. Hapishanenin ağır koşulları 25 kilo kaybetmesine neden oldu. Hapishaneden yazdığı mektuplar **"Umuttan da ileri"** adıyla kitap olarak yayınlandı. Hapishane koşullarının görece iyileştiği dönemde mektupla eğitim yoluyla hukuk bilgisini arttırdı, iktisat, tarih, Afrika şiiri üzerine incelemeler yaptı. Serbest bırakılması karşılığında kendisinden istenen tavizlerin hiçbirini kabul etmedi. Hapiste fakat "özgür" kalmayı tercih etti. ■

▲ ANC yasağı da kalktı. *Afrika Ulusal Cephesi için, Güney Afrika'nın siyah halkı uzun yıllar süren mücadele vermişti.*

◄ Winnie ile evlilik.

▼ Mandela da gençti. *Ve kabilesinin şefiydi.*

◄ Robben adası hapishanesi. *Walter Sisulu ile.*

FARELİ KÖYÜN KAVALCISI

"Emperyalizm kaçınılmaz ve (dolayısıyla) ilericidir" marşını çalan kavalcının peşinden "dünya iyiye, barışa, daha çok tüketime, demokrasiye gidiyor" diye koşan kitleler, gerçekte nereye gidiyorlar?

Yaşa yaşa gör temaşa. Bu, Güneydoğu'da sıkça kullanılan bir deyim ve kimbilir kaç yüz (belki bin) yıldan süzülmüş (ve bizim bir zamanlar çok küçümsediğimiz) yaşam deneyimini ifade ediyor... Tabii kısacık "yaşam deneyleri"mizde bizler de kendi çapımızda "temaşalar gör"mekteyiz.

12 Eylül'ün hemen sonrasının üniversitede geleceğin YÖK hocası olacak "mangalda (dün de bugün de) kül bırakmayan" ilerici arkadaşlarla günün olaylarını tartışırken (o bile birazcık ayıptı ya) "emperyalizm" sözcüğünü ağza almak garipsenir, hatta ayıplanır olmuştu (sonraları üniversite dışını yaşayıp öğrenince bunun başka dünyalarda da böyle olduğunu, önemli toplumsal yaygınlık kazanmış olduğunu anladım). Sanki 12 Eylül paşalarının buyruğuyla sadece bizler "ayaklarımızı yere basan realistler" olmakla kalmamış, sadece Türkiye'ye huzur ve istikrar gelmemiş (o 'ilerici' hocalardan biri, muhabirliğini yaptığı yabancı gazetede, 12 Eylül'ü 'Ankaralılar bu pazar rahatça piknik yapma zevkini tattılar" gibi bir tümceyle duyurmuştu), emperyalizm de neredeyse buharlaşmış, yok olup gitmişti. Ben bunu daha çok korkuya yormuş, yani kabahati, ayıbı, toplumu, insancıkları bu hallere düşürenlerde bulmuş, hatta (ne safmışım) kimileri için bu tür davranışları gerekli bir "ihtiyat payı" olarak neredeyse aklamaya kendimi zorlamıştım. Ama en önemlisi ise, tüm bu gelişmeyi kesinlikle ve tabii "Marksist iyimserlik"le, geçici saymamdı. Evet, doğrusu bu noktada yanılmadığımı şimdi görebiliyorum.

Lenin, "ultra-emperyalizm"i, "ultra saçmalık" olarak nitelendiriyor, emperyalist güçler arasındaki sömürü işbirliğini de savaşlar arasındaki geçici "ateşkes"ler olarak görüyordu. Yaşam, iki dünya savaşıyla, faşizmle, kanla, gözyaşıyla, Lenin'i haklı çıkardı, kimse kusura bakmasın...

Şimdilerde, birçok çevrede ve genel bir ideolojik kültürel sızma olarak geniş yığınların bilinçaltlarında, açıkça ve somutça dillendirilmese de, adını da pek anmadan "yeni" bir emperyalizm anlayışı ortaya çıkmakta:

Kapitalist metropollerin öncülüğünde dünyanın yeni bir yumuşama/silahsızlanma (barış)-demokrasi/özgürlük-refah (bilimsel-teknolojik devrim ve bol tüketim) çağına girmekte olduğu düşüncesi giderek egemen olmakta. Müthiş bir değişme kuşkusuz ama ne tür bir gelişme, asıl ona bakmalı...

"Beyaz adamın yükü"nün ilkel insanlara uygarlık götürmek ve sömürgeciliğin (sonra da emperyalizmin) de bunun temel yöntemi olduğu düşüncesi ve bu yolla da ebedi barışa ulaşılacağı iddiası çok eskilere dayanıyor, burjuva ideologların iflas etmiş nice teorilerinden birini oluşturuyor. Bu "teoriler" gerçi yaşamın somut (ve her zaman gerçekten devrimci) gerçekleri karşısında iflas ediyorlar ama hükümlerini daha uzun dönemler (bazen kış uykusuna yatıp uyandıktan sonra) garip bir biçimde toplumsal vicdanda (ya da bellekte) sürdürebiliyorlar. "Ölen teoriler"le yaşayan "toplumsal vicdan" arasındaki bağı da, sanıldığının aksine, her zaman burjuvazinin (etkisi asla küçümsenemeyecek) muazzam propaganda mekanizması ya da ideolojik aygıtları, hegemonya araçları değil, ilerici düşünce oluşturuyor.

Bundan 65 yıl önce Karl Kautsky, ilerici düşüncenin seçkin bir temsilcisi olarak, emperyalistlerin ("ulusal finans kapitallerin") kıyasıya mücadele etmek yerine birleşerek dünyayı yönetebileceklerini yazıyor, bunu da "ultra-emperyalizm" ya da "süper emperyalizm" diye adlandırıyordu. Tartışma biliniyor: Lenin bu iddiayı "ultra saçmalık" olarak nitelendiriyor, emperyalist güçler arasındaki sömürü işbirliğini de savaşlar arasındaki geçici "ateş-kes"ler olarak nitelendiriyordu. (Bunu söylemek de şimdilerde birazcık ayıp ve neredeyse ilkel, gerici kaçıyor ama) Yaşam, iki dünya savaşıyla, faşizmle, ölümle, kanla, gözyaşıyla, bugüne dek Lenin'i haklı çıkardı, kimse kusura bakmasın...

Ne var ki, tüm bunlara karşın, yani spekülasyonun yaşam karşısındaki gerçek, kesin yenilgisine karşın, ilerici düşünce, burjuva ideologlarından daha çok ve daha etkili olarak, bugün yeniden Kautsky'e dönüyor ve emperyalist işbirliğine (yani talan, sömürü ve baskıya) dayanan bir barış/demokrasi çağına girmekte olduğumuzu ileri sürebiliyor. Kautsky'nin "süper (ultra) emperyalizm"i, şimdilerde bir "liberal devletler konsorsiyumu"nun (AT-ABD-Japonya), tüm dünyaya özgürlük, barış ve refah getireceği varsayımına dayanan ama gelişmenin izahını "diktatörlüklerin çökmesi, halkların barış ve demokrasi istemesi, bilimsel teknolojik devrimin üretici güçleri üretim ilişkilerinden bağımsız olarak geliştirme ivmesini kazanması" gibi temelde doğru görüntülerde yapan bir yumuşak, (şekerle kaplanmış ilaçlar gibi), ideolojik saldırıyla yeniden doğuyor ve kitlelere inandırıcılığını ve güvenilirliğini çoktan yitirmiş burjuva ideologlar yerine "ilerici" odaklardan yayılıyor.

"Kapitalizm-Tekelleşme-Emperyalizm-Militarizm" zincirinin koptuğunu gösteren bir olgu, kanıt, hatta emare yokken, emperyalizmin ya da bir avuç ultra-zengin'in dünyaya ebedi barış-demokrasi-refah getireceğini (üstelik birçoklarınca içtenlikle) ummak nasıl açıklanabilir? Kautsky, 65 yıl önce utanç verici biçimde yanıldı sanılırken, bugünün koşullarında bizi utandırırcasına haklı mı çıkıyor? Neler oluyor, ne oluyoruz? Hiç olmazsa sömürülen mazlum uluslar direnmeyecek, başkaldırmayacak, emperyalizmin 'barış'ını parçalamayacaklar mı? Mazlum insanlık bu "barış"ı kabullenecek ölçüde ruhunu mu yitirdi? Dünyanın dört bir yanında 12 Eylül mü oldu, bizim ilericiler tüm dünyayı mı sardı?

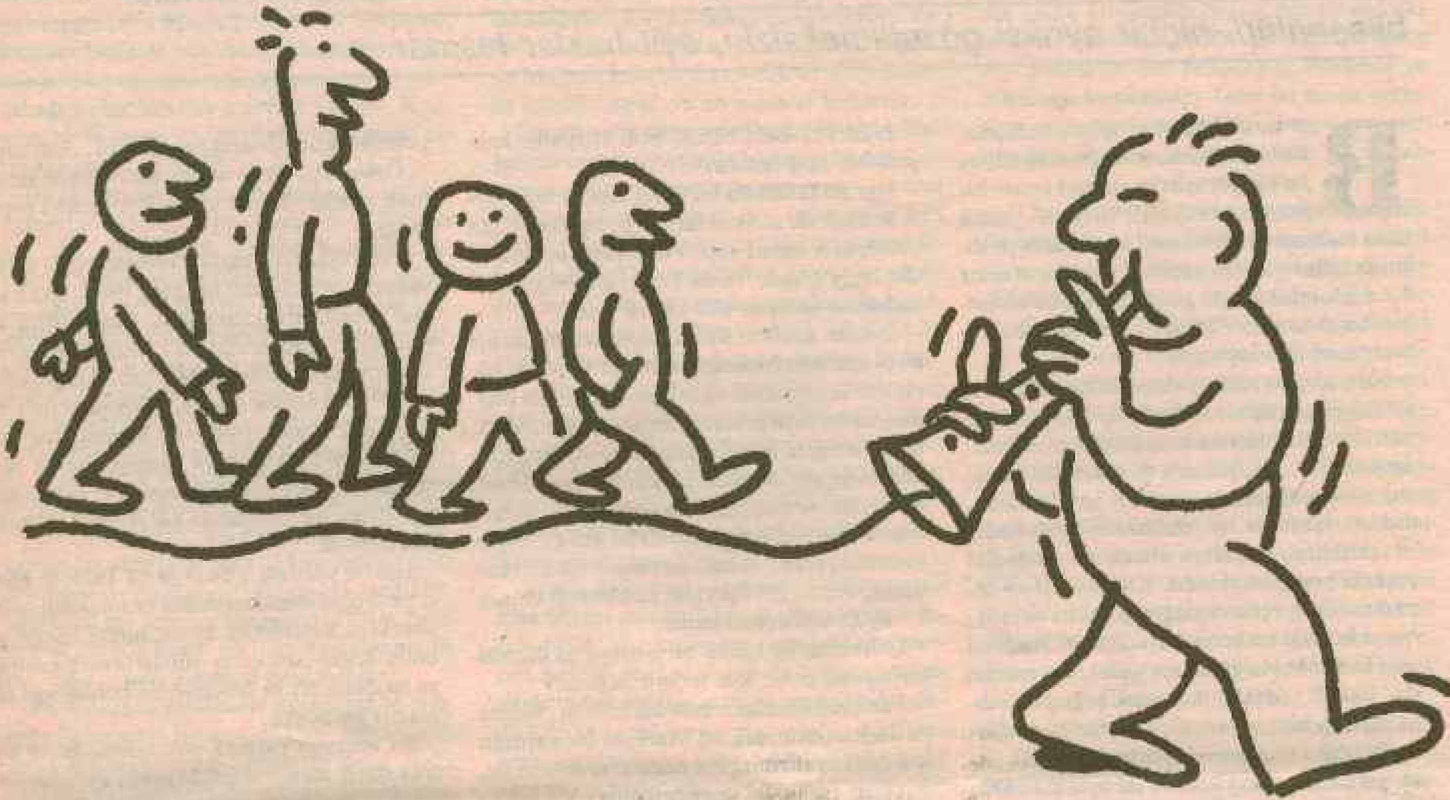
Yeni "emperyalizm çağı"nın, ultra-emperyalizmin ya da bilimsel-teknolojik devrimin gizleriyle mücehhez liberalizmin barışçıl işbirliği içinde ortaklaşa dünyaya barış-demokrasi-refah getireceğine inananlar gerçekten neye dayanıyorlar, dayandıklarını sanıyorlar?..

Marksizmin bunalımı...?

Şayet bu doğruysa ve Marksizm öldüyse, tam tersine bir sonuca varabiliriz: Kapitalizm, kendisini kendisi hakkında gerçek bilgilerle donatan ve dolayısıyla da olabildiğince düzelmesini, reformunu, "insanileşmesi"ni, ehlileşmesini sağlayan en temel etmenden yoksun kalınca, ondan artık sadece kötülük ve yanlışlık beklemek daha doğru olamaz mı?

Doğu Bloku'nun çökmesi...?

Bunun tek başına emperyalizmi nasıl "Noel Baba"ya dönüştüreceği açıklamaya muhtaç ama aksini söylemek mümkün: Yoksul ülke-

lerin çok önemli bir bölümü iki blokun varlığını ve rekabetini kullanarak (her iki taraftan da) yardım koparabiliyordu. Şimdi o uluslararası denklem ortadan kalkınca, olsa olsa onlar (daha doğrusu onların iktidar blokları) için "altın yumurtlayan tavuk" kesilmiş oldu.

İnsanların demokrasi isteğiyle başkaldırıyor olması...?

Evet ama, insanlar ne zamandan beri demokrasi istemiyor ki ... Emperyalizm, demokrasi isteklerini ezme konusunda eskilerden sabıkalı ve bugün hâlâ mahkûmken, bugün neden nasıl demokrasiyi gerçekleştirmenin aracı oluvermekte?

Kapitalizmin doğası mı değişti...?

İşte en kabul edilebilecek belirleyici gerekçe bu olabilir ama bunu da iddia eden yok...

O halde... Doğrusu iş, gide gide Doğu Bloku'nun çökmesinde düğümleniyor: "Emperyalizm, şimdiye dek barış-demokrasi-tüketim sunamıyordu çünkü Doğu Bloku vardı, şimdi o ortadan kalktığına göre gelsin dünyanın keyfi." İşte günümüzün ultra saçmalığı... Sosyalizm sırtındaki kamburdan kurtuluyor ama emperyalizm kurtarıcı rolüne soyunduruluyor...

19. yüzyıldaki ilk emperyalizm çağı başlangıcında'da, Bertram Wolfe'un **Devrim Yapan Üç Adam**'da yazdığı gibi, "en müşkülpesent gözlemci için bile, yakında bir savaş çıkacağına, sosyal, siyasal ve ekonomik bir duraklama geleceğine, kurulacak yeni düzenin doğası üzerine açık bir mücadelenin başlayacağına inanmak güç; buna karşılık Bernstein'ın sosyal alanda (dünyanın geleceği hakkındaki) iyimserliğine inanmak kolay geliyordu." (Çev. Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını, Ankara, 1969, s.166-167.) Şimdi de birçok müşkülpesent dahil neredeyse tüm insanlık Fareli Köyün Kavalcısı'nın peşinden sürüklenip gidiyor: "Emperyalizm kaçınılmaz (ve dolayısıyla) ilericidir" marşını çalan bu kavalcının peşinden "dünya iyiye, barışa, daha çok tüketime, demokrasiye gidiyor" diye koşan kitleler gerçekte nereye gidiyorlar; daha doğrusu gidilen felaketin niteliği, yeni dünyanın emperyalizmce belirlenen ilişkiler yapısı ne olacaktır?

İşte bu noktada Kautsky'ye geri dönülebilir: Emperyalizm çağında barış aramak için değil fakat yeni çelişki ve çatışmaların niteliğini kavramak, dünyayı talan yöntemi olarak "ulusal finans kapitallerin karşılıklı mücadelesi yerine, dünyanın uluslararası düzeyde birleşmiş finans kapitallerle ortaklaşa sömürülmesi"nin günümüzdeki temellerini ve mekanizmalarını araştırmak için (ve kuşkusuz, şayet mümkünse bunun geçici bir 'ateş kes' olduğunu hiç gözden kaçırmadan) yararlanmak mümkün olabilir "süper ya da ultra emperyalizm" kavramından.

Dolayısıyla insanlığın karşısındaki 'kırk katırla kırk satır' şöyle ortaya çıkmaktadır: Ya bir süre emperyalist işbirliği (Kautsky'nin süper ya da ultra emperyalizmi)'ni gerekli ve mümkün kılan olgular geçerlidir ve bu nedenle önümüzdeki çelişki, emperyalizmle sömürülen mazlum uluslar arasında ortaya çıkacaktır (ve direnişler kolayca kırılarak "emperyalizm barışı"na ulaşılacaktır) ya da geçici 'ateş-kes' pek kısa sürecek, kapitalist metropoller yani emperyalistler arasındaki mücadele çok daha genel çelişki ve çatışmaları (ve onun getireceği felaketleri) ve uygun mücadele yöntemlerini gündeme getirecektir...

Evet, batmakta olan dünya gemisinin ya da sahipsiz kalan insanlığın* malları bunlar; seçin seçebildiğinizi: Kautsky'nin süper emperyalizmi geçerliyse, bir avuç sömürenle koskoca sömürülenler okyanusu arasındaki kavga ya ve olası kıyıma; yok şayet kapitalist emperyalizmin doğası hâlâ geçerli ve geçici 'ateş-kes' gündemdeyse yukarıdakine ek olarak yeni genel savaşların toplu kırımına, yıkımına hazır olun ey fareli köyün kavalcısının peşinden daha çok "demokrasiye, barışa, tüketime" koşanlar, felaketlerden felaket beğenin siz ey yeni solcular, ilericiler, tarihi unutanlar...

Peki gerçekte bu iki olasılıktan hangisine götürüyor dünyayı kavalcı ve Türkiye'deki "Drang nach Osten" marşını çalan kavalcı kim ve o bizi nerelere sürüklüyor... Bunlar ise, ilerdeki bir yazının konuları... ■

Marksizm öldüyse, kapitalizm kendini kendi hakkında gerçek bilgilerle donatan, dolayısıyla olabildiğince düzelmesini "insanileşmesini", ehlileşmesini sağlayan en temel etmenden yoksun kalınca, ondan artık sadece kötülük ve yanlışlık beklemek daha doğru olmaz mı?

** Dünyadaki gelişmelerin bence bu en özlü ifadesini Marksizmin her yerde geri çekilmesi üzerindeki bir sohbetimizde ve o bağlamda Korkut Boratav kullandı.*

BİRLİK SÜRECİNİN UNSURLARI

Marksist solun bileşenleri şunu baştan açıklamalılar: Birlik sürecinin bütün bileşenleri, hiçbir ayrıksı gözetilmeksizin, eşit haklar taşırlar.

Bir siyasal hareket içinde tartışma, farklı görüşlerin dile getirilmesi, bu farklı görüşlerin -mümkünse- bir potaya akıtılması, -değilse- yaşam alanı bulması ve hem kendi içinde hem de dışında bilinmesi için yapılır ve ancak sınırsız bir demokrasi içinde gerçekleşir. Hiç kimsenin kendine göre "haklı" nedenleri bu demokrasiyi sınırlayamaz.

Parti (örgüt) içi demokrasi kağıt üstüne yazılınca gerçekleşmiyor besbelli; onu kullanan parti bireylerinin yanı sıra, gerçekten demokrat yönetim anlayışlarınca da oluşuyor. Marksist siyasal hareketlerin şimdi içinde bulundukları aşamada ise, demokrasi hâlâ eksiktir, çarpıktır, gerçekten olması gerektiği gibi yaşama geçememektedir. Kimilerinin de demokrasiyi, gerçek ve doğru parti içi demokrasiyi istediği enikonu kuşkuludur. Parti içi yaşamda sıklıkla gündeme gelen, her zaman da "haklı" nedenleri bulunan, çoğunluk adına azınlığı hiçe sayan, bir yönetici kastı eliyle yürütülen operasyonlar tükenmemiştir. Eski, gerçekten eski yönetim tarzıyla bürokratizmin ve antidemokratizmin egemenliği sürüyor, tartışma ortamları terörize ediliyor.

İlkin kendine karşı demokrat olmak gerekiyor. Oysa örgütsel statükocuların demokrasi istemi yapaydır, gereksinmez aslında demokrasiyi. Demokrasiyi yürürlükte ve yerleşik olana, otoriteye karşı çıkmak varedеr ve yaşatır. Kesintisiz değişim ve yenilenme sürecinde karşı çıkılacak olansa, tükenmez. Siyasal öngörüler her gün gözden geçirilecektir, sözgelimi; sorun birlik ise, birlik anlayışı sürekli yenilenecektir...

Kimilerinin bir başlarına kişiler olarak alıp küçümsediği Marksist aydınlar topluluğu yok sayılarak, Marksist solun birliğinde ve çağdaş-demokratik-yasal bir partinin oluşumunda tek bir adım atmak olası değildir.

Tartışma konumuz birlik ve birlik sürecinin unsurları olunca, bu sürecin önkoşulu olan demokrasi ve tartışma kültüründen söz açmamak elde değil. Üstelik kendi içindekine karşı sınırlayıcılık, karşısındakine karşı ise hoşgörüsüzlük, şimdiki kültürümüzün uçları olarak görünüyorken. Tekil kimlikleri adına davranan Marksist aydınlar için değil ama, şu ya da bu biçimde örgütlü çevreler için ilk aşılması gereken sorun, verili kültürün bu gerici yanlarıdır. Birlik için tartışmaya da ancak ondan sonra başlayabileceğiz: hem kendimizle, hem başkalarıyla.

Birlik nedir?

Birliği anlatmak için iki tanım yapılabilir:

1. Birlik, -bileşenleri için- kendini yadsımanın sentezidir.

2. Birlik, -hem bütün, hem bileşenler için- yeniden oluş halidir.

Her iki tanım da birbirini tamamlayıp aynı sonuca varır. İster bir parti, hareket ya da çevre, ister kendi başına davranan bir Marksist birey olsun, 'birlik süreci içinde kendini yadsıma' anlayışı kilit önem taşır.

Sondan gelelim: Kendi başına davranan bir birey için bile, başlangıçta ortaya koyduğu görüşlerinin, birleşik bir oluşumun ortak paydası adına indirgenmesi kaçınılmazdır. Yani, tekil kimliğini temsil eden bir Marksist aydın da birliğe görüşlerinden ödün vererek katılır. Şu var ki, demokratik bir oluşum istiyoruz; özgün bireysel kimlikler birlik içinde eriyip yokolmayacak, ortak paydaya katıldıktan sonra, özgün görüşleriyle kendilerini elbette koruyup sürdüreceklerdir.

Gelgelelim bu haklar bir parti ya da örgütlü bir siyasal çevre için geçerli değildir!

Parti çok sayıda bireyin bütünüdür. Bugün ya da gelecekte, çağdaş Marksist bir partinin iç demokrasisinin temel unsuru ve nedeni de, bireyleri olacaktır. Birliğe katılan bir partinin bireyleri bu anlamda kendi özgün-kişisel görüşlerini koruyabilirler. Ancak bu, partinin siyasal programı ve merkezi siyaseti için kabul edilemez. Merkezcil program ve siyasal doğrultular o partinin varlığının güvenceсidirler, parti demokrasisinin ve bireylerinin özgün yaşam alanlarının değil. Sınırları belirsiz olan birlik sürecine merkezi programlar ve kolektif siyasal kararlarla katılmak da, şimdiden belli sorunları yaratmakta ısrar etmek olacaktır. Bu yüzden birliğin örgütlü bileşenlerinin kendi ömürlerine 'kongre' gibi üst düzeyde karar alma mercileriyle son vermeleri, birleşik partiye kolektif kararlar ve önceden pekiştirilmiş örgütlü varlıklarıyla katılmalarına -ister istemez- yolaçacak ve bu durum da kesinkes yeni sorunlar doğuracaktır.

Asıl olanı, hangi parti ya da çevre içinden çıktığına bakılmaksızın, her türlü görüşün birlik sürecinden doğması ve tartışma konusu olabilmesidir. Ortak görüşlerin örgütlülükleri sürdürmeleri ya da şimdi örgütlenmeleri birlik sürecini çarpıtır, birliği de böler.

Yani: bir parti, kendi ödünlerini ortak payda adına verip kendini yadsımaya kalkıştığında, dönüşmeye, yeni bir hal almaya başlamıştır; eskiyi öldürüyor, yeninin doğal parçasına dönüşüyordur. Yeninin atomlarından biri olacaktır.

Şöyle somutlayabiliriz: Oluşacak birleşik partide; sözgelimi eski TBKP'liler ya da TSİP'liler olacaktır ama, eski TBKP ya da TSİP olmayacaktır. Bu kadarını herkes kabul ediyor gibi. Hatta TBKP'lilerin çoğu, TBKP'nin birlik içinde eriyeceğini de söylüyor, doğrudur. Birleşik parti kurulduğunda, TBKP'nin ideolojik-siyasal-örgütsel varlığı da yokolacaktır (sönecektir) deniyor, doğrudur.

Öyleyse şu tezde de gerçekten hemfikir olmak gerekir: TBKP ya da TSİP geçici partilerdir.

Tabii örgütlü siyasal çevrelerin birlik süreci sonunda yokoluşları bir anda değil, birlik süreci içinde gerçekleşecektir. Başka türlü bir yokoluş düşünülebilir mi? Sözgelimi, birlik süreci noktalanırken TBKP'nin varlığına son vermesini istemek (ya da, birlik sürecinin sonuna dek örgütsel yapısını korumasını istemek), yeni birleşik parti içinde daha bir süre yaşamayı sürdürmesini istemekle eşanlamlıdır. Başka bir sonuçla da karşılaşmak olanaksızdır zaten.

İşte bu yüzden, TBKP ya da TSİP'in geçici parti oluşlarının nedenleri ve sonuçları açıklanırken, kendilerini birlik süreci içinde ve onun doğal parçasına dönüştürerek eritmeye başlamaları ve önlemlerini bunun için almaları gerekiyor.

Bu anlayışa varmak çok önemlidir ve üstelik birlik sürecine ilişkin görüş ayrılıklarından biri tam bu noktada kendini göstermektedir. Öyle ki; TBKP'nin, örgütsel olanakları, yığınsal tabanı ve şimdiki siyasal konumuyla birleşik partinin oluşumunun başlangıcında ağırlıkla yeralacağını, çoğunluğu oluşturacağını, birliğin başlangıçtaki "selameti" için böyle olması gerektiğini öne süren görüşle, yukarda önerdiğim süreç arasında, herhalde köklü bir farklılık vardır.

TBKP'nin birleşik partinin oluşumundaki rolünü (fonksiyonunu) böyle tanımlayan görüş, o oluşumun başlangıcında, TBKP'lilerin kendi disiplinini de öneriyor demektir. Bu anlayışla, TBKP birliğin öznesine dönüşeceği gibi, bileşenlerin eşit haklı bir parçası olarak birlik sürecinde yeralmak da olanaksızlaşacaktır.

Adımlar'ın 17. sayısında yayımlanan "Birlik: Kendini yadsımanın sentezi" başlıklı yazıma, gene **Adımlar**'da Doğan Aktaş şöyle yanıt vermişti: "Kimliğimizi onurla koruyacağız." TBKP'liliğe işaret eden bu yanıt oldukça eski bir anlayışa karşılık geliyor. Her kim olursa olsun, ister TBKP'li, ister TSİP'li ya da Yeni Öncü'lü, birlik sürecinde "kendi özel kimliğimi onurla koruyacağım" diyorsa eğer, o, birliğin içeriğinden uzak duruyor demektir. Bu yoldan birliğe değil, yalnızca örgütsel bencilliğe ve benmerkezciliğe gidilir.

Kimliklerimiz TBKP'lilik, TSİP'lilik, Yeni Öncü'lülük, Sosyalist Birlik'çilik, Devrimci Yol'culuk vb. değildir. Komünist, Marksist, devrimci, sosyalist ya da yeni bir terimle anlatılacak bir niteliktir kimliğimiz; giysimize değil, özümüze ilişkindir. Kimliğimizi böyle tanımladığımızda, geçici giysilerimiz bir önem taşır mı? Herkesin kendi özel kimliğini onurla korumayı sürdürdüğü bir süreç, birlik ile taç-

lanamayacağı gibi, uzun ömürlü de olamayacaktır ve onyıllardır olup-biten de bundan ibarettir.

Birlik sürecinde eşit haklılık

Kimilerimiz birlik içinde kendi partisinin olanakları ölçüsünde bir etkinliğe sahip olmasını istiyor. Etkinliğin bugün hâlâ isteyerek, kendine biçilerek kurulacağı düşünülüyor. Ne yazık ki birleşik partinin oluşumundaki sayısal ağırlıklar bile dile gelmeye başladı. Kısacası, birlik sürecinin 'eşit haklı bir parçası' olmakta anlaşamıyoruz.

Birlik platformlarında herkesin taşıdığı ağırlıkça etkinliğe sahip olmasını ve birleşik partinin oluşumunda da buna göre yeralınmasını isteyenlerle anlaşmak çok güç elbette. Tutucu birlik anlayışı, -toplumsal bir karşılığı olsa bile- bir tek Marksist aydınla, sözgelimi TBKP'nin birlik sürecine ve tartışma masasına eşit hakla oturmasını kabul edemiyor, neredeyse herkesin baremine göre sıralanmasını istiyor. Bu çizginin yalnızca parti ile tekil aydın arasına çekilmeyeceği, farklı partiler ya da çevreler arasında da farklı düzeyler belirlenerek, siyasal hareketlerin haklarının bu düzeylere göre farklılaştırılacağı da şimdiden öngörülebilir. Böyle bir anlayışla, Marksist sol içinde, sözgelimi TBKP önsel olarak 'en çok haklı' görülüp başkalarının da bu 'hakkı' teslim etmesi beklenebilir.

Bu anlayışın yenilenme düşüncesiyle birarada bulunması tabii olanaksız. Yalnızca siyasal benmerkezciliği yüzünden değil, birlik anlayışı da son kertede tutucu olduğu için. Üstelik bu anlayış içinde, Marksist solda yaşanmış en önemli birlik deneyi olan, TİP-TKP birliğindeki eşitsizliklerin TBKP'nin şimdiki bunalımına nasıl neden olduğu da doğallıkla umursanmayacaktır.

Marksist solun bütün bileşenleri şunu baştan açıklamalıdırlar: Birlik sürecinin bütün bileşenleri, hiçbir ayrıksı (istisna) gözetilmeksizin, eşit haklar taşırlar.

Bu demektir ki, bir parti, hareket ya da çevre, eğer tek bir görüşle temsil ediliyorsa, kendinden başka bütün görüşlerle eşit haklara sahiptir; isterse bir yanda bir parti, öbür yanda bir tek aydın olsun.

Solun örgütlü kesimlerini belirleyen farklı kategoriler tanımlanabilir. Ne var ki, bunlardan şu ya da bu ölçüde ya da tamamıyla bağımsız kalmış, Marksist/solcu aydınlar topluluğu da gene solun bütününe eklenen bir kategoridir. Kimilerinin bir başlarına kişiler olarak alıp küçümsediği Marksist aydınlar topluluğu yok sayılarak, Marksist solun birliğinde ve çağdaş-demokratik-yasal bir partinin oluşumunda tek bir adım atmak olası değildir.

TBKP, TSİP ve öbür örgütlü siyasal çevreler görece yığınsallıklara sahip hareketlerdir ve içerdikleri zenginlikleri birlik sürecine doğal olarak taşıyacaklardır. Peki, bu tekil bağımsız aydınlar kimi temsil ederler? Yalnızca kendilerini mi? Kimileri bu kadarını görüyorlar.

Oysa pek çok Marksist aydın, birlik platformlarında ve sürecinde işte oralarda yeralan ve bir başlarına görülen aydınlar **aracılığıyla** temsil ediliyorlar. **Sadun Aren, Murat Belge, Korkut Boratav, Muzaffer İlhan Erdost, Haluk Gerger** ya da başkaları işte bu bağımsız aydınlar kategorisini de temsil ediyorlar.

Bu temsil biçimi, solun örgütlü kesimlerinin pek tanımadığı bir arka plana, belki hiç konuşulmamış bir onaya zımni bir ortak kabule, onyıllar içinde verilmiş emeklerinin sonucu kazanılmış toplumsal ve siyasal saygınlıklara, değerbilirliklere vb. dayanmaktadır. Bu kategori, solun örgütlü çevrelerinden koparak birlik bekleyişine girmiş bütün bağımsız Marksistlerle birlikte, -kim ne derse desin- en büyük 'parti' ve en yığınsal kesimdir.

Üstelik, -ilk akla gelenlerinden biri olduğu için örnek verilebilir- herhalde Murat Belge'nin, yenilenme düşüncesinin ve yaratıcı Türkiye Marksizminin taşıyıcılarından biri olarak, ideolojik ve siyasal kültürümüze katkısı herhangi bir kolektiften az sayılmamalıdır. Belge'nin tek örnek olmadığı da biliniyor. Kuramın ve siyasetin yazılı kültüründe, yani en önemli alanında taş üstüne taş koyanlar, gene tutucu örgüt profesyonelleri ve siyasal muhafazakârlık tarafından etkinlikleri anlaşılamayan Marksist ve solcu aydınlardır. Doğrular yalnızca örgütlü siyasal hareketler tarafından değil, parçalı oldukları sürece, önemli ölçüde de bu aydınlar tarafından temsil edilip taşınmaktadır.

Üstelik doğruların, sözgelimi TBKP'nin payına düşeni de kendi içinde parçalanmış durumdadır. Hiç kuşkusuz, içindeki görüşlerden birinin de TBKP'nin doğrularını bütünüyle temsil ettiği öne sürülemez. Bu durumda TBKP, birlik sürecinde, taşıdığı düşüncelerin zenginliği ve yaratıcılığı ölçüsünde ve ağırlığınca katkılı olarak yeralacak ve bu, birliğin öbür bileşenleri için de geçerli olacaktır.

Yeni düşünceyi temel almak

Birlik için 'yeni düşünce'yi temel almak: İlk bakışta karşı çıkılacak ne olabilir?

Bir tek yeni düşünce olduğu savındaysanız eğer, bundan ancak kendinizi anlamış olursunuz!

Soruna böyle yaklaşanlar, yeni düşünceyi siyasetin alanına ve şöyle sığdırıyorlar: diyalog ve işbirliğinin karşılıklı ilişkilerdeki egemenliği. Tersini, çatışmayı ve iletişimsizliği kim ister; herkes nasılsa bu anlamdaki yeni düşünceden yanadır; birlik kültürü bunu gerektirir...

Yeni düşüncenin siyasal alanda çatışma değil, diyalog ve işbirliği kültürünün belirteci olduğu doğru olmakla birlikte, bundan başka bir şey olmadığı yanlış. Yeni düşünce aynı zamanda ideolojinin ve kuramın da içinde devinmektedir.

Yeni düşünce: Marksizmin kaynaklarının yeni bir tarzda ele alınması; Marksizmin yaratıcı ruhu üstündeki tozların süpürülmesi; Marksizm dışındaki ideolojik ve siyasal düşünce sistematiklerinden yararlanılması; çağdaş toplumsal-kültürel yenilenme hareketlerinin (çevrecilik, kadın kurtuluşçuluğu, antimilitarizm vb.) düşünsel ve dinamik etkilerine açık olunması; bu arada toplumbilimlerin ve siyasal bilimlerin dışında kalan çağdaş felsefe akımları, antropoloji, fizik, tarih, psikanaliz, sibernetik, sanatsal kültür, estetik vb.'nin katkılarıyla oluşan, tamamlanmış olmayan, ucu-açık bir düşünce bütünü.

Gerek siyasal, gerek ideolojik ve kuramsal boyutlarıyla, yeni düşünceyi ya da bütüncül bir yenilenmeyi tek biçimde düşünmek yanlış olur. Doğrunun parçalı oluşu ya da gerçeğin tekelinin kimsede olmaması önermelerinin asıl içeriği de buradan çıkmaktadır.

Kökenleri, etkilendikleri kaynaklar, siyasal kültürleri, demokrasi programları, sosyalizm anlayışları, tabanlarının sınıfsal ve toplumsal nitelikleri gibi özelliklerinin doğal olarak farklı oluşundan ötürü, her siyasal akımın ya da çevrenin yenilenme süreci farklı bir eğri çizecektir. Söz yerindeyse: Herkesin yenilenmesi kendinedir. Tabii bu arada herkesin yenilenmesi kendi dilini, jargonunu, terminolojisini de kaçınılmaz olarak yaratacaktır.

O halde, 'yeni düşünce temelinde' bir birlik istendiği zaman, TBKP'nin kendi ideolojik yenilenme ekseninin temel alınmasını istediği kaygıları anlaşılır sayılmalıdır. Ayrıca birlik süreci, özel siyasal dilleri kullanmak yerine, ortak bir dil arayışı içinde olmanın yeridir.

Öte yandan, yeni düşüncenin kendi dışında bir egemenlik alanı kurabileceğini düşünmemek, yenilenmenin başlıca devinim alanını kendimizle sınırlı görmek ve niçin başkalarının yenilenme sürecini bizim gibi yaşama geçiremediğini düşünüp hayıflanmak da oldukça yaygın bir inanıştır. Sözgelimi TBKP'nin ideolojik yenilenmenin en köktenci atılımlarından birini gerçekleştirdiği ne denli doğruysa, başka yenilenme atılımlarına gözleri kapatmak da o denli yersizdir. Üstelik TBKP, yenilenmenin birçok alanını kimi Marksist aydınlardan önce de bulmamıştır.

Bir çeyrek yüzyıl Maoculuğun içinde yeralan Sosyalist Birlik çevresinin -asıl ve özel olarak **Halil Berktay**'ın- gerçekleştirdiği yenilenme atılımı, denebilir ki en uzun mesafeli olanıdır. Üstelik **Halil Berktay** ve Sosyalist Birlik çevresi, geçmişi eleştirel ele alış biçimleriyle en olumlu örneği vermelerinin yanı sıra, küçük bir çevrenin ne denli derin izler bırakabileceğinin de ayrıca çarpıcı bir örneği oldular. Marksist solun önde gelen kesimlerinden biri olan Yeni Öncü çevresi ise, kendi toplam kültürü içinde yaşadığı köktenci yenilenme sürecini sürdürüyor. Bu çevrenin yaşadığı süreçte nereden nereye geldiğine bakılırsa, yeni düşüncenin çok özgün egemenlik alanları kurduğu da görülecektir. TSİP'in ağır ilerleyen yenilenme dinamiğinin kendi içinde bir sıçrama yapacağından kuşku duymak için de neden yoktur. Hatta kendi özel sorunları nedeniyle, birlik süreçlerinden şimdilik uzak duran Devrimci Yol çevresinin de, kapalı ama, potansiyel bir yenilenme odağı olmaya adaylığı sezilmelidir...

Kökenleri, etkilendikleri kaynaklar, siyasal kültürleri, demokrasi programları, sosyalizm anlayışları, tabanlarının sınıfsal ve toplumsal nitelikleri gibi özelliklerinin doğal olarak farklı oluşundan ötürü, her siyasal akımın ya da çevrenin yenilenme süreci farklı bir eğri çizecektir.

Doğrunun tekeli olmadığını düşünüyorsak, yenilenmenin tekeli olabileceği hiç düşünülemez. Farklı yenilenme biçimleri, birlik süreci sonunda tek bir biçime dönüşmeyecektir; böyle bir beklentiyle işe koyulmak olanaksızdır. Öze, kaynağa ilişkin -ya da birlik anlayışına ilişkin- bir ortaklığa ulaştıktan sonra, birleşik parti içinde de -farklı çevreler değil ama- farklı görüşler varlıklarını korumayı sürdüreceklerdir. ■

NOT: Bu yazının bütünü, uzunluğu nedeniyle bu sayıda yayımlanamadı. Kalan bölümü gelecek sayıda yayımlanacak. Gelecek sayıdaki bölümde, "Parti içi çok-sesliliğin birlik platformlarına yansıması", "Birlik sürecine teslim olmak", "Birleşik parti adının 'komünist' olup olmaması", "Eski yapıların yönetici kadrolarının birleşik partideki konumu" konuları, birlik sürecinin öbür unsurları olarak ele alınacak. -S.G.

Op.Dr.Şükrü Güner
İstanbul Tabip Odası
Genel Sekreteri

ÜLKE SAĞLIĞI NEREYE GİDİYOR?

Ekonomik kalkınmayı sağlıktan ayrı ve öncelikli almak, sağlık hizmetini satılacak bir meta gibi görmek yanlıştır.

Zamanın Sağlık Bakanı 15.11.1988'de parlamentoda şöyle diyordu: "Sağlık hizmeti bir maldır. Buna iktisatta gayrimaddi mal derler. Mallar ikiye ayrılır. Maddi mallar, gayrimaddi mallar. Gayrimaddi mallara hizmet diyoruz..."

Sağlık hizmetine "mal" olarak bakan düşünce, insana değer vermiyor demektir. Onun için para önemlidir. Hizmet demek, para demektir; sağlıklı olmak için, sağlık hizmeti almak için, paralı olmak gerekir.

İlk bakışta mantıklı gibi görünen sağlıkta "kur-işlet-devret" girişiminin tek sonucu olacaktır, o da devletin hastanelerini özel sektörün hizmetine sunmak. Hazır altyapı tesislerinin üzerine oturmak, hazır hasta potansiyeli de özel firmalar için bulunmaz nimet olacaktır.

Sağlığa yapılan yatırımı tüketim olarak görmek yanlıştır. Ekonomik kalkınmayı sağlıktan ayrı ve öncelikli almak yanlıştır, sağlık hizmetini satılacak bir meta gibi görmek yanlıştır. Halbuki, sağlığa yapılacak yatırım, bütün teknolojik yatırımların verimliliğini ve üretim artışını sağlayacaktır.

1990'da genel bütçeden sağlığa ayrılan pay % 4,12'dir. Bu 4,12'nin % 64'ü personel giderlerine, % 15'i cari harcamalara, % 2,85'i transfer harcamalarına, % 15'i ise yatırım harcamalarına ayrılmıştır. Değişik bir ifade ile;

	(Bin TL.)
Sağlık Bakanlığı Bütçesi	2.633.217.000
Personel Giderleri	1.750.000.000
Transfer Harcamaları	75.195.000
Cari Harcamalar	395.000.000
Yatırım Harcamaları	413.022.000

olarak gösterebiliriz.

Dikkat edileceği üzere bütçenin büyük bir kısmı personel giderlerine ayrılmıştır. Asıl önemli olan yatırım giderlerine ayrılan pay ise ihtiyacın çok gerisindedir. Devlet Planlama Teşkilatı'ndan geçirildiği, Maliye Bakanlığı'ndan izin alındığı takdirde yatırımlar için 413 milyar harcanacaktır. Hepsi harcandı diyelim, demek ki kişi başına 7500 TL yatırım. Sağlığımızın bu bütçe ile bir yere varamayacağı açık...

Sağlık alanında arayışlar

Son yıllarda özellikle sağlık alanında sanki, bir şeyler yapıyorum diye, göstermelik çalışmalar yaşamaktayız. Temel Sağlık Hizmetleri Yasası çıkarıldı, kampanyalar açıldı, sağlık taramaları başlatıldı, bir yılda tüm ülke insanlarını elden geçireceğim iddiası var...

Öte yandan şimdi de sağlık hizmetlerinde özelleştirme, genel sağlık sigortası, kur-işlet-devret uygulamaları gündemde.

Mayıs 1987'de "acelem var, reform yapacağım" diye oldu bittiye getirilerek, Sağlık Hizmetleri Temel Yasası çıkartıldı, Anayasa Mahkemesi bu kanunun bazı maddelerini iptal etti, iptal edilmeyen maddeler ise üç senedir uygulamaya konulamadı. Yasanın işleyişi ile ilgili tek bir yönetmelik dahi çıkartılmadı. Sağlık hizmetlerinin kampanyalarla, taramalarla değil sürekli ve yerleşik hizmetle verileceği pratikte yaşandı ve görüldü. Peki şimdi getirilmek istenen genel sağlık sigortası ve kur-işlet-devret ne olacak?.. Tüm bu arayışların altında ne yatmakta?..

Bir zamanlar, 1977-78'de, bütçesinde sağlığa ayrılan payı bugününün iki misline çıkartan bakanlık şimdi nasıl olur da sağlığa kaynak bulurum çabasında. Adı Temel Sağlık Hizmetleri Yasası da olsa son yasa finansmana yöneliktir, genel sağlık sigortası, kur-işlet-devret de finansman arayışlarının sonucudur.

Genel sağlık sigortası

Genel Sağlık Sigorta Yasa Tasarısı hazırlanmıştır ve Meclis'te gündeme gelme aşamasındadır.

Tasarıya göre herkes zorunlu olarak sigortalı olacak, nasıl ve kimin tarafından ne şekilde tespit edileceği belli olmayan sağlık primini ödeyecek, ödeme gücü olmayan, ki kimlerin ödeme gücü olmadığı belli değil, kişilerin ise primini kurum karşılayacak. Sigortalı kişi, kurumca belirlenen şartlar çerçevesinde, sağlık kuruluşlarından ve mesleklerini serbest olarak icra eden tıp mensuplarından faydalanacaktır. Burada da görüldüğü gibi, çok söylenen hekim seçme hakkı yok, şartları kurum belirliyor.

Tasarıda verilecek sağlık hizmeti "zaruri ve asgari" olarak belirleniyor. Bunun dışında sağlık hizmeti almak isteyenler nasıl çıkacağı belli olmayan yönetmeliğe bağlanmış. Tasarıda sigortalıların alacağı tüm sağlık hizmetleri ücretsizdir diye açık ve net bir belirleme yok. Özellikle ilaç konusunda bu belirleme çok önemli.

Tasarıda iki kurum oluşturulmuş. Sağlık Sigortası Kurumu Genel Müdürlüğü, merkez ve taşra teşkilatı tamamen "atama" ile teşekkül ettirilen kuruluşlar. İkincisi olan Sağlık Sigortası Koordinasyon Kurulu'nda ise, bakanlık temsilcileri, YÖK, DPT, SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı ve Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği temsilcilerinden oluşuyor. Burada bile sendikal kuruluşlara, mesleki kuruluşlara, sigortalıların temsilcilerine yer verilmemiş...

1960'tan beri genel sağlık sigortası üzerinde durulmakta ama bir türlü gerçekleştirilememektedir. Çünkü bu iş kolay değildir, ülke gerçeklerine aykırıdır. Bugün Avrupa ülkelerinde sigortacılık uygulanmaktadır. Ama bu ülkelere baktığımızda kişi başına düşen geliri yüksek, gelir dağılımı uyumlu, vergi sistemi adil, işsizlik oranı az, işsizlik sigortası mevcut, ulaşım sorunu yok, alt yapısı yeterli, nüfusun çoğu kentlerde oturuyor, eğitim düzeyleri yüksek, topluluklar olarak görüyoruz. Sağlık bakımından ise bu ülkelerin çevre sağlığı sorunları denetim altına alınmış, koruyucu hekimlik hizmetlerine önem verilmiş, sağlık personeli ve hasta yatakları yeterli ve dengeli dağılımlı olarak görüyoruz. Bir de ülkemize bakalım; yoksulluk sınırı 350-400 bin TL civarında, asgari ücret net 142 bin TL, gelir dağılımı dengesiz, nüfusun % 10'u milli gelirin % 50'sini alırken geri kalan yarısını % 90 paylaşıyor, işsiz sayısı 5 milyon, işsizlik sigortası yok, çevre sorunları had safhada, Avrupa ülkelerine göre kişi başına hayvansal protein tüketimi üçte bir, et tüketimi dörtte bir, süt tüketimi otuzda birden daha düşük, kışın 2-3 ay kapalı kalan, girilemeyen yerleşim bölgeleri mevcut, sağlık personelinin % 60'ı üç büyük ilde toplanmış, hekim ve hasta

yatağı dağılımı dengesiz...

Böyle bir yapıda sigortalı hastaya nasıl hizmet vereceksiniz? Verebilecek misiniz? Bu konuların enine boyuna düşünüldüğünü hiç sanmıyoruz, ama tek düşünülen nokta para toplamak...

Özetle genel sağlık sigortası ile sağlık hizmetlerimizde hiçbir gelişim sağlanamayacak, ancak alınabilenden para alınmakla yetinilecektir. Buna karşılık zaten ağır hizmet yükü altında ezilen kamu hekimleri ve sağlık personelinin çalışma yükü bir kat daha artacaktır.

Kur-işlet-devret

Sağlık Bakanı Sayın Halil Şıvgın 1990 mali yılı bütçe sunuş konuşmasında kur-işlet-devret modelini şöyle açıklamıştır. "Hastanelerimizin modern tıbbi cihazlarla teçhiz edilebilmesi için kur-işlet-devret modelini geliştirmiş bulunuyoruz. Bu uygulama ile firmalar hastanelerimizde ihtiyaç duyulan cihazları kurabilecek ve kuruluşlar bu cihazları işletecektir. Tespit edilen muayyen bir müddet içinde de cihaz hastanenin malı olacaktır. Bu şekilde büyük sermaye yatırımlarına girmeksizin cihaz problemini çözmüş olacağız."

İlk bakışta mantıklı gibi görünen bu girişimin tek bir sonucu olacaktır, bu da devletin hastanelerini özel sektörün hizmetine sunmak. Örneğin General Elektrik firması gelecek Haydarpaşa Nümune Hastanesi'ne bilgisayarlı tomografi cihazı kuracak ve işletecek, tabii kâr da edecek. Bir müddet sonra bu cihazı hastaneye devredecek. Bilindiği üzere bu tip cihazlar model olarak çabuk eskiyen ve ömrünü kısa bir müddet içinde dolduran cihazlardır. Firma bu cihazı hastanede işletirken kâr amacı güttüğünden doğal olarak tüketimi artırıcı ortamlar yaratacaktır, tüketimi zorlayacaktır. Kira vermeden yer bulmak, elektrik, su, çevre gibi hazır altyapı tesislerinin üstüne oturmak, yine hazır bir hasta potansiyeli firmalar için bulunmaz bir nimettir. Ve bu zaman zarfında aleti de o şekilde kullanacaktır ki devredileceği zaman cihaz ömrünü doldurmuş bir enkaz olacaktır. Konunun bu yanının hiç de düşünülmediği görüşündeyiz.

Sonuç

Sağlık ülkenin en önemli sorunudur. Çağımızda eğitimle birlikte başta gelen en önemli iki sorundan biridir. Bugün ülkemizin sağlığı da hastadır. Çözümlenmesi gereken pek çok problem önümüzde durmaktadır. Böylesine bir durumda sorunları azaltmak, çözüm yolları aramak elbirliği ile olmalıdır.

Kapalı kapılar ardında ben bilirim mantığı ile, taraflarla diyaloğu keserek, bu alandaki bilimsel kuruluşlara, bilim adamlarına kapılarını kapatarak, uluslararası ve ülke deneyimlerini gözönüne almadan yapılan girişimler başarısızlığa mahkûmdur.

Sorunun çözümü bu alanla ilgili tüm kuruluşlara, tüm kişilere kapıları açık tutmakla başlar. Diyalog, işbirliği, karşılıklı etkileşme, artniyetsiz, gelecek ve çıkar hesaplarını bir kenara bırakarak, sağlık sorunlarının iyileştirilmesi amaç olarak ele alındığında, çözüm yolunda adımlar atılıyor demektir. ■

DOKUN

147'ler ve diğerleri

Sosyal güvenlik sağlansa bile, istenci dışında kişinin hakkını almak utanç verici bir hukuk zorlamasıdır.

Üniversiteler her dönemde göze batan kurumlar olmuşlardır. Demokrasinin işlemediği günlerde yönetimi eline geçiren güçler öncelikle üniversitelere göz dikmişler ve mutlaka bir operasyona gitmişlerdir. 1933, 1960 ve 1980'de operasyon yaşanmıştır. Üçünde de operasyon çok sayıda öğretim üyesini üniversiteden uzaklaştırma şeklinde sonuçlanmıştır. Şu günlerde örgütlenme gereğini duyan öğretim üyesi grupları, geçmişin bu olaylarını anımsatarak, tekrar böyle olayları yaşamak istemediklerini kamuoyuna açıklamaktalar ve örgütlenmenin bir koşulunun da bu olduğunu vurgulamaktadırlar.

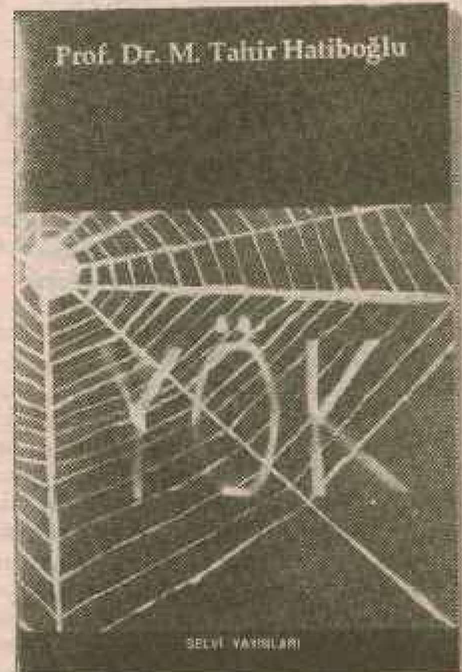
Üniversitelerden ilk toplu işten çıkarma eylemi 1933 yılında gerçekleşmiştir. İstanbul Darülfünunu kapatılıp İstanbul Üniversitesi kurulurken, toplam 220 öğretim üye ve yardımcısından 157'si kadroya alınmamıştır. Böylece yaklaşık eski kadronun dörtte üçü üniversite dışına çıkarılmışlardır. O günkü yönetim bu kişilerin bir bölümünü yeni kurulan "Telif ve Çeviri Kurulu"nda görevlendirmiş, kalanını da emekli etmiştir. Çok önemli bir yitim sayılan bu olay kamuoyunda büyük tepki görmüştür. Ne var ki, yönetim, bu kişileri sokağa bırakmayarak sosyal devlet anlayışını göstermiş, kimseyi işsiz bırakmamıştır. Elli yıl sonra yönetimi ele geçiren cuntaya göre bir ölçüde ileri ve insancıl düşünceye sahip olmuşlardır.

Üniversiteden ikinci toplu işten uzaklaştırma 1960 yılının Ekim ayında 114 sayılı yasayla gerçekleştirilmiştir. O günün cuntası Milli Birlik Komitesi bir gece çıkardığı yasayla beş üniversiteden (İstanbul, Ankara, Ege, Atatürk ve İTÜ) 147 öğretim üyesini işinden atmış, dört öğretim üyesini de başka üniversitelere sürmüştür. Kamuoyu bu olayı 147'ler olarak bilmektedir. Atılan ve sürgün edilen öğretim üyelerinin 29'u ordinaryüs profesör, 58'i profesör, 46'sı doçent ve 18'i asistandır. Bunlardan bir bölümü başka kamu görevlerine atanmışlar, atanmak istemeyenler emekli edilmişlerdir. Ama, hepsine iş ve geçim güvencesi sağlanmıştır. Bu olay da bize o günün cuntacılarının birazcık sosyal devlet olma anlayışını paylaştıklarını göstermektedir. Aradan 18 ay geçtikten ve ilk genel seçimlerin yapılışının altı ay sonrasında yeni yasayla bu kişiler eski görevlerine döndürülmüşlerdir. Bugün bu kişilerden üniversitelerimizde görev yapanlar vardır. Kuşkusuz burada da hukuk dışı bir olay söz konusudur. Bir kişinin yetkili kurullarla aldığı hakları -ki bu akademik sandır ve öğretim üyeliği hakkıdır- bir yasayla elinden almak kuşkusuz hukuka ve insan hakkına aykırıdır. Sosyal güvenlik sağlansa bile, kişinin istenci dışında onun hakkını almak utanç verici bir hukuk zorlamasıdır. Bizce 1933 ve 1960 uygulaması bu anlamdadır. Kimi kişiler 1933 olayı Atatürk döneminde olduğu için dokunmak istememektedirler ama, bu dönemde olması genel anlamı değiştirmez. Burada asıl olan kazanılan hakkın istenç dışında elden alınması olgusudur.

1980 cunta dönemindeki uzaklaştırmaların ağıza alınması bile iğrenç. Bu dönemde binlerce insan hizmet süresine bakılmaksızın sokağa, açıkça açlığa itilmişlerdir. Bir yönetim ancak bu kadar gaddar olabilir. Daha doğrusu devlete yıllarca ve hatta 24 yıl hizmet vermiş bir insan, bir satırlık yazıyla, en ufak bir sosyal güvence vermeden işinden uzaklaştırılmıştır. Beş kişilik cunta geçmiş örneklerden bile ders almamıştır. Bu dönemde resmi sayılara göre işinden edilen 5882 kişidir. Bu sayının 1011'i subay ve astsubaydır. Kanımızca bu sayıda doğruluk payı azdır. Nedeni açık. Cunta değişik yasalarla öyle yetkiler vermiştir ki, her yetkili bulunduğu yerden çok sayıda insanı işinden etmiştir. Örneğin, bir yandan sıkıyönetim komutanı, bir yandan rektörler, öte yandan disiplin kurulları işletilerek işten çıkarmalar gerçekleştirilmiştir. O nedenle bu sayının on bini geçtiği varsayılmaktadır. Burada önemli olgu da devleti ele geçirenlerin devlete hizmet edenlere bakış açılarıdır. Sanki vatanı sevenler hep kendileri, sevmeyenler çoğunlukta, bunlar da kim tarafından olursa olsun atılmalıdırlar. 1980 faşizmi böyle bir anlayışın sahibidir. Şili cuntasının yaptıklarının benzerini uygulamışlardır.

Üniversite öğretim üyeleri ve diğer kamu çalışanları bunları yaşamışlardır. Yaşamamaları dileğimizdir. Ancak, bu işler, dilekle olmuyor. Örgütlenme ve bilinçlenme önemlidir. Örgütlü ve bilinçli insanlar gerektiğinde direnebilmeli, daha doğrusu direnmelidir. Yapay ve bilinçsiz örgütler bu tür olayları önlemeye yetmiyor; yetmediği görülmüş ve yaşanmıştır. Bu konuda da bilimcilere önemli görev düşüyor. Yeni örgütlerini bunu düşünerek kurmalılar. Üstelik bu kesim ilk darbe yiyen insanlardır. En çok bunlardan korkuluyor ve önce bunlar topluca işten çıkarılıyorlar. Dördüncü toplu dışlanmayı yaşamamak için şimdiden görev başına diyoruz. ■

Not: Bu yazıyı Sayın Hatiboğlu, Eylül Üniversitesi, adlı kitabından yararlanarak hazırlamıştır. (Selvi Yayınları, Ankara, 1990)

M. Semih Gemalmaz

Mahpuslara uygulanacak rejim ve Ocak 1990 Tüzüğü

ALDATMACA

Türkiye'de mahpuslara uygulanacak rejimin evrensel insan hakları standartlarına ulaştırılması yolunda atılan adımlar sadece normatif düzeyde bile yetersizdir.

Mahpuslara uygulanacak rejim ve yapılacak muamelenin insan onuruna yaraşır düzeyde kurumsallaştırılması sorunu, insan haklarının tanınması ve korunması genel başlığının temel ögelerinden birisidir. Bu yüzdendir ki, çok sayıda genel insan hakları belgesi kadar, konuya özgülenen özel bildiri, sözleşme, vb. türde insan hakları metinleri, bölgesel ve uluslararası düzeyde yapılaştırılmıştır. Uzun bir liste oluşturan bu belgeler, bir yandan ulusal düzenlemelerin içeriğinin belirlenmesinde yol gösterici işlev görmekte, öte yandan da, hiç kuşkusuz, ulusal düzeydeki ihlallerin ulusalüstü denetime bağlanmasını sağlayarak önleyici ve koruyucu işlev yüklenmektedir.

Tüzüğe göre, Türkçe bilmeyen tutuklu ve hükümlülerin tercüman aracılığı ile savunma yapmaları sağlanacak. Oysa özellikle etnik azınlıkların kendi dillerini kullanmaları yaptırımla karşılanan bir durum. Dolayısıyla bu hükmün Fransız rehber, Alman sosyolog gibi kişilerin Türkiye'de yargılanması için düzenlendiği, insanın usuna geliyor.

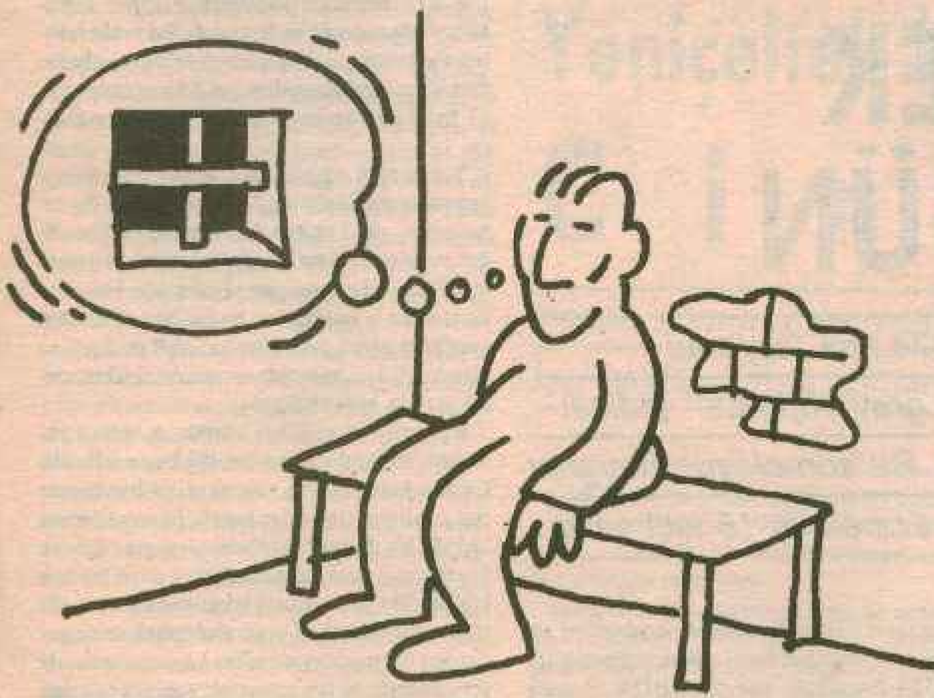
İşte bu makalede, 6 Ocak 1990 tarih ve 20394 sayılı **Resmi Gazete**'de yayımlanan "Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük'ün Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Tüzük" üzerinde, yukarıda belirtilen temel açı ışığında durulacaktır. Bilindiği gibi, Türk hukuk düzeninde mahpuslara uygulanacak rejim (mahpus terimi oldukça eski Türkçe kalmasına karşın, bir yargılama sonucu suçluluğu saptanıp mahkûm edilen kişilerin durumunu ifadeden daha kapsamlı olup, kişinin özgürlükten yoksun bırakılma sürecinin tümünü karşılar), esas olarak 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Yasa ile 1721 sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Yasa ile düzenlenmiş ve 5 Temmuz 1967 tarihli tüzük, sık aralıklarla gerçekleştirilen pek çok değişiklikle birlikte, bu alanın temel alt düzenlemesi olmuştur. Daha alt düzeyde ise, örnek olsun, kamuoyunda 1 Ağustos 1988 tarihli genelge olarak bilinen belgede olduğu gibi, genelgelerle örneklenen metinlere işlerlik kazandırılmıştır.

Ocak 1990 tarihli tüzük değişikliği, kamuoyuna, bu alanda ulusalüstü insan hakları standartlarının Türk hukukuna ithal edildiği, bu yolla adı geçen infaz ve alıkoyma rejiminde iyileştirmeler yapıldığı biçiminde sunulmuştur. Bu savgın sunuşa karşın, gerek basında gerekse ilgili uzman çevrelerde yeterince tartışılmaması ve eleştirilere konu biçimlenmemesi, doğrusu, ciddi bir ihmal olarak değerlendirilebilir. Bu vesile ile belirtilmelidir ki, 1980'den bu yana ülkenin gündemini bir başına siyasal erkin belirliyor olması, diğer söyleyişle toplumsal muhalefetin susturulması, özensiz, enflasyonist nitelikli ve anti-özgürlükçü doğrultudaki hukuk üretiminin yeterli tepki alamaması, erkin bunu ulusal ve uluslararası kamuoyuna yukarıdaki niteliklerin tam tersi özelliklere sahipmişçesine sunması olanağını vermiştir.

Ocak 1990 tüzüğünde getirilen değişikliklerin çarpıcı birkaç örneği şunlardır: Tutuklu ve hükümlü, şikayet başvurusunu resmi makama kapalı zarfla yapabilecek ve bu istek ve şikayetler zaman geçirilmeksizin ilgili merciye iletilecektir, (md.1; asıl Tüzük md. 106). Bu merciler kurum müdürü, cumhuriyet savcısı ya da bakanlıktır. Hükümlü ve tutukluyu, eşi, çocukları, torunları, anası, babası, büyükbabası, büyükannesi, kardeşleri, amcası, halası, teyzesi, dayısı, kayınbabası, kaynanası, vasisi, kayyımı, vekili, avukatı, kardeşinin çocukları, kayınbiraderi, baldızı, görümcesi, bacanağı, eltisi, gelini ve damadı ziyaret edebilir, (md.4; asıl Tüzük md.152). Tutuklu ve hükümlülerin, savunmanlarıyla görüşmeleri kurum görevlisinin dolaylı ya da dolaysız olarak duyamayacağı görüş alanı içerisinde yaptırılır, (md.5; asıl Tüzük md.155). Toplu, bedensel, zalimane, insanlıkdışı ya da küçültücü cezalar disiplin cezası olarak uygulanmaz, (md.6; asıl Tüzük md.157). Hücre, teknik standartlara uygun olarak aydınlatılır, (md.7; asıl Tüzük md.161). Türkçe bilmeyen tutuklu ve hükümlülerin tercüman aracılığı ile savunma yapmaları sağlanır, (md.8; asıl Tüzük md.163). Zincir ve demire vurma önlem olarak uygulanmaz. Kelepçe, akıl hastaları için kullanılan gömlek ve benzeri bedensel hareketi kısıtlayıcı araçlar aşağıdaki haller dışında uygulanamaz: a) Tutuklu ve hükümlünün adli ve idari bir makam önüne getirildiğinde çıkarılmak üzere, sevk ve nakil sırasında veya ceza infaz kurumu dışında kaçmasını önlemek için; b) tıp görevlisinin talimat ve gözetiminde olmak üzere tıbbi nedenlerle; c) diğer kontrol yöntemlerinin yetersizliğinde hükümlü ve tutuklunun kendisine veya başkalarına zarar vermesine veya eşyayı tahrip etmesine engel olmak için müdürün emriyle tıp görevlisine derhal danışılması ve durumun ilgili idari makama bildirilmesi koşuluyla, önlem olarak, (md.9; asıl Tüzük md. 172). Hücre hapsi öncesinde hükümlü, hekim tarafından muayene edilir; cezaya katlanamayacağı anlaşılırsa, infaz sonraya bırakılır ya da hekimin uygun göreceği aralıklarla yerine getirilir. Hücre cezası süresi içinde hükümlü, hekimin gözetim ve denetimi altında bulundurulur, (md.10; asıl Tüzük md.173). Kurum kütüphanesine konulacak ya da tutuklu ve hükümlülerce getirilecek ya da dışarıdan gönderilecek basılı eser ve yayınlarda ölçü, bunların mahkemelerce toplatılmasına, müsaderesine karar verilmemiş, yetkili mercilerce yurda sokulması veya dağıtılması yasaklanmamış, kuruma girmesi disiplin yönünden sakıncalı bulunmamış olmasıdır, (md.11; asıl Tüzük md.189). Tutuklu ve hükümlüler başka bir kuruma nakledildiklerinde durumu yakınlarına bildirmelerine izin verilir, (md.12; asıl Tüzük md.239). Katıksız hapis cezası yürürlükten kaldırılmıştır, (md.13; asıl Tüzük md.157/1,5; 165/III; 174; 78/B,c; 164; 171/1,2).

Öncelikle belirtilmesi gereken şudur: Hiçbir komplekse kapılmaksızın, bu düzenlemede pek çok hükmün olumlu olduğu vurgulanmalıdır. Şunu söylemek yanlış, bu anlama gelmek üzere yönetimin kendi propagandasına alet olmak olurdu: Türkiye'de mahpuslara uygulanacak rejimin hukuksal boyutu, artık, evrensel insan hakları standartlarına uyumlaştırılmıştır; iyileştirme tamamlanmıştır. Doğrusu şudur: Bu alanda yanlışlar, eksikler, evrensel ölçütlere aykırılıklar hâlâ tam anlamıyla ayıklanıp düzeltmelere konu olmamıştır. Atılan adımlar yetersizdir. Dikkat edilirse, burada altı çizilen yetersizlikler, normatif düzeyde olanlardır; pratikteki ihlaller ister normatif açıklardan ve yetersizliklerden doğsun isterse de normla uygulama çelişkisi biçiminde belirmiş olsun, bu vurgulamanın dışında bırakılmıştır. Demek ki, ayrıca uygulama sürecine de bakmak ve değerlendirmek bir zorunluluktur.

1965 tarih ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Yasa (md.15), bir disiplin suçu yaptırımı olarak hücre cezasını düzenlemektedir. Bunun süresi her keresinde 15 gündür ve mahpus her türlü iletişimden öncelenececk biçimde, yani tam bir yalıtma (izole etme) koşulları altında hücreye konur. İki yıl içerisinde üçten çok hücre hapsi cezası alanlar, iyi-

hal gösterinceye kadar hücrede tutulurlar. Bu süre 6 ayı geçerse, durum yeniden Adalet Bakanlığı'na bildirilir. Bu yaptırımın uygulanacağı kişiler ise, sadece hükümlüler değil, ayrıca, tutuklulardır da. Bunlar arasındaki tek ayrım, hükümlülere savcı, tutuklulara ise yargıç kararı ile bu yaptırımların uygulanacak olmasıdır. Burada iki hususu vurgulamak çarpıcıdır: İlki, hücre hapsi cezasının iyihal gösterme ölçüsüne bağlanarak, aslında, süresiz kılınmasıdır. İkincisi, 647 sayılı yasanın orijinal hali bu konuda sadece hükümlüleri kapsarken, 1985 tarihli ve 3193 sayılı yasa (**Resmi Gazete**, 8/5/1985) ile yapılan değişiklik sonucu tutuklular da bu kapsama alınmıştır. İşte bu olumsuz değişiklikleri gerçekleştiren siyasal erkin, Ocak 1990 tüzüğünü allayıp-pullayıp savgın biçimde sunan siyasal parti olduğunu anımsamak öğretici sayılmalıdır. Dahası, 1967 tarihli orijinal Tüzüğün pek çok maddesinde (md.157, 161, 173 gibi) hücre cezası yaptırımı ve usulleri düzenlenmişken, 1990 tarihli Tüzük'te yapılan değişikliğin, sadece ve sadece, 1967 tüzüğü (md.161 ve 173) ile sınırlı olduğu gözden kaçmamalıdır. Demek ki, gerçek şudur: 1990 tüzük değişikliği, bu somut örnek alanda, yani hücre hapsi yaptırımında gerçek anlamda bir iyileştirme, evrensel insan hakları standartlarına uyumlaştırmayı gerçekleştirmekten çok uzaktır. Üstelik bu saptamayı yaparken, Türk ceza ve infaz kurumlarında hücrelerin, sözcüklere dökmenin olanaksız olduğu ilkel, vahşi ve insanlıkdışı koşullarını, iktidar milletvekili Mustafa Taşar'ın sözcükleriyle "... düşmanımı bile oraya koymam, Lenin yaşasaydı onu bile oraya koymazdım; feci yerler" olduğunu önyüze çıkarmadığıma dikkati çekmek isterim.

Tutuklu ve hükümlüyü ziyaret edecekler listesi Ocak 1990 tüzüğünde genişletilmiştir. Burada düşülmemesi gereken tuzak şudur. Evrensel insan hakları standartlarında böyle saçma akraba listeleri yer almaz. Usuller çerçevesinde ziyaretçilerin kapsamı serbesttir. Basit bir mantığı vardır bu yaklaşımın. Mahpuslar dış dünyadan yalıtılmamalı ve oraya en uyumlu dönüş olanağı sağlanmalıdır. Üstelik bir mahpusun görüşmek isteyeceği bir kimsenin mutlaka "akraba" olması gerekeceği yaklaşımı da bir başka saçmalıktır. Nitekim, 1990 tüzüğünde, örnek olsun, ilgili madde "arkadaş"ı ziyaretçiler listesine sokmamıştır.

Bir diğer aldatmaca şudur: Türkçe bilmeyen tutuklu ve hükümlülerin tercüman aracılığı ile savunma yapmaları sağlanacaktır. Bu ülkede, kullanılması yasak diller, bilindiği gibi, 12 Eylül hukuku yasaları arasında yer almaktadır. Özellikle etnik azınlıkların kendi dillerini kullanmaları, gazetelere de yansıdığı üzere, yaptırımla karşılanan bir durumdur, (14 Ekim 1983 tarih ve 2923 sayılı; 19 Ekim 1983 tarih ve 2932 sayılı yasalar gibi). Dolayısıyla 1990 tüzüğündeki bu hükmün, ilkece olumlu olmakla birlikte, daha çok ülkemize turist olarak gelip bir an nerede olduklarını unutarak görüşlerini açıklayan Fransız rehber, Alman sosyolog gibi kişilerin Türkiye'de yargılanması için düşünülüp düzenlendiği insanın usuna gelmektedir.

Toplu, bedensel, zalimane ve küçültücü cezaların disiplin cezası olarak uygulanmayacağı hükmü yeni tüzüğün olumlu bir diğer hükmüdür. Bu hüküm, 1957'den beri yürürlükte bulunan BM Mahpuslara Uygulanacak Muameleye İlişkin Minimum Standart Kurallar (md.31) ile aynı konuda Avrupa Konseyi'nce hazırlanan 1987 tarihli metnin 37. maddesindeki düzenlemelerin tam bir çevirisi sayılabilir. Burada sorun, bu hükmü işlevselleştirecek, deyim yerinde ise ona canlılık kazandıracak olan ilgili bir dizi hükmün, Türk düzenlemesinde unutuluverilmiş olmasıdır. Örneğin, tecrit ve mahpusun fiziksel ve ruhsal sağlığını bozma riskini taşıyan diğer her türlü ceza önlemi ya da yaptırımı da yasaktır; istisnası için hekimin yazılı oluru koşulu hiçbir biçimde kolektif, bedensel, karanlık hücre ve her türlü zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı ceza verilmesini olanaklı kılmayacaktır; kişi aynı eylemden ötürü iki kez cezalandırılmayacaktır, (Avrupa Konseyi Belgesi, md. 36, 37, 38).

Ocak 1990 tüzüğünde, nihayet, zincire ve demire vurma önlemleri kaldırılmıştır. Kelepçe, deli gömleği ve sevk zinciri yaptırım amacıyla uygulanamaz. İstisnai haller 1990 tüzüğünde belirtilmiş. Bu istisnalar, Avrupa Konseyi belgesi (md.39) hükmüne koşuttur. İki madde arasındaki farklar ise şudur: Avrupa belgesinde üç araç (kelepçe, gömlek, sevk zinciri) açıkça ve tahdidi olarak sayılmışken, 1990 tüzüğünde kelepçe, gömlek ve benzeri bedensel hareketi kısıtlayıcı araçlar denilerek idareye çeşitli araçları kullanması olanağı verilmiştir. Bir varsayım sorunu netleştirebilir: Mahpusun kaçmasını önleme gerekçesiyle onun önce el ve ayaklarını zincirleyip, sonra da sabit bir noktaya bağlasalar, Türk düzenlemesi çerçevesinde bunun yasal olduğunu idare savlayabilecektir. İşaret edilmek istenen husus şudur: Alanda ciddi boşluklar vardır. 1990 tüzüğünde bu istisna uygulama için unutulan çok önemli bir unsur da, bu uygulamanın kesin olarak gereken bir zaman sınırına bağlanmamış olmasıdır. Oysa örneğin, Avrupa belgesi (md.40)'da, bu zaman unsuru özenle vurgulanmıştır.

Bir mahpusun görüşmek isteyeceği bir kimsenin mutlaka "akraba" olması gerekeceği yaklaşımı da bir saçmalıktır. 1990 Tüzüğü "arkadaş"ı ziyaretçiler listesine sokmuyor.

Ceza ve infaz kurumuna sokulacak basılı eserlerin sınırlanmasında, 1990 tüzüğü, ölçülerden birisi olarak da, bunların kuruma sokulmasının disiplin yönünden sakıncalı görülmemiş olmasını saymıştır. Yoruma gerek bırakmayacak kadar, keyfiliğe açık bir hükümdür bu. Buna karşılık katıksız hapis cezasının kaldırılması, normatif düzeyde atılan olumlu bir adımdır. Ancak bu adımı anlamlı kılacak olanı, mahpuslara halen ayrılan günlük iaşe bedelinin insanca bir beslenmeye yetecek düzeye çıkarılmasıdır. Aksi takdirde, bir kara mizah gibi görünebilecek olan şu gerçek, "mahpusların olağan beslenme rejimi katıksız hapis ölçülerinde kalmaktadır" gerçeği tüm çıplaklığı ile varlığını sürdürecektir.

Mahpusun kaçmasını önleme gerekçesiyle onun önce el ve ayaklarını zincirleyip sonra da sabit bir noktaya bağlasalar, Türk düzenlemesi çerçevesinde bunun yasal olduğunu, idare savlayabilecektir.

Sonuç olarak 1990 tüzüğü düzenlemesinin en ciddi zaafının bir bütünlükten yoksun olması; gerçek bir islahın gerektirdiği çap ve kararlılıktan uzak, getirdiği kısmi iyileştirmelerle asal ve global çözümü geri plana iten nitelikte bulunmasıdır. Bu bütünlüklü bakış açısına sahip olmak ön koşulu ile, insan hakları alanında kamunca en rasyonel ve işlevsel yaklaşım mevcut olanakların tümünden sonuna dek yararlanmak olduğu için, 1990 tüzük değişikliklerini de atlamadan daha yetkin insan hakları kurumsallaştırmalarına zemin kılmak gerekmektedir. Bu da, sağlıklı, dengeli ve soğukkanlı değerlendirmelerle hukuk yapıcısını etkilemek, giderek yönlendirmek ile olanaklıdır. Hukuk yapıcıya şunu hissettirmek, özellikle bu evrede daha da önem kazanmış görünüyor: Attığı hiçbir adım, ona muhatap olanlar olarak, bilgimizden, ilgimizden, duyarlı yaklaşımımızdan uzak ve yabancı değildir. ■

Çetin Uygur
Yeraltı Maden-İş Sendikası Genel Başkanı

YENİÇELTEK DÜN-BUGÜN

12 Eylül sonrası Yeniçeltek'te 574 işçi "işyerini kamulaştırmak", "siyasi amaçlı grev yapmak" iddiası ile yargılandı, 387 işçi ceza aldı. Bu son olayda hayatını yitirenlerin içinde bu yargıdan ceza almış 15 işçi vardı.

Bir, üç, beş işçinin ölümleri ile süren iş cinayetleri 67 işçinin ölümü ile katliam boyutuna ulaştı. Katliam tanımı, ölen işçi sayısından değil 12 Eylül sonrasının iktidarlarının, hedefledikleri yapıyı yakalayabilme doğrultusundaki uygulamalarından doğmaktadır. Onlar, en büyük tehlike olarak gördükleri işçi sınıfını her türlü örgütsellikten yoksun bırakmayı ve sınıfın kendi bilimini "düşman" ilan etmeyi hedef aldılar. Yarattıkları yasalarla işlevsiz devlet sendikaları ve suskun bir işçi kitlesi doğdu. Kâr, daha fazla kâr için işyerlerine sürülen işçiler katliam boyutlarında ölümlere sürüklendiler.

İşte Yeni Çeltek Linyit İşletmesi, 12 Eylül sonrasının bu tip bir işyeri, sendika da bu tip bir devlet sendikası olmuştu. İşletmenin sahibi Yeni Çeltek Kömür ve Madencilik A.Ş., şeker fabrikalarının enerji gereksinimi için kurulmuştu, dolayısıyla politikasını, denetimini, yönetimini belirleyen Sanayi Bakanlığı oluyordu. Nitekim 12 Eylül'ün hemen ardından oluşan yönetim, yörenin sıkıyönetim güvenlik sorumlusu Yzb. Atasoy Fitöz'le madencilik ortaklıkları kurmuştu. Bu belgeler Atasoy Fitöz'ün "İşkence ve Rüşvet" savıyla yargılanmasında ele geçmişti. 1983'ten sonra ise siyasi iktidardaki değişimlere uygun bir gelişmeler oldu. Toplumun içine düştüğü bunalımdan çıkış için 12 Eylül yönetimlerinin büyüttüğü dinsel örgütlenmeler, genel müdürlük ve işletme yönetimlerine de oturdu.

İşçiler işyerlerindeki çalışma koşullarının kötülüğünden söz edemez, şikayetçi olamaz duruma getirildiler. Çünkü estirilen terör ve uygulanan baskı, işçilerin geçmiş dönem örgütlenme ve mücadelelerine dönmelerini engellemek içindi. 1984 yılına kadar "Et-Balık Kurumu'na gönderilmek"le tehdit edilen işçiler 1984 sonrası "1980 öncesinin anarşisi ve terörüne dönme" ile "suçlandı". Eğer şikayetlerinde ısrarlı olurlarsa, haklarını istemekte direnenler olursa "çıkışını al git" uygulaması ile karşılaşıyorlar. Buradaki "Et-Balık Kurumu'na" götürülme tehdidi 12 Eylül'ün işkence ve sorgu yeri olan mekânı hatırlatmaktı. Buradan yüzlerce işçi geçmişti ve Yeni Çeltek Devrimci Yol davasında yargılanmışlardı. Siyasi iktidarların toplumsal muhalefeti bastırmak için kullandığı "1980 öncesine dönme" tehdidinin işletme yönetimi ve sendika yöneticileri tarafından kullanılması ise 1980 öncesinde var olan DİSK/Yeraltı Maden-İş dönemini hatırlatmak içindi. Tabii ki bu hatırlatma Yeraltı Maden-İş'in sendikal anlayış ve işleyişini, mücadelesini değil onun yargılanmasını, yönetici ve üye işçilerin işkencelerden geçirilmiş olduğunu hatırlatarak tehdit edilmeleriydi.

Yeraltı Maden-İş = Maden İşçileri + Mücadele

1980 öncesi Yeraltı Maden-İş örgütlülüğü döneminde işverenlerin, siyasi iktidarların korkusu, işçilerin sınıf bilinci doğrultusundaki gelişmeleriydi, eylemleriydi. Sendikal yapı içinde işçiler gerçek anlamda söz ve karar sahibi oluyor, işyeri sınırlarını aşan bir mücadelenin içine giriyorlardı. İşyerindeki üretimlerinin ve taleplerinin yaşanan ekonomik, politik ortamla doğrudan bağını görebiliyor, bu nedenle yaşamın tümüne yönelik davranışların içine giriyorlardı. Oluşturulan 25 kişilik işçi konseyleri ile bir taraftan işyerindeki olumsuzlukları aşarken diğer yandan sendikal yapının en üstüne kadar ulaşan bir ilişkiyle politikalarını belirliyor, denetliyorlardı. Sözleşmelerde karar konsey örgütleriyle işçinin elindeydi. Sözleşmeyi tam uygulatmak, işyerindeki çalışma düzenini insanca bir düzene, can güvenliği sağlanmış hale getirmek konseyler aracılığıyla işçilerin elindeydi. Vardiyalar çalışma yerlerine gitmeden tüm emniyet kontrollerinin yapılmasını sağladıktan sonra çalışmak, doğabilecek bir tehlikeye karşı işi durdurmak ve tehlikenin giderilmesini sağlamak, yeraltında ve yerüstünde ilk müdahale istasyonları kurdurmak, kurtarma ekiplerini sürekli kılmak, işçilerin tümünü periyodik, filmli sağlık kontrolünden geçirmek, sürekli doktor bulundurmak, hastalananların ekonomik bir kayba uğratılmadan hafif işlere aktarımını sağlamak, işverenin yıllık plan ve projeleri üzerinde etkinlik sağlamak, konseylerle başarılmıştı. Böylece hızla kazalardan, ölümlerden uzaklaşılmıştı. İşyerindeki teknolojinin değiştirilmesi doğrultusunda da belirleyici olmayı gerçekleştirmişlerdi. Yeraltı ile yerüstünün bağlantısını ileri bir teknolojiye dayandırmayı sağlamışlar (Eğik kuyu-Skeep desandresi) ve bunu maden mühendisleri ile kurulan sağlıklı bir diyalogla yabancı firmalara verdirmeksizin gerçekleştirmişlerdi. 12 Eylül sonrası ise bu çalışma durdurulmuştu.

Yarı köylü olan maden işçilerinin okuma yazma oranı düşüktü. Ama işverenlere bir taraftan mesleki eğitim kursları açtırırken diğer yandan okuma yazma kursları da kabul ettirilmişti. İşe yeni giren işçilerden 4 ay süre ile işveren iş isteyemez, bu işçiler, eğitimden geçtikten sonra ustaların "oluru" ile üretime girerlerdi. İşçi alımında işverenle birlikte sendikaya da başvurulurdu.

Konseyler ürettikleri kömürün halkın yararına kullanılmasına da dikkat ederlerdi. Çünkü kalorisi çok yüksek olan bu kömür çok uzak yerlere kadar karaborsanın egemen olduğu bir dağıtım içine sokulmuştu. Köy ve kasabalara uzaklığı nedeniyle halkın bir ton kömür için gelememesi karşısında da bir çözüm bulmuşlardı. Toplu sözleşmelere de geçirtilen bir maddeyle halkın köy, mahalle, işyeri düzeyinde örgütlenerek topluca işlerine gelip öncelikle kömür almaları sendikal kontenjanla sağlanırdı. Memurlar, öğretmenler, polisler, köylüler, diğer işyerlerinde çalışan işçiler bu şekilde kışlık kömür ihtiyaçlarını sağlamışlardı. Karaborsaya, soyguna karşı durulmuştu.

Konseylerin sözcülerinden oluşan meclisler sendika şube ve sendika genel merkezi düzeyindeki ortak toplantılarda denetleyici, karar alıcı, sendikal politikayı belirleyici olmuşlardı. Bu, sendikanın tüm yönetim kademelerini aktif kılarken işyeri sorunlarının içinde boğulup kalmalarını da engellerdi. Yönetimlerin ağırlıklı görevi işçilere bilinç ve bilginin her türlü araç kullanılarak götürülmesi ve sendikal çalışmadaki koordinasyonun sağlanmasında önderlik olmuştu.

Bu sendikal anlayış nedeniyledir ki işverenlerle uzlaşmazlıklar zaman zaman üst sınıra ulaşmıştır. Hatta, Genel Müdürlük yönetim kadrolarını işyerinden çekmiş, ama çalışmalar aksamamıştır. Aksine işyeri her defasında daha iyi yönetilmiştir.

İşte bunlardan dolayı 12 Eylül sonrası 700'e yakın işçi sorgudan geçirilmiş, 574 işçi "İşyerini kamulaştırmak", "Siyasi amaçlı grev yapmak ve katılmak" iddiası ile yargılanmıştır. 387 maden işçisi TCK'nın 201 maddesine göre 46 maden işçisi de 141, 146/1-3, vb. maddelerden ceza almıştır. Bu son olayda hayatını yitiren maden işçilerinin içinde bu yargıdan ceza almış 15 maden işçisi vardır. Bu

▲ *Yeraltında kalanlara ağıt.* Türkiye'de maden oca

Kemal Anadol
İzmir Milletvekili

nedenlerden dolayıdır ki 12 Eylül sonrası işyeri tam bir nazi kampına çevrilmiş ve bu son olayda işçiler bile bile ölüme gönderilmiştir. Çünkü işyerinde kalma şansına sahip olanlar suskunluğu, açlığın, yoksulluğun karşısında kabul edenler olmuştur. İşyerine gireli 15 gün olan işçiler üretime sokulmuş ve bu olayda ölmüşlerdir. Madenciliğin evrensel bir ilkesi olan "bir aileden birden fazla kişi aynı anda aynı yerde çalıştırılmaz" ilkesini çiğneyerek aynı aileden 2-3 kişinin birden ölümüne neden olan bir düzen kurulmuştur.

İşçilerin bütün şikayetlerine kulak tıkayan bir konfederasyon ve işçileri işverene şikayet eden bir sendikal yapı işçilerin tepesine çöreklenmiştir. Her direniş çabası duyulur duyulmaz ezilmiş, dağıtılmıştır. Olaydan 15 gün önce işçiler sendikalarını kongreye götürme kararı almıştı. Biriken tepkilerin yönetimlere yöneldiği veya yöneltildiği bu uğraşın başarı şansı az. Çünkü işçilerin kendi kendilerini yönetmeye ve bilinçli bir mücadeleye götürecek bir iç örgütlülüğü yaratmadan giriştikleri bu tepkisel davranışın, işveren-sarı sendika saldırısını göğüslemesi zor. Özellikle Çeltek'te...

Şimdi işçiler içeriden çıkarılmayan 59 arkadaşlarını çıkarmak ve yeni bir çalışma düzeninde belirleyici olmak için yola çıkıyorlar. Belki bu, zaman alacaktır. Ama önlerindeki sorun çok büyük...

İşçilerin, "Dirimize sahip çıkmayanlar ölülerimize sahip" diyerek reddettikleri devlet törenini düzenlemek isteyenler gerçek suçlulardır ve şimdi "teknik sorumluları" kurban vererek kendilerini saklamaya çalışmaktadırlar. 67 maden işçisinin cesetlerinin üzerine siyasi geleceklerini kurmaya çalışanlara işletme önünde verilen cevaplar, sorulan hesaplar unutulmamalıdır.

Olayın ardından 12 Eylül politikalarını uygulamak isteyenler de gereken cevabı almalıdırlar. "Devlet işletmeci olamaz", insanlarımız ölüyor", "Bu geri teknoloji ile maliyetler yükseliyor, zavallı işçiler ölüyor" çığlıkları atanlar, "daha ucuza ve insanlarımızı öldürmeden dışarıdan kömür ithal edebiliriz, kapatalım bu işletmeleri" önerileri getiriyorlar. Böylece ülkeyi uluslararası sermayenin pazarı yapmak için çırpınırken 67 işçinin ölüsüne basarak daha yüksek sesle bağırıyorlar. Durum bu olunca yaşananların hesabını sormak, ölen maden işçilerine sahip çıkmak, uluslararası sermayenin ve onun işbirlikçilerinin oyununu, 12 Eylül politikalarını bozmak, ancak bilerek, öğrenerek ve tüm işçilerin katılımıyla örgütlenmekten geçiyor. ■

...a girmek, savaştan daha tehlikeli.

Yeniçeltek kömür ocağında

C i n a y e t

Yeraltı kömür işletmeciliğimizde ölüme gönderdiğimiz işçi sayısı dünya ortalamasından 40 kat fazladır.

7 Şubat 1990 Çarşamba günü Merzifon ilçesine 14 km. uzaklıktaki Yeniçeltek Kömür İşletmeleri'nde saat 20:00 sıralarında grizu patladı. Ortaya çıkan üzücü kaza ülkedeki tüm vicdan sahiplerini yasa boğdu.

68 işçiden oluşan vardiyanın 58 madencisi hemen toprak altında kaldı, önemli bir kısmı hemen can verdi, diğerlerinin ise zehirlenme ve yanma olasılığı ortaya çıktı. Patlamanın 341 metre derinlikte olduğunu ve yangının sürdüğünü belirten yetkililer, yeraltında ölümle boğuşan işçilerin yer üstündeki perişan ailelerine "Şu anda müdahale etmemiz imkansız. Aşağıya inemeyiz" dediler. Bir gün sonra olay yerine gelen Devlet Bakanı İsmet Özaslan'ın "Bizden ne yardım istiyorsunuz? Gerekirse Almanya'dan ekipler gelecek" sorusuna Genel Müdür Cemalettin Çakır yanıt verdi: "Artık burada yapılacak bir şey yok. Kapaklar şimdilik kapatıldı. 48 saat bekledik, beton barajlarla ocak kapatıldı". Gazeteciler sordular: "Cesetler ne zaman çıkarılacak?" Genel Müdürün yanıtı: "Şu anda bir şey söyleyemiyoruz. Onlar için yapılacak bir şey yok. 1965 yılındaki kazada ölenlerin cesetleri hâlâ toprak altında..."

Kurtarma çalışmalarına katılmak üzere Federal Almanya'dan getirilen heyetteki iki mühendis, galerice beton dökülerek kapakların kapatılmasını ve içerdeki işçilerin ölüme terk edilmesini görünce dehşete kapıldılar. Verdikleri raporda madencilerin hayatlarından umut kesildiğini belirttiler. Sonuçta rapor doğrulandı ve 68 maden emekçisi canını yitirdi.

Merzifon'daki Yeniçeltek Kömür İşletmeleri A.Ş., Amasya Belediyesi, Merzifon Belediyesi, Amasya Şeker Sanayii ve Pancar Üreticileri Kooperatifinin ortak olduğu bir kuruluştur. İşletmede 876 işçi çalışıyor. 1955 yılında üretime başlayan işletmede bu ilk iş kazası değildir. Günde 500 ton kömür çıkarılan madende 1965 yılındaki grizu patlamasıyla 72 işçi yaşamını yitirdi. Bundan önce ve sonra meydana gelen grizu patlamalarında ise 36 madenci öldü.

Yeniçeltek'te ortaya çıkan kaza devletin çeşitli kuruluşları tarafından süprizle karşılanmamalıdır. Bu kaza resmen "geliyorum diyen" kazadır. Mevcut ocak talimatnamesine göre her vardiya değişiminde ve çalışma süresi içinde sürekli grizu kontrolü yapılması şart olmasına karşın buna uyulmamıştır. Grizu oranı tehlike sınırını aşınca ocak amirleri çalışmayı ve üretimi durdumak zorundayken tam tersine kömür çıkarmayı sürdürmüşlerdir.

12 Eylül 1980'de kapatılan DİSK'e bağlı Yeraltı Maden-iş Sendikası Başkanı Çetin Uygur "Devletin ve madencilik sektörünün çalışma düzeninde kullanılan ve teknolojiye kadar uzanan bakışındaki ilkelliğin hiç değişmediğini" söylüyor. Çetin Uygur halen Yeniçeltek'te işçilerin yeraltında "Kademeli Desandreler" denilen 23 derece eğilimli inişlerden yürüyerek indiğini anlatıyor. Uygur, "Oysa biz daha ileri bir teknoloji demek olan "Skip Desandresi"ni işverene kabul ettirmiştik. Ama 12 Eylül geldiğinde bu uygulama durduruldu, yine eski ve geri yönteme dönüldü" diyor.

12 Eylül'den sonra getirilen toplu sözleşme yasasında sendikanın işyeri çalışma düzenine müdahale hakkının yasaklandığını, buna gerekçe olarak "İşyeri sahibinin çalışma özgürlüğü"nün gösterildiğini ilave ediyor.

Kömür işletmelerinin işyeri temsilcisi Ermiş "Bu bölgede grizu patlaması olacağını arkadaşlar söylüyorlardı. Patlamadan önce vardiyadan çıkanlar gerekli uyarmayı yapmış, buna rağmen ocağa işçi indirildi" diyerek işvereni suçluyor.

Türkiye Maden İşçileri Sendikası Merzifon Şubesi, 4 Aralık 1989 günü genel merkezine gönderdiği yazıda, Yeniçeltek ocağında işçilerin Allaha emanet çalıştıklarını, işverenin tutumu yüzünden ocağın emniyetinden sorumlu mühendis kalmadığını, şu anda sadece bir tane maden mühendisi çalıştığını bildirmesine, genel merkezin de işverene bu durumu 18 Aralık 1989'da iletmesine karşın hiçbir önlem alınmıyor.

Olayda işverenin dışında Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın sorumluluğu açıktır. "İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Hakkındaki Tüzük", "İş Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü", maden işletmeleri ile ilgili çeşitli tüzük ve yönetmelik hükümlerinin hibiri uygulanmamış, işverenlerin iş kazaları yerine sorumsuzca İŞ CİNAYETLERİ işlemelerine seyirci kalınmıştır.

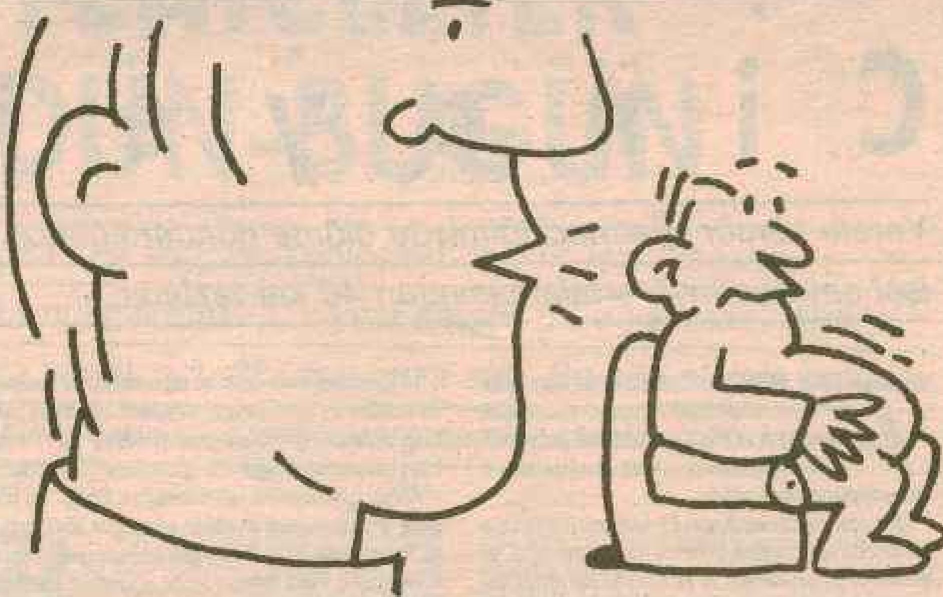
Bizim yeraltı kömür işletmeciliğimizde ölüme gönderdiğimiz işçi sayısı dünya ortalamasına göre 40 kat fazladır. Yılda 8 bin işçinin yaralandığı, 100 ölümün olduğu, buhar ve sıcak su kazanlarının periyodik denetimlerinin yapılmadığı, itfaiye amirliğinde yanmaz elbiselerle, yapay solunum aygıtlarının bulunmadığı, Merzifon'daki Eski ve Yeniçeltek Linyit İşletmeleri A.Ş. Yönetim Kurulu'nca 7 Şubat 1987'de Yeniçeltek İşletmesi'ne gönderilen yazıya karşın işçilerin ayda bir yapılması gereken periyodik muayenelerinin aksatıldığı, merkez ambarlarında elektrik tesisatı ile koruma topraklanmasının denetlenmediği, kaldırma makinalarının yük kancalarında emniyet mandallarının bile bulunmadığı, gezer vinçlerde sesli ve ışıklı ikaz lambalarının olmadığı, dolu basınçlı gaz tüplerinin sıcaklık değişmeleri ve neme karşı korunmadığı bir üretim ortamında bu olaylar kaza değil cinayettir.

Türkiye'de sadece taşkömürü işletmelerinde 1988 yılında meydana gelen iş kazalarında 32 işçi öldü, 7185 işçi yaralandı. Zonguldak Havzası ocaklarında son kırk yılda ortaya çıkan iş kazalarında 3912 emekçi öldü, 305 bin madenci yaralandı. Geçen yıl sadece Kütahya Gediz İlçesi Gökler kasabasındaki Çoban Madencilikte kömür ocağındaki patlamada 6 kişi öldü, 4 kişi yaralandı. İLO kaynaklarında Türkiye'de SSK'lı bir işçinin ölüm riski, Asya'da en yüksek ölüm riski olan Güney Kore'den daha fazladır. Türkiye'de iş kazalarında her gün 4 ile 5 işçi ölmekte, 10 işçi de yaralanmaktadır.

TÜRKİYE'DE MADEN OCAĞINA GİRMEK SAVAŞA GİRMEKTEN DAHA TEHLİKELİDİR.

Tüm bu gerçekler, emekçi halkın yığınsal partisinin bir an önce kurulmasının ne kadar büyük bir gereksinim olduğunu bir kere daha doğrulamaktadır. ■

SÖZÜM SANADIR

Sessizliğin ayak sesleri...

Zonguldak kömür işletmelerinin ilk dönemlerinde de bir doktorları vardı. Bu doktora verilen görev de hastalanan işçileri muayene etmekti. Doktor hastalanan işçileri muayene ediyor, görevi de orada bitiyordu. Doktorun görevi, hasta işçinin madendeki çalışmasını sürdürüp sürdüremeyeceğini saptamaktı. Eğer işçi madende çalışması sonucunda "tüberküloz" gibi, "pnömokonyoz" gibi akciğer hastalıklarına yakalanmışsa "köyüne gönderiliyordu". Tıp hizmeti onunla işini bitiriyor, yerine yeni bir işçi alınarak üretim sürdürülüyordu. Eğer hastalığı çok ağır değil de işini sürdürecek durumdaysa yeniden madene iniyordu. Oradaki sağlık hizmeti "insan için" değil, "kömür için"di.

Ya bugün kömür madenlerinde varolan tıp hizmeti, teknik hizmet ne içindi? Kazadan birkaç gün önce işçilerin zehirlenme belirtileriyle başvurularında ne sonuca varılmıştı, grizu tehlikesinin teknik kriterleri konusunda alınan teknik önlemler neydi?

"Maşallah"la "inşallah" levhalarıyla donanmış ocak kapısından giren işçiler de "Allaha emanet" değil miydi? Kaza da elbette Allahın takdiriydi ama bu kez işçiler pek tevekkül göstermediler. Acılar tepkiye, tepkiler karşı çıkmaya dönüştü. Suskun kitlenin sesi çıkmaya mı başlıyordu?

Ege'de tütün üreticileri de -her zamanki uygulamanın dışında- Ankara'da Bakan tarafından değil de Tekel Genel Müdürü tarafından açıklanan tütün alım fiyatlarına beklenmedik bir tepki gösterdiler. Sesler yükseldi, yürüyüşler oldu, alım merkezlerinin camı çerçevesi indirildi. Suskun kitlenin sesi çıkmaya mı başlıyordu?

Tanrı'nın itaatli kulları ahiretteki rahatlarından vazgeçip dünya nimetlerine tamah etmeye mi başlıyorlardı? Böyle bir fesadın elbette ki "tahrikçileri" vardı, hemen bu tahrikçileri yakalayıp "caplarına" mı bakmalıydı, yoksa biraz zaman geçmesini mi beklemeliydi? Bu hesapları yapanlar kuşkusuz vardır.

Ama toplumun on yıl önceki toplum olmadığı açıktır. On yıl süren baskı, on yıl estirilen tehdit, on yıl dayatılan korku etkisini kaybediyor muydu? Bu toplum terörü unutmuş muydu? On yıldır "aman canımı kurtarayım da başımıza kim gelirse gelsin" diyen toplum olan bitenleri unutuyor muydu?

Şöyle "bir iki" hatırlatma mı yapmalıydı? Muammer Aksoy'u böyle bir hesabın içinde mi kaybetmiştik? Bu soruların yanıtı siyasal iktidar değişmeden bulunamayacaktır. (Bu koşullarda değiştiği zaman da bulunacağı çok kuşkuludur.)

"Korkunun ecele faydası yok". Bu bir atasözüdür.

Bu toplum on yıl susmuş beklemiştir, durmuş beklemiştir, bakmış beklemiştir. Beklemenin kendisine getirdiği şeyleri de görmüştür. Emeğinin nasıl lokma lokma yendiğini görmüştür. Taşıdığı suyun nasıl yudum yudum içildiğini görmüştür. Bekleyeceği, güveneceği bir şey kalmadığını görmüştür. Toplumdaki kımıldamanın "tahrikçisi" bunu görmesidir.

İnsanın en tehlikeli noktası umudunun kalmadığı noktadır.

Siyasal iktidarın çok ama çok tedirgin olması gerekir. Kitlelerin umudu kalmadığı zaman onları neyin harekete getireceği bile anlaşılamaz. Kimi zaman uzun vadeli hesaplara zaman da kalmaz. Sorunların çözümü "siyasal iktidar değişimi"nde olduğu zaman bundan kaçınmak sanıldığından daha tehlikeli olur.

Siyasal muhalefetin de tedirgin olması gerekir. Toplumun umudu olmayan siyasal muhalefet seçimleri bekleyerek iktidarın kendisine verilmesinin hesaplarına dalmamalıdır. Siyasal muhalefetin sürekli görevi toplumun umudu olmasını bilmek, bu umudu haketmektir.

Toplumsal davranış biçimlerinin değişmesi, bizim gibi davranışlarını kolay kolay değiştirmeyen toplumlarda çok önemli değişmelerin göstergesidir. Toplumsal davranışların demokrasinin güçlenmesi yolunda değişimi için siyasal çözümlerin umut olabilmesi gerekir. Böyle bir umudun kalmaması, siyasal çözümler için olduğu kadar, demokrasi için de önemli sinyaller demektir.

1990 ilkyazında bütün bunları görmekte sayısız yarar var. ■

Doğru Yol Partisi (DYP) Genel Başkanı Süleyman Demirel, 3 Şubat günü Mülkiyeliler Birliği İstanbul Şubesi'nce düzenlenen toplantıda partisinin yeni ekonomik programını açıkladı, sorulan soruları yanıtladı.

Neler söyledi Sayın Demirel? Soruları nasıl yanıtladı?

Söylediklerinde 'yeni' sayılabilecek ögeler var mıydı?

Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu ekonomik sorunları nasıl değerlendiriyor, ne gibi çözümler öneriyordu DYP? Bu çözümleri yeterli bulmak olanağı var mıydı?

Bu sorulara yanıt aramaya çalışırken öncelikle bir noktayı belirtmekte yarar var. Süleyman Demirel kuşkusuz çok deneyimli bir politikacı. Üstelik yeniden iktidara gelmeyi uman, bunun hazırlığı içinde olan bir politikacı. Dolayısıyla sonuçta bu hedefine varmasını zorlaştıracak, bugün olmasa bile ilerde kendisine sorun çıkartacak herhangi bir şey söylememeye dikkat ediyor. Herhangi bir toplum kesiminin tepkisini çekebilecek şekilde konuşmamaya, ilerde kendisini bağlayacak ayrıntılara girmemeye büyük özen gösteriyor. Bu nedenle Sayın Demirel'in söylediklerinden yola çıkarak somut bir 'ekonomi programı'na varmak olanaksız. Olsa olsa genel bir yaklaşım tarzından ve bazı ilkelerden söz etmek, Sayın Demirel'in ve DYP'nin genel bakış açısını irdelemek olası.

Sayın Demirel, DYP'nin ekonomik sorunlara "doktriner" değil "pragmatik" yaklaştığını; Türkiye'nin ekonomik sorunlarının dışarda belirlenmiş modellerle değil, Türkiye'nin kendi bulduğu, bünyesine uygun önlemlerle çözümlenebileceğini; ekonominin düzlüğe çıkartılması için "ortam"ın ve "ekonomi dışı şartlar"ın çok önemli olduğunu vurguladı.

Türkiye'nin "devasa sorunlar"la karşı karşıya bulunduğunu belirten Sayın Demirel, bu sorunların başlıcalarını ise şöyle sıraladı:

1) Hızlı nüfus artışı
2) Yetersiz eğitim düzeyi
3) Siyasi rejimdeki belirsizlik
4) Kaynak sorunu
5) Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sorunu
6) Değişen dünyada Türkiye'nin kendisine yer bulması ve AT entegrasyonu sorunu.

Sayın Demirel'e göre Türkiye'nin bu sorunları çözümleyebilmesi için:

Nüfus planlamasına ve özellikle eğitimde atılma büyük önem vermesi gerekiyordu;

Siyasi rejimdeki belirsizlik artık aşılmalı, "üstün irade" tartışmaları bitmeliydi;

Türkiye önce sanayi toplumuna daha sonra da bilgi toplumuna geçmeyi öncelikli hedef haline getirmeliydi·

Avrupa ile bütünleşmenin yolu mutlaka bulunmalıydı.

Sayın Demirel'e göre asıl amaç kalkınmak ve "prosperite"ye erişmek, yani zenginleşmekti. Ancak ekonomide "mucize" yoktu ve zenginleşmenin de bir bedeli olmalıydı. Sayın Demirel, "faturayı büyüme öder" diyor, sağlıklı büyümenin de ancak istikrar içinde sağlanabileceğini, enflasyon ortamında bunun sağlanamayacağını vurguluyordu.

Ekonomik büyüme ise ancak yatırımla sağlanabilirdi. GSMH'nın en az yüzde 25'i, doğru önceliklere göre, yatırıma yönlendirilme-

DYP'NİN "YENİ" EKONOMİ PROGRAMI

Sayın Demirel, Özal'a göre daha yerli, daha milli, daha dengeli, daha muhafazakâr bir yaklaşımla amaca varmak istiyor.

lıydı. Yatırımlarda sermaye/hasıla katsayısı 3'ü geçmeyen yatırımlara öncelik verilmeli, kamu kesimi kendi kaynaklarını en iyi biçimde kullanmalıydı. Özel sektörün girdiği alanlarda ise devletin yatırım yapmasına gerek yoktu.

Özel sektörün kendisinden beklenen yatırımları yapması için her şeyden önce uygun "ortam"ın sağlanması, "vatandaşın şevklendirilmesi" gerekiyordu. Bunu ise piyasa ekonomisini, herkese eşit şartlar tanıyarak, adil biçimde uygulayan ve güven veren bir iktidar sağlayabilirdi.

Sayın Demirel'e göre girişimcinin şevkle işine sarılması için "yolsuzluk mikrobunun temizlenmesi", "korüpsyonun" önlenmesi de çok önemliydi.

Ekonomik istikrarın sağlanması için enflasyonun kontrol altına alınması da zorunluydu Sayın Demirel'e göre. Enflasyon bir devlet politikasıydı ve enflasyonu önlemeye kararlı bir yönetim, öncelikle bütçesini denkleştirerek bunu başarırdı.

Enflasyonun kontrol altına alınması, gelir dağılımındaki bozulmayı önleyecek çarelerden biriydi. Gelir dağılımını ve bölgesel eşitsizlikleri düzeltmek için başka önlemlere de gerek vardı. Burada devlete görev düşüyordu. Örneğin tarım kesimi, hemen her ülkede olduğu gibi, bir miktar sübvanse edilmeliydi.

Sayın Demirel'in konuşmasında söyledikleri özetle bunlardı.

Pekiyi ama yatırım ve sağlıklı büyüme için gerekli tasarrufları kim yapacaktı? Vergi cephesindeki bir atılımın yükü hangi kesimlerin üzerine binecekti? Bütçe nasıl denkleşecekti? Sanayileşmede nasıl bir strateji izlenecekti? KİT'ler ne olacaktı? Özelleştirme programı sürecek miydi?

Türkiye tamamen kendi önceliklerine göre bir kalkınma ve gelişme stratejisi belirlediği takdirde dış dünyadan gördüğü yoğun mali desteği görmeye devam edecek miydi?

Sayın Demirel bu soruları yanıtlarken vergi adaletinin çok önemli olduğunu, asgari ücretliden vergi alınmayacağını, verginin "taşıti olandan" alınacağını söyledi. Vergi yükü konusunda daha fazla ayrıntıya girmekten kaçındı. Bütçeyi nasıl denkleştireceği pek açıklığa kavuşmadı.

Sanayileşme konusunda daha netti Sayın Demirel'in sözleri. Türkiye, katma değeri yüksek sanayilere yönelmeli, "makine yapan makineler"e ve "high-tech"e, yani yüksek teknoloji içeren sanayilere öncelik vermeliydi.

DYP, KİT'lerin ekonomiye yük olmaktan çıkartılmasına taraftardı ve özelleştirmeyi benimsiyordu. Ancak Türkiye'nin kendi işletebileceği tesisleri, örneğin çimento fabrikalarını yabancılara devretmesi yanlıştı. KİT'lerin belli önceliklere göre özelleştirilmesi halinde bu satışlardan sağlanacak kaynaklar yeni girişimcilere "risk sermayesi" olarak kullandırılacaktı.

Türkiye'nin yılda 4.5 milyar dolar borç bularak borç ödeyebildiğini belirten Sayın Demirel, 1980'lerdekinden farklı önceliklere sahip bir ekonomi politikaları bütünü uygulanması halinde dış kaynak akışının nasıl etkileneceği yolundaki soruyu ise yanıtsız bıraktı.

Sayın Demirel'in devletin ekonomiye müdahalesi ve planlama konusunda da fazla ayrıntıya girmekten kaçındığı görüldü.

Bütün bunlardan DYP'nin "yeni" ekonomi politikaları konusunda ne ölçüde fikir sahibi olunabilirdi?

Bu soruya herkes kendine göre bir yanıt verebilir belki. Benim edindiğim izlenim şu: Sayın Demirel, Sayın Özal'a göre daha yerli, daha milli, daha dengeli, daha muhafazakâr bir yaklaşımla amaca varmak istiyor, kalkınmayı böyle sağlamayı amaçlıyor. Bu amaca varmak için öncelikle ekonomi dışı koşulların ve "ortam"ın sağlanmasını önemli görüyor; bu koşullardaki ve "ortam"daki iyileşmenin ekonomiyi de olumlu etkileyeceğini düşünüyor. "Faturayı büyüme öder" diyor ama gerçekte faturayı kimin, hangi kesimlerin ödeyeceğini, tasarruf ve yatırım atılımının nasıl sağlanacağını, eğitim atılımı için kaynağın nereden tasarruf edilerek bulunacağını, dış kaynak akışında sürekliliğin nasıl güvenceye alınacağını ise şimdilik söylemiyor. Galiba, "bunları çok merak ediyorsanız bizi iktidar yapın, gösterelim", demek istiyor. ■

◀ *Sayın Demirel ülkeyi "prosperite"ye nasıl eriştirecek? "Çok merak ediyorsanız bizi iktidar yapın, gösterelim" diyor galiba.*

KURUÇEŞME: TARTIŞMA, BİRLİK

Onsekiz Marksistin çağrısıyla geçen yıl 12-13 Ağustos'ta toplanan ve Birlik Tartışmalarını Düzenleme Kurulu'nu oluşturan platform, çalışmalarını 24-25 Mart'ta tamamlıyor. Birlik tartışmalarının geldiği nokta ve perspektif önerileri konusunda Orhan Dilber, Umur Coşkun, Metin Çulhaoğlu ve Çağatay Anadol'un değerlendirmelerini sunuyoruz.

Umur Coşkun: Algılama ve gerçek

Algılama; gerçeğin ya bir bölümünü, ya algılayanın kendi bilgi birikimi ve öznelliğiyle çarpıttığı gerçekliği, ya gerçeğin başkalarının etkisiyle belirlenmiş biçimini, ya da bunların tümünü birden temsil eder. Yani gerçek hiçbir zaman ve tam anlamıyla algılanamaz. Bunu biliyoruz. Yalnızca kimi usta sanatçı ve yazarlar, büyük akademisyen ve filozoflar gerçekle algılamanın birbirine yaklaşması üzerinde kafa yorarlar. Bu konu çoğumuza yabancıdır, aklımıza bile gelmez.

Oysa yaşam boyu başlıca amaçlarımızdan birisi yaptığımız işin, kullandığımız sözün doğru anlaşılması, değerini bulmasıdır. Bu mümkün olsa bile çok zordur, bir türlü başaramayız. Yaşamı olduğundan daha da zorlaştıran budur. Ancak felsefeye hakim olmayan bizler, olaya başka bir açıdan bakmalıyız. Sorun yalnızca gerçeği ifade etme yeteneği değildir. Fikrimizin ve işimizin, karmakarışık ve anlamsız olma ihtimali de çok büyüktür. O zaman kuşkusuz, bu fikir ve işin taşıdığı gerçeğin anlatılabilmesi ve olduğu gibi algılanması da pek olası değildir.

Bundan sonra yapılacak iş, birlik tartışmalarını yaşamın üzerine oturtmaktır. Tek cümleyle bir yasal, yığınsal, çağdaş Marksist parti kuruculuk hareketi, elbirliğiyle oluşturulmalıdır.

Kuruçeşme'de başlayan birlik tartışmalarını izleyenlerin genel kanısı "bu işten bir şey çıkmaz" şeklinde ortaya çıkıyor. Ayrıca, bu yargı nedeniyle tartışmayla ilgilenenler de oldukça az. Ancak "birşey çıkmaz" değerlendirmesini bir algılama yanlışlığı sayıyorum ve yanlışlığın sorumluları da, hepimiz içinde, birlik tartışmalarını yürütenler oluyor.

Algılama "zorluğu" diyelim, nelerden kaynaklanıyor?

1- Ortada bir hareket problemi olması gerekli ama hareket yok (bence "birlik" bir hareket problemidir). Hareket olsa, "şey"in hızı, kütlesi, yönü ve benzeri parametrelerle ilgileneceğiz. Oysa atalet durumunda ancak, "şey"in kaç köşeli olduğunu, kokusunu ve rengini tartışabiliyoruz. Böyle bir tartışma da, hareket probleminin çözümüne katkıda bulunmaya ilgi duyabilecek olanları ve çözümden yararlanmayı bekleyenleri dışlıyor. Tartışma yeterince katılıma açık, dolayısıyla demokratik olamıyor.

2- Amacımız çok karmaşık. "Teorik ve tarihsel arka plan", "tartışma konularını tüketmek", "birlik ve ayrışmaların meşruluğunu sağlamak", söylemleriyle örülen amacın; bırakalım ilgi duyan insanları, işin çok içindeki kadrolar tarafından bile tam anlaşıldığı ileri sürülemez. Kaldı ki, tartışmacıların ne kadarının bu amaçları içlerine sindirdiği ayrı bir konudur.

3- Yukarıdaki amaçlar tam anlaşılsa bile sonuç belirsiz. Örneğin, hangi tartışma sonucunda hangi birliğin ve ayrılığın meşruluk kazanacağı öznel bir iddia olarak kalıyor.

4- Tartışmayı "kazanmak" dürtüsü ister istemez işin içine giriyor. Yengi ve yenilginin arandığı yerde birlik olamayacağından durum daha da güçleşiyor.

Tartışmacılar mevcut "dar" çevrelerine çok fazla gönderme yaptıklarından ve çok fazla çevre bulunduğundan mutabakatların sağlanması güçleşiyor, karmaşık görüntü ön plana geliyor.

6- Tartışma, ağırlıkla geleceğe değil, geçmişe bakarak, üstelik de, nesnel gerçekliğin anlatılması biçiminde değil de, "teorik çerçeveli öznel yorumlar" yaparak sürdürülüyor.

7- Hiçbir işe yaramadığı artık bilinen fetişleri ve şemaları parçalamakla, kimliksel ve ideolojik parçalanma birbirine karıştırılıyor. Birincisinin ikincisine yol açacağı sanılıyor. Marksistler kendilerini hızla yenileyemezlerse kimlik parçalanmasının kaçınılmaz olduğu düşünülmüyor. Tabular olduğu gibi kaldığı için, tartışma, zorunlu sonucuna, Marksizmin temel ideallerine daha uygun yenilenmesine varamıyor.

□

Oldukça karışık bir durum tarif etmeme karşın, birlik tartışmaları "yararsız" değil, aksine "çok yararlı" oldu, oluyor. En başta yeni bir tartışma kültürü edinildi ve sonra da, kimi siyasi eğilimlerin birbirlerine bakışları tartışmaların başlangıcına göre daha olumlu bir noktaya geldi. Bunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Şimdi "bundan sonra ne olacak" sorusu gündemde. Bence yapılacak iş birlik tartışmalarını yaşamın üzerine oturtmaktır. Algılamayla gerçek arasındaki farklılığı azaltmak ve "buradan bir şey çıkar" sonucunu elde etmek, yaşama dönerek başlayabilir. Kuşkusuz bu yanıt herkes için aynı ve geçerli değildir. Ben, kendi gerçeğimi sadeleştirmeye çalışacağım, tek cümleyle; bir yasal, yığınsal çağdaş Marksist parti kuruculuk hareketi elbirliğiyle oluşturmalıdır. Bu platform yaşamla yanyana yürüyerek, hareketli, katılımcı, bugünün ve geleceğin sorunlarının çözümüne dönük eski siyasi yapıların aşılmasının ortamını yaratan ve Marksizmle çağdaş pratik arasındaki açıklığı kapatmayı amaçlayan bir tarzda çalışmalıdır. Artık ve nihayet en geniş kesimleri, emekçi yığınları "ilgilendiren" bir süreç gerçekleştirilmelidir.

Yasal Marksist parti kuruculuk hareketi dışında, değişik devrimci siyasi birliklere yönelen platformlar oluşması olasılığı da vardır. Bu kötü bir şey değildir, çünkü gözümüzü yalnız bugün için olası birliklere değil, ilerideki daha geniş, şu anda farkedemediğimiz boyutlardaki birlik imkanlarına dikmeliyiz. Yine, değişik siyasi hareket ve eğilimler arasında eylem birliği ve diyalog ortamına katkıda bulunmak için BTDK genişleyerek korunabilir, yeni misyonlar üstlenebilir, yeni tartışma evreleri planlayabilir.

Bugünkü farklı pozisyonları bilmeme karşın, BTDK içinde temsil edilen ve dışında kalan Marksist eğilimlerin pek çoğunun yasal parti kuruculuğuna yönelmeleri gerektiğini, politik perspektiflerini bu açıdan gözden geçirebileceklerini düşünüyorum. Bence yalın ve politik olan birlik gerçeği yasal partidir. Diğer birlik model ve hedefleri topluma yönelik tasarlandığı halde, toplumda en azından bir algılama zorluğu yaratacaktır. Algılamanın gerçekleşmediği yerde de yaşamla gereksiz bir sürtüşme başlıyor. Fakat, yaşamı yenemeyiz. ■

Metin Çulhaoğlu: Birlikten önce birliktelik

Birlik tartışmalarına belirli varsayımlar ve perspektiflerle katıldık. Bunların en başında dünyadaki gelişmelerin Türkiye'deki sosyalistler arasında birlikçi eğilimleri güçlendireceği varsayımı geliyordu.

Bu varsayımın büsbütün temelsiz çıktığı söylenemez. Gene de dünyadaki gelişmelerin aynı zamanda "ayrıştırıcı" dinamikler de barındırdığını bugün eklemek gerekiyor. Bununla hiç kuşkusuz solun açık reformist kesimiyle olan ayrışmayı kastetmiyoruz. O da en baştan belli gibiydi. Asıl önem verdiğimiz, devrimci denilebilecek kesim içindeki "ayrışma" potansiyelinin de güçlü olması gerçeğidir.

"Ayrışma" sözcüğünü tırnak içinde kullanma gereğini duyuyoruz. Çünkü bugün var gibi görünen ayrışmanın ne ölçüde "bilimsel" temellere dayandığı konusunda bazı kuşkularımız var. Bu bizim kendi kusurumuz da olabilir. Genel olarak birlik tartışmalarının içeriğinde, açık söylemek gerekirse, biz ikincisinin ağır bastığına inanıyoruz. Birlikte getirdiği ve kalıcılaştırılması mümkün olumluluklara rağmen, birlik tartışmaları sürecine tanımlanabilir bazı zaafların da damga vurduğunu düşünüyoruz.

Bizim "Marksizme lojistik destek dönüşü" adını verdiğimiz ve gerekli gördüğümüz tu-

tum, birlik tartışmaları sürecinde lojistik değil de fütüristik bir başvuruya dönüştü. Bu iş biraz fazla uzayınca da ortaya fütürsuz bir fütürizm çıktı. Birçok konuda anlaşan ama Türkiye'yi doğru dürüst ele almayan insanların daha sonra kalkıp örneğin "Sosyalist İktidarda nasıl örgütlenileceği konusunda anlaşamadık" demelerinde bir tuhaflık vardır. Belki de bu biraz sivri, reel olmayan bir örnektir. Ama şu anda öne çıkan "ayrışma"ların aşağı yukarı bu içerikte olması düşündürücüdür.

"Nasıl bir sosyalizm" ve "sosyalist demokrasi" konularının birlik tartışmaları açısından belirli bir önem taşıdığını elbette kabul ediyoruz. Ama insanların bugünün Türkiyesi'nde, geleceğin sosyalist toplumuna ait olmadık ayrıntıyı tartışıp sonra da "ayrışma"'sını tam anlayamıyoruz. Anlayamadığımız için de bazı kestirimlerde bulunmak zorunda kalıyoruz.

Öyle sanıyoruz ki bazı sosyalistler geleceğin sosyalist (hatta komünist) toplumuna yönelik tanımlamalar, bu ileri düzeyde geçerli olacak ilkeler vb. ile bugünkü siyasal mücadele ve örgütlenmenin temelleri arasında **tam bir mutabakat** olması gerektiğine (ve olabileceğine) inanıyorlar. Biz bu düşüncede değiliz. Geleceğe ilişkin tanım ve tasarılardan güncel siyasete ilişkin projeksiyonlar yaparak doğru ve gerekli olanın bulunabileceğine inanmıyoruz. Güncel siyasetin ve mücadelenin özellikle pek çok mikro ilkesinin, saf sosyalizm tasarımlarında aranmasını doğru bulmuyoruz.

"Bugün ne yapmamız gerektiği, yarınki sosyalist toplumu nasıl tanımladığımıza bağlıdır" gibisinden bizim tam katılmadığımız gerekçeyi bir an için geçerli saysak bile, en azından bazı tartışmalarda kantarın topuzu bunu da aşacak biçimde kaçırılmıştır. Örneğin ancak ve ancak geleceğin siyasal, ideolojik, ekonomik, örgütsel vb. koşullarının bileşkesi sonucu belirlenebilecek bazı oynak tercihler için bugünden "ilke" koyma çabalarına hiç katılamıyoruz.

Birlik tartışmalarında bir başka önemli zaaf, özel olarak Türkiye'ye pek az atıfta bulunulmasıdır. Bunu katılımcıların "enternasyonalist" kimlikleriyle açıklayıp işin içinden çıkmak, herhalde mümkün değildir. Bizce daha başka bir neden vardır ve o da şudur: Türkiye solunda, reformist-legal Marksist yapılanmalar dışında başka hiçbir kesimin ülke ölçeğinde global politikalar üretme geleneği yoktur. Bu, Türkiye solu açısından çok büyük bir eksikliktir. Birlik tartışmaları topluluğu elbette siyasal bir örgüt değildi ve bu kimlikle politika üretmesi de beklenemezdi. Ama katılımcıların "devrimcilik-reformizm" ayrımından tutun da "nasıl bir sosyalizm"e kadar her konuda, özgün bir Türkiye değerlendirmesinden yola çıkmaları gerekirdi. Bu, olmadı.

Bütün bu zaaflardan söz etmemizin nedeni, "bitmiş" bir işin nihai değerlendirmesini yapmak değildir. Tam tersine, başlatılan süreç şu ya da bu biçimde, şu ya da bu katılımla, ama mutlaka devam etmelidir. Zaaflardan söz etme nedenimiz de, bunların en azından belirli ölçülerde aşılabileceği umududur. Birlik sürecinin yapay solunumla değil de gerçekçi biçimde devam edebilmesi için aşağıdaki noktaların dikkate alınması yararlı olacaktır:

1. Genel olarak sürecin adına "birlik" de dense, bizce daha gerçekçi olan, "birlik" ve "birliktelik" kavramları arasında bir ayırım gözetmek ve şu an için "birliktelik"i öne çıkartmaktır.

2. "Birlik" dendiğinde, bulunması kaçınılmaz olarak güçleşen somut platformlar "Birliktelik" dendiğinde daha kolay ulaşılır bir hal alabilir. Sözgelimi kapsayıcı bir ortak yayın organı için "birliktelik" herhalde yeterli olacaktır. Bu arada "birlik" olanlar, kendi yayın faaliyetlerini zaten ayrıca sürdüreceklerdir.

3. Yasal parti boyutunun her zaman gözönünde tutulması, bu projenin kuyruğunun bırakılmaması gerekir. "Marksistlerin birliği", yasal partiyi aşan, ondan daha ötede bir iştir. Eğer geliştirilebilir ve işlenebilirse, olgun bir birliktelik anlayışının yasal parti için gerekli ve yeterli bir temel oluşturması mümkündür.

4. Genel sürecin Türkiye'nin değişik merkezlerine yayılmasına çalışılmalıdır. Başka yararları bir yana, böyle bir yayılmanın, sofistike teorik tartışmaları terbiye edici ve somutluğa zorlayıcı işlev görmesi de mümkündür.

5. Paradoks gibi de görünse, birlik sürecinin sağlığı açısından yapılacak en doğru işlerden biri, gelinen bu aşamada açık seçik ortaya çıkan ve aşılması mümkün görünmeyen, başka deyişle "birliktelik" kavramının daha geniş sınırlarının bile kucaklayamadığı gerçek ayrışmaların bir an önce yürürlüğe konmasıdır.

6. Birlik tartışmalarına katılanlar, sürecin bilinçli olarak dışında kalan kerameti kendinden menkul birtakım çevrelere rüşt ispatı için bu işe girmiş değillerdir. Dolayısıyla bundan sonraki "birliktelik" girişimleri, ya birlik tartışmalarına katılıp orada kalanların kolektif iradeleriyle gerçekleştirilmeli ya da bugüne kadarki kurumlaşmalar açıkça feshedilip "herkes kendi işine baksın" denmelidir.

7. Başta değinilen "ayrışma"ya rağmen **Gelenek** bundan sonraki birliktelikleri kendi açısından mümkün ve gerekli görmektedir. Ancak hiç kuşkusuz bu **Gelenek**'in kendi özel yargısıdır. Oluşan bir konsensusun örneğin **Gelenek**'i çok uzak bulup ayrı yürümek istemesi de mümkün ve doğaldır. Eğer gündemdeyse, böyle bir ayrışmanın en kısa ve kolay yoldan gerçekleşebilmesi için, örneğin, "sosyalist demokrasi" ve "nasıl bir sosyalizm" tartışmalarına bir tur daha devam edilmesi yeterli olacaktır. ■

Orhan Dilber: Sosyalistlerin birliği mi sosyalistlerle işçi hareketinin birliği mi?

BTDK'nın ilk yayınlarının çıkmasının ve ilk açık toplantıların gerçekleşmesinin ardından fazla karamsar tahmincilerin yanıldığı, aşırı iyimser olanlarınsa hayal kırıklığına uğramadığı görülüyor. "Birlik Tartışmaları"nın etrafındaki ilgi haresi varlığını koruyor. Ama bu ilgi dolaysız biçimde bir **birlik iradesi** demek değil. Tartışmalara gösterilen ilgi, birlik ihtiyacının ateşlediği bir ümidi yansıtıyor; ama bir birlik iradesi oluştuğuna ya da somut **birlik imkanlarının** belirdiğine dair bir işaret henüz yok. Şimdilik görünen aslında önceden de az çok hata payıyla kestirilebilir nitelikte bir kümeleşmenin oluştuğu. Bu kümeler en iyimser çabayla ikiye indirgenebilir: TBKP çizgisi ve "diğerleri". "Diğerleri" kümesi ise kendi içinde dikey ve yatay olarak birkaç öbeğe ayrılarak yakın vadede tek bir birlik vaad etmekten uzak görünüyor. Karamsarlığa kapılmamak gerek; bu tablo aslında birlik ihtiyacına kaynak teşkil eden gerçekliğin resmidir, ve aslında ihtiyacın türdeş bir birlik değil bir **birleşiklik** olduğuna bir kez daha işaret etmektedir.

Ortaklıkları da, ayrılıkları da fikir tartışmalarıyla değil, ortak bir faaliyetin içinde saptamalıyız.

Birlikten anlaşılması gerekenin bir birleşiklik olduğu bir kez vurgulandı mı, ayrılıkların da nasıl ele alınacağı nispeten aydınlanıyor. Sorunu bir kez "sosyalistlerin birliği" diye koydunuz mu, sosyalistler arasındaki ayrılıklarla başınız dertte demektir. Bu noktadan itibaren "birlik tartışması"nın varolan ayrılıkların bir kez daha saptanmasından ileri gitmesini sağlamak neredeyse imkansız hale gelecektir; bu arada türemesi muhtemel yeni ayrışmalar da cabası... Zira sosyalist çizgiler arasındaki ayrılıklar sun'i değil, sahicidir; bunların bir tarihleri vardır; bunlara dair taze anılar vardır. Bu nedenlerle de -hiç değilse bir süre için daha- bir gelecekleri olacaktır. Bu ayrılıkları yok saymak, onların üzerinden atlamaya çalışmak deveye hendek atlatmaktan zordur. Birlik sorununa sosyalistlerin bakış açısından yaklaşmanın birlik bakımından ne kadar karmaşık durumlara sebep olabileceğini görmek için deneme yanılma yöntemine gerek yok. Daha ilk tartışmalardan, hatta tartışmaların öncesinden belli olan bazı çetrefil sorunlar var.

Örneğin, "birlik için reformistlerle devrimcileri ayrıştırmak esastır" diye TBKP ile olan ayrılığın üzerine gittiniz mi, TBKP ve onunla birlikte olmak isteyen herkesten ayrı durmayı başarabilirsiniz; ama bu kadarıyla kimse birlik bakımından bir mesafe kat etmiş olmaz. Hadi diyelim TBKP ile ayrışma noktalarının konusunda da bir mutabakat sağladınız; bu da yetmez birlik için (daha şimdiden işte TBKP ile uzlaşmaya hazırlanan bir oportünist diye mırıldanıp benle ayrışmaya hazırlananları görüyor gibiyim). Hadi gelecek konusunda anlaştınız diyelim bu kez gelenek sorunu çıkacaktır. Güncel sorunlara ilişkin bir mutabakat uzun vadeli konulardaki ayrılıkları çözemeyecek, Türkiye'ye ilişkin ortaklıklar, uluslararası farklılıkları aşmaya yetmeyecektir. Hepsinde ortak noktalar bulduğunuzda, bu kez birliğin biçimi ve bileşimi konusunda beliren ayrılıklar belinizi bükecektir, vb. Üstelik, bu sorunların hepsinde, aynı kesimlerin aynı taraflarda kalması da pek mümkün gözükmüyor; büyük bir olasılıkla, içinden çıkılmaz karışıklıkta eşleşmeler ortaya çıkacaktır. Şu anda tartışmaların dışında bulunan kesimlerin bizatihi bir ayrışmayı ifade etmesi de cabası. İlk tartışmalarda görül- ▶▶

düğü kadarıyla gerçekliğin pek de abartılı olmayan bu tasviri birlik sorununu sosyalistlerin birliği olarak ele almanın güçlüklerine ışık tutuyor. Var olan ayrılıkların tartışmalar yoluyla aşılmasının, ya da örtülmesinin önünde ciddi engeller olduğunu görmek için fazla gayrete gerek yok.

Dahası var; sosyalistler arasındaki ayrılıkların kitabi değil yaşayan şeyler oluşu onların aynı zamanda **varolan birlikteliklerin** de harcını oluşturmasındandır. Bu bakımdan bu ayrılıkları somut ve güvenilir bir birlik perspektifi sunmadan, bunun titizce sınanmasını sağlamadan aşmaya çalışmak, mevcut birlikleri tehdit ederek gerçek bir birlik olasılığını büsbütün berhava eden bir tutum olur.

Mevcut ayrılıklar, sadece fikir ayrılıkları değildir. Ete kana bürünmüş, binbir meşakkat içinde örülmüş **birliklerdir** onlar; ayakta kalmayı başarabilmiş insanların onuru, uğruna hayatlar verilmiş ilkelerdir onlar. Bu nedenle bir çırpıda bir fikir tartışmasıyla aşılması, "Birleş!" komutuyla dağılması mümkün değildir.

Bu gerçek, sosyalistler arasındaki ayrılıkların aşılabilmesinin biricik yolunun onlara hayat veren yolun aynısı olduğuna işaret eder. Nasıl ayrılındıysa öyle birleşilebilir ancak; yeni ayrışmalar da eskileriyle benzer yollardan gerçekleşir. Yani, ortaklıkları da ayrılıkları da fikir tartışmaları yoluyla değil, sınıf mücadelesi zemininde, ortak bir faaliyetin içinde karşılıklı güven ilişkilerinin ve politikaların sınandığı bir ortamda, bu somut çerçevenin sorunlarına ilişkin tartışmalar aracılığıyla saptamalıyız. O halde, ne yapmalı? Yapılması gereken birinci şey, birlik sorununa sosyalistlerin özgül tartışmaları açısından değil, işçi hareketinin somut sorunları açısından yaklaşmaktır. Çünkü söz konusu olan, sosyalistlerle işçi hareketi arasında **mevcut olmayan** siyasal birliği sağlamaktır zaten. Deklarasyon da bunu saptamıyor muydu?

Birliğin gerçekleşmesi bir süreç işidir. Bu süreçten anlaşılması gereken birleşik bir kurucu faaliyet süreci olmalıdır.

En başa dönmekte yarar var. Deklarasyon **"sosyalistlerin ve işçi sınıfının siyasal birliğinin** hayati önem taşıdığını" hatırlatıp **bu soruna** çözüm arama amacını ifade ediyordu. Aynı yerde birliğe ilişkin ikinci bir saptama, "işçi sınıfı ve çalışan yığınların mülk sahibi sınıfların siyasal partilerinden ideolojik, politik ve örgütsel bağımsızlığının sağlanması" gerektiğini vurguluyordu. Bir üçüncüsü, böyle bir birliğin "varolan sosyalist çizgilerin herhangi birinin doğrusal gelişmesiyle gerçekleşmesinin beklenemeyeceği" ile ilgiliydi. Nihayet, bu birliğin "ancak bir süreç içinde gerçekleşebilecek" olduğu deklarasyonda vurgulanıyordu.

Deklarasyondaki bu ifadelerden anlaşılması gereken, birlik hedefinin sosyalistlerin birliğinden ibaret olmadığı, işçilerin ve çalışan yığınların burjuva partilerinden kitlesel bir kopuşunu öngerektirdiğidir. Bu bakış açısıyla birlik hedefi olarak saptanması gereken, sömürücü sınıf temsilcilerini içermeyen, onlarla uzlaşmayı reddeden, birleşik kitlesel bir sosyalist işçi partisi olmalıdır. Aynı nedenle birlik tartışmalarının kendisi ve ürünleri işçilerin ulaşabileceği nitelikte olmalıdır.

Varolan sosyalist örgütlenmeler, kitlesel değil dar kadro örgütleridir; bu nedenle hedeflenen birliğin varolan çizgilerden herhangi birinin doğrusal gelişmesi ile gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır. Ancak aynı şey bunlardan birkaçının ya da tümünün toplamını ifade eden bir birliktelik için de geçerli olmalıdır. Çünkü söz konusu vurgu sosyalistlerin nicel güçsüzlüğü ya da dağınıklığı ile değil, sınıfla sosyalistler arasındaki kopuklukla ilgilidir. Bu anlamda hedeflenen birlik sosyalistlerin biraraya gelip kuracakları bir parti olmamalıdır. Böyle bir parti ne kadar geniş katılımlı olursa olsun mevcut güçler dengesinde burjuva meşruiyetinden başka bir korunağı olmayan bir parti olacaktır. Amaçlanan birlik ancak sınıf içinde sağladığı meşruiyetin verdiği kitlesel destek sayesinde yasal bir parti olarak kurulabilir, böyle kurulmalıdır.

Deklarasyonda dendiği gibi, birliğin gerçekleşmesi bir **süreç** işidir. Bu süreçten anlaşılması gereken kesinlikle bir tartışma süreci değildir. Aksine, söz konusu olan birleşik bir **kurucu faaliyet** süreci olmalıdır. Bu anlamda böyle bir sürecin başlamasının birinci koşulu, nesnel ihtiyaçlardan kaynaklanan bir **birlik iradesinin** oluşması, birlikte ulaşılacak, ya da birlikte vurulacak ortak hedeflerin, uğruna mücadele edilecek ortak amaçların belirlenmesi, bir ortak faaliyetin nasıl örgütleneceğinin saptanmasıdır. Birlik tartışmaları bu alana çekilmeli, hem ara kadroların hem işçilerin katılımı sağlanmalıdır.

Bu anlamda birlik böyle bir amaç birliği yapmış sosyalistlerin biraraya gelişlerinden ibaret olmamalıdır; bu güçbirliğinin belirlenen hedef ve perspektifler doğrultusunda sınıf içinde ve diğer sosyalistlere yönelik olarak yürütecekleri ortak ajitasyon, propaganda ve örgütlenme faaliyetinin bir ürünü olmalıdır.

Bu güçbirliği bir ortak yayını hedeflemelidir. Hem bu yayının gerçekleştirilebilmesi için, hem de bir Birleşik İşçi Partisi için yürütülecek faaliyetin programatik çerçevesini saptamak üzere, sınıf mücadelesinin ulusal ve uluslararası güncel sorunlarını ele alan basit bir eylem programı, bir manifesto hazırlanmalıdır; bu amaçla açık ve yaygın bir tartışma düzenlenmelidir. Bu tartışma süreci aynı zamanda somut talepler ve mücadele hedefleri etrafından birleşme ve ayrışmaların netleşeceği zemin olmalıdır. Nispeten homojen bir bileşime sahip olması gereken güçbirliği, sınıfın kitlesine açık olduğu gibi, sosyalistlerin **tümüne** de açık bir Birleşik İşçi Partisi için taban örgütlenmelerine ve düzenli bir yayına dayalı faaliyet yürütmelidir.

Böyle bir süreçten bir partinin doğup doğmayacağı, yasal olup olmayacağı ise sınıf içinde yürütülen faaliyetin ne kadar etkili olabildiğine bağlı olacaktır. Bu partinin çizgisinin güvencesini de onu oluşturmak üzere yola çıkan devrimcilerin gücü ve etkililiği belirleyecektir. ■

Çağatay Anadol: Tartışalım, ama örgütlenerek ilerleyelim

İstanbul Kuruçeşme'de 12-13 Ağustos tarihlerinde toplanan ve bu yüzden Kuruçeşme Platformu olarak adlandırılan birlik tartışmaları sürecinin **ilk** turu 24-25 Mart tarihlerinde yapılacak olan geniş toplantıyla sona eriyor.

Sanıyorum ki bu toplantıya Birlik Tartışmalarını Düzenleme Kurulu (BTDK) bir rapor sunacak ve gelecek için bir perspektif önerisi getirecek. Solun bugünkü ideolojik topoğrafyasını ve Kuruçeşme sürecindeki tartışmaları gözönüne aldığımızda, perspektif önerisinin yakın vadeli birlik hedefinden çok -daha uzun vadedeki böyle bir hedefi kolaylaştıracağını da hesaba katarak- **işbirliği ve ideolojik diyalogun kurumlaştırılması** olabileceğini düşünüyorum.

Zaten 24-25 Mart tarihinde "evli evine, köylü köyüne" demenin Kuruçeşme toplantısına hayat veren deklarasyonun şu paragrafıyla önlenmiş olduğunu söylemek mümkün:

"Bu ilkeler doğrultusunda, ama bununla birlikte, bu ilkelere kısmen ya da tamamen katılmayan sosyalistleri dışlamaksızın, çalışmalarımızı örgütlü sosyalist kesimlere, örgütlerarası mekânda yeralan sosyalist kişi ve gruplara ve en geniş sosyalist kamuoyuna açılarak, birlik amacına katkıda bulunmak üzere, aynı amacı besleyenlerle birleşmeyi sağlayacak faaliyetleri düzenleyerek, sonuç alıncaya kadar sürdürmek zorunludur."

Kuruçeşme Platformu'nun bu sonuç alma amaçlı çalışmalarını hangi aşamaları ve hangi biçimleri içeren bir şekilde sürdüreceğini şu anda bilmiyoruz. Ama güven ve umut uyandırıcı bir perspektif çizebilmesinin hayati önem taşıdığında hiç kuşku yok.

Platformdan beklentiler nelerdi ve bunlar ne ölçüde gerçekleşti?

Kuruçeşme sürecinden bazılarımız **partiye** dayanan geleneklerle, **harekete** dayanan gelenekleri **birleştirmeye**, olmazsa bunlar arasında bir köprü kurmaya, bazılarımız ise devrimci-reformcu **ayrışmasını** biran önce sağlamaya yönelik beklentiler içindeydi. Ve öyle görünüyor ki Kuruçeşme Platformu kamuoyunda bir birlik platformundan çok bir ayrıştırma platformu imajı kazandı. Tartışmaların kitlelere açılmasıyla birlikte güçlenen bu imaj, siyasi eğilimi ne olursa olsun daha birlikçi olan "taban"da ve örgütsel bağımlılığı olmayan kişilerde düş kırıklığı yarattı. Başlangıçta önemli bir ilgi çekmiş olan Kuruçeşme süreci itibar kaybetti. Metin Çulhaoğlu böyle bir tehlikeye karşı uyarısını Eylül ayında **Görüş**'e yazdığı yazıda şöyle ifade ediyordu:

"'Marksist solun birliği' maksimalist beklentilerden arınmış olma koşuluyla, konulabilecek en sağlıklı ve derleyici hedeftir gerçekten. Bunda en küçük bir tereddüdüm yok. Ne var ki, böyle bir hedefin kovalanmasında şu ya da bu düzeyde örgütlenmeye yönelik girişimlerin büsbütün bir yana itilmesi, hemen olmasa bile zamanla bu girişimi cansızlaştıracak, itibarsızlaştıracak ve en kötüsü başka girişimler karşısında silahsız bırakacaktır."

Ayrışmaya vurgu yapan arkadaşlarımız ço-

ğunlukla "yasal bir Marksist partide birlik" fikrine soğuk durdular ve bence böylece, yine siyasi bağlanışlardan bağımsız bir biçimde "taban" özlemlerine aykırı düştüler. Görüş'ün Eylül sayısında, Kuruçeşme süreci üzerine görüşlerini aldığımız Marksistlerden biri olan Halil Berktay'ın **"Birliği zorunlu kılan nedenler yasal bir sosyalist mücadeleyi de zorunlu kılıyor: Halka başka türlü ulaşamayız. Çünkü bugün Türkiye'nin geniş kitleleri, siyaset olarak, sadece bildiğimiz, yasal, partili mücadeleyi ciddiye alıyorlar"** şeklindeki yerinde tesbiti, halkla daha içiçe, daha doğrudan ilişki içinde bulunan taban ögelerince, yönetsel pozisyonlarda bulunanlardan daha güçlü bir şekilde onaylanmaktadır. Eminim ki sosyalizme bağlanmış insanlar arasında bir referandum yapılsa Marksistlerin bir yasal Marksist partide biraraya gelmelerini isteyenler ezici bir çoğunluk oluşturacak. Son yirmi yılda yetişmiş ileri işçiler arasında yapılacak bir referandum ise daha net bir sonuç verecek. Ama ne yapalım ki bu somut toplumda ve bu tarih kesitinde siyasi mücadelenin nasıl yürütüleceğine karar verecek en yüksek merci olarak kendi kendilerini gösteren Marksistlerimiz var.

Bunu öngörmüyor değildim. Bu yüzden de 12-13 Ağustos tarihli Kuruçeşme toplantısındaki konuşmamı şöyle bitirmiştim:

"Evet, günümüzde örgütsel birliğin yasal bir partide gerçekleştirilmesi gerektiğine inanıyorum. Ama böyle düşünmeyen Marksistlerin varlığından da haberdarım. O halde yapılacak iş aynı şekilde düşününceye kadar farklı yapılarda kalmaktır. Bu arkadaşlarla birliği daha ileriye bırakmaktır. Ama birleşsek de birleşmesek de eylem birliği ve diyalog halinde bulunmalıyız, yakınlıklarımızı artırmaya çaba harcamalıyız.

"Şu anda içinde bulunduğumuz tartışma platformunun tümünü kapsayacak denli geniş bir mutabakatın, birliği yasal bir partide realize etme çerçevesinde sağlanamayacağını biliyorum. Bu yüzden de ben, bir yandan en kısa zamanda yasal siyaset alanını burjuva partilerinin alanı olmaktan çıkaracak bir örgütselliğin yaratılması fikrinde olanlarla birlik sorununu çözmeyi önde tutarken, bir yandan da böyle düşünmeyen arkadaşlarımla daha uzun erimde örgütsel birlik için çabalar yürüteceğim. Anlayacağınız gibi Marksistlerin örgütsel birliği sorununu tek bir seferde halledilecek gibi görmüyorum. Birliğin merhaleleri olacaktır ve bence bu merhaleler ana dili Kürtçe olan Marksistlerle birlik sorunu halledilmeden tamamlanmayacaktır. İşte bu platformun birliği bu ilerki merhaleleri için olduğu kadar, belki de hiç birleşemeyeceğimiz arkadaşlarımızla birbirimizi anlamamıza yardımcı olacağını düşünüyorum ve bir başlangıç olarak solun birliği ve yakınlaşma çabalarına büyük katkı getireceğine inanıyorum."

Gerçekten de Kuruçeşme sosyalist solda uygar bir tartışma ortamı yarattı, birbirini tanımayan ya da az tanıyan insanların yakınlaşmasına, hatta tüm görüş farklarına karşın aralarında güçlü bir sıcaklığın doğmasına neden de oldu.

Kendi hesabıma bundan biraz daha ilerisini bekliyordum. Çünkü hepimiz ortaklaşa gördük ki dünyanın değişen ve gelişen şartlarında Marksizmin yeni değerler ve açılımlarla zenginleştirilmesi gerekiyor. Bu gereksinimi ortodoks bir Marksist kültürle yetiştirdiğimiz insanlarımıza aktarmak ve yaygınlaştırmak, bu değerlere solda geniş bir kitle temeli sağlamak da ortak görev ve sorumluluğumuzda bulunuyor. Birey, demokrasi, gönüllülük, kitlesellik, hoşgörü, mücadelecilik ve bu gibi, yeni koşullarda yeniden üretmemiz gereken değerleri, bu değerlerle ilgili sosyalist projemizi ancak hep birlikte ve bu birlikteliğin en somut ifadesi olabilecek yasal bir partide ortaya koyabilirsek, bize ait bu perspektif, toplumumuzun da perspektifi olabilir.

Bu paylaşılmayacak bir beklenti değildi. Geçmiş alışkanlıklarımızdan gelen ve geniş düşünmemizi engelleyen kimi yönlerimizi bu perspektif uğruna aşmak için yeterli gayreti göstermediğimizi düşünüyorum.

Şimdi ne olacak? Kanımca Kuruçeşme'ye hayat veren deklarasyonda belirlendiği gibi **"birleşmeyi sağlayacak faaliyetleri... sonuç alınıncaya kadar sürdürmek"** gerekiyor. Bu, Kuruçeşme Platformu açısından şu anlama gelir: Çalışmasının birinci aşamasında yukarıda değindiğim kimi olumlu sonuçları üretmesine rağmen önüne koyduğu birlik hedefinden uzağa düşülmüştür. Şimdi vurguyu birlik amacına yapan bir yaklaşımla geleceğini yeniden çizmelidir. Öte yandan Marksistlerin ve genel olarak sol güçlerin birliği alanında oluşacak platformlara ilgisini canlı tutmalı, bu türden platformların oluşmasına öncülük etmeli, birlik yönünde bundan sonra elde edilmesi mümkün "perakende" kazanımları kendi perspektifi içinde değerlendirmelidir.

O zaman 12-13 Ağustos'ta söylediğim gibi **"En kısa zamanda yasal siyaset alanını burjuva partilerinin alanı olmaktan çıkaracak bir örgütselliğin yaratılması"** Kuruçeşme'nin bugünkü ortak hedefi olamıyor. Ama böyle bir gelişme kendini zaten sonuç almakla bağlamış, Kuruçeşme Platformu'na da aykırı düşmüyor. Çünkü böylece tartışmaları aynı çatı altında sürdürmeyi öngörenlerce birliğin merhalelerinden biri gerçekleşmiş oluyor. Tabii gerçekleştirebilirsek! ■

Bursa'dan sosyalistlere çağrı

Kuruçeşme toplantıları ile başlayan, sosyalistler arasındaki bir dizi etkinliğe ulaşan girişimler olumludur.

Ülkemizde farklı pratiklerden gelen Marksist hareketin aynı kaynaktan beslendiğine; ancak farklı pratiklerin ülkemiz ve dünyaya da farklı tanım ve yaklaşımları beraberinde getirdiğine; bu farklılıkların objektif temellerden kaynaklananları bulunduğu gibi, subjektif yaklaşımların sonuçları da olabildiğine; farklı pratiklerce güven verici, düşünsel zenginliği destekleyici yaklaşım en asgarisinden bir baz olarak yakalanabildiği oranda, Marksizmin bu günün dünyasını ve ülkemizi tanımlama ve o'nu insanlığın yararına yeniden şekillendirmede kazanım sağlayacağına inanıyoruz.

İçinde yaşadığımız toplumsal gerçeklik ve bu gerçekliğe ait koşulların dayatmasıyla, sosyalistler arası birlik eğilimlerinin güçlü bir gelişme potansiyeli taşıdığı, bu potansiyel eğilimin gelecekte alacağı biçimler ne olursa olsun, bugünden ele alındığında bir ihtiyaca karşılık düştüğü, dolayısıyla da bu durumun değerlendirilmesi gerektiği inancındayız.

Sosyalistler arası birlik tartışmaları ile ilgili olarak, ilkin Kuruçeşme toplantıları ile başlayıp, gerek çeşitli bölgelerdeki sosyalistler, gerekse yurtdışında bulunan sosyalistler arasında bir dizi etkinliğe ulaşan girişimlerin, birliğin şartları, imkânları ve araçlarının yaratılması süreçlerine katkısının olumlu olduğunu düşünüyoruz. Bu birlik özleminin güven verici, Marksistler arası ideolojik gelişimi destekleyici, netleşmeyi sağlayıcı olabilmesi, önyargılardan uzak bir tartışma kültürünün gelişmesiyle somut sonuçlar verebilecektir.

Bu tartışmalardan "bir şey çıkmayacağı" varsayımının bir önyargı olduğuna, değişen süreçlerin birlikte değerlendirilmesi ve Marksistlerarası yeni bir tartışma üslubunun yaratılmasıyla, yakınlaşmanın sıcak bir zemini olması anlamında asgari bir kazanım olacağına inanıyoruz.

Sosyalistler olarak zor bir tarih dönemecinde bulunmamıza karşın, bu durumun yarattığı nesnel zorlamalar bizleri aynı zamanda tarihsel bir fırsatla karşı karşıya getirmiştir. Türkiye özgülünden kaynaklanan sorunlar yanında uluslararası alanda sosyalizmin karşılaştığı sorunlar ve bu sorunların her yerde olduğu gibi ülkemizde de Marksistleri yeniden düşünmeye ve tartışmaya zorladığı gözönüne alınırsa, bu tarihsel fırsatın önemi bir kat daha artar.

Sosyalist mücadelenin özel bir yanını oluşturan "Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı" ilkesine ilişkin farklı ulusal kimlikten Marksistlerin de katılımıyla üretilecek programatik önerme ve politik mücadele yöntemlerinin tartışılmasının böylesi bir birlik süreci tarafından içerildiği inancından hareketle, bu sürecin teorik arka plandan çıkartılıp pratikte de zenginleşeceği ve verimlileşeceği düşüncesindeyiz.

Aktarmaya çalıştığımız bu anlayışın çerçevesine uygun olarak biz çağrı yapan sosyalistler, bundan sonra gerçekleşecek toplantı ve görüşmelerde kendimize hiçbir konuda öncelik ve ayrıcalık hakkı tanımadan ülkemizdeki ve Bursa'daki tüm Marksistleri, inisiyatifli bir tartışma sürecinin getireceği kazanımları gözardı etmeyeceğine inanarak, ülkemizdeki Marksist birikim ve gelişen süreçleri tartışmak, sonuçlar çıkartmak, "birliğin teorik ve tarihsel arka planını kurmak ve sosyalist hareketin geçmişini ve bugününü birlik deneyleri ve birlik imkânları bakımından değerlendirmek" üzere biraraya gelmeye ve görüşmelere katılmaya çağırıyoruz.

Ali AKÇA, Zekeriya ÇAYLI, Münir DERÇİN, Yılmaz İNAN, Muhittin KORUCU, Semih MERİH, A.Rıza OKUR, Ensar TORUN, Oğuz TUNÇYÜREK, Serpil TÜREMEN.

TEK ÇATI ALTINDA

Tartışmalar bir işe yaramalı, bir başka deyişle siyaset yapmamıza imkân sağlamalı. Bunun da en rasyonel yolu tartışmaların tek çatı altında sürdürülmesidir. Marksistlerin elbirliğiyle bir parti oluşturmalarını ve tartışmaları bu çatı altına taşımalarını öneriyorum.

Solda birlik tartışmaları, bir yandan 18 imzalı çağrı ile başlatılan girişim kanalından -ki buna sanırım kolaylık sağladığı için kısaca "Kuruçeşme girişimi" de deniyor- bir yandan da yayınlarda ya da günlük basında yer alan röportajlarda sürüyor. Bu kapsamda Kuruçeşme girişimi tarafından sürdürülen tartışmalar kanımca kritik öneme sahip. Çünkü geniş bir yelpazeyi kapsıyor, belirli bir program izliyor ve bir hedefe varmayı amaçlıyor. Yapılan programa göre tartışmalar Mart 1990 sonunda tamamlanmış olacak. Tartışmaların sonuçları geniş bir kurul tarafından değerlendirilecek ve sanırım tartışmalardan bazı sonuçlar çıkarılacak. Tartışmalara doğrudan katılmak imkânından yoksun olduğum için Kuruçeşme girişimine ilişkin görüşlerimi kısaca özetlemek istiyorum.

İktidarın ele geçirilmesinden, emekçi yığınların bizzat, kendi elleriyle, kendi çabalarıyla iktidara gelmelerini anlıyorum; yoksa onlar adına, onları temsilen bir öncüler, profesyonel devrimciler örgütünün değil.

İlk olarak belirteyim ki, tartışma programı biraz aceleye gelmiş. Ben sosyalizmin böylesi temel sorunlarının bu kadarlık bir süre içinde yeterince tartışılabileceğinden ve daha önemlisi tartışmalardan bir sonuç alınabileceğinden, doğrusu baştan beri kuşkuluydum. Tartışma süreci kuşkumda haklı olduğumu gösteriyor. Bence tartışmaların belki de başta gelen amacı, tartışmalara solda azami katılımı sağlamak, bunun mekanizmalarını yaratmak olmalıydı. Gözleyebildiğim kadarıyla bu yeterince sağlanamadı. Açık toplantılara ilginin azlığının yanı sıra, bu toplantıların günlük basına hemen hiç yansımaması da bu olguya işaret ediyor. Oysa ben, konuya ilgi duyan herkesin katılımını sağlayan bir tartışma sürecini bir anlamda noktalayan böylesi toplantıların, Türkiye'nin siyasi gündeminde olay haline gelebileceğini tahmin ediyorum.

İlgimi çeken bir başka gelişme "devrimci-reformcu" farklılaşması. Bunu yapanlar genellikle kendilerine "devrimci Marksist" diyenler.

Hemen bir parantez açayım: Böylesi yaftalardan pek hazzetmiyorum. Önde gelen kimi Marksistler'in de böylesi şeylere başvurmuş olmalarını hem genelinde doğru bulmuyorum, hem de günümüzün Türkiyesi'nde bu tür rozetleri zararlı görüyorum. Şayet Marksizmin kendisi bizatihi devrimci ise "devrimci Marksizm" bir totolojiden başka bir şey olamaz. Yok Marksizm "reformist" denilen yorumlara da açık ise, o zaman Marksizmin bütünlüğünü, tüm Marksistlerin birliği uyarınca ön plana çıkarmak daha yerinde olmaz mı? "Devrimci-reformcu" ayrımının yapılmasında ön yargılı davranılıyor. Bunun için de genellikle geçmişin sübjektif yorumu esas alınıyor. "Devrim" ve "reform" kavramlarının objektif temelleri gözden kaçırılıyor.

"Devrim"den kasıt mevcut sosyo ekonomik formasyonun kökten değiştirilmesi ise, sosyalizmi hedefleyen, üretim araçlarının özel mülkiyetinin bulunmadığı, sömürünün ve baskının ortadan kalktığı, özgürlükçü ve eşitlikçi bir düzen için mücadele eden herkesi "devrimci" olarak görmemiz ve kabul etmemiz gerekir. Yok "devrim"den kasıt, iktidarın barışçı yollardan değil ihtilal ile elde edileceği ise, o zaman farklılaşmanın adı doğru konmuyor demektir. Kaldı ki bu farklılaşma da bence öze değil biçime değgindir. Tabii "iktidarın ele geçirilmesi"nden neyin kastedildiğinde anlaşmak şartıyla. Ben iktidarın ele geçirilmesinden, emekçi yığınların bizzat, kendi elleriyle, kendi çabalarıyla iktidara gelmelerini anlıyorum; yoksa onlar adına, onları temsilen bir öncüler, profesyonel devrimciler örgütünün değil. "Bizzat emekçilerin iktidarı ele geçirmeleri" kuşkusuz bir başıbozuklar hareketi değildir, örgütlü olmak zorundadır. Onun için de yine temsili mekanizmalar bir ölçüde işlerli olacaktır. Ancak doğrudan katılımı azamiye çıkaracak, temsili işleyişi azaltmanın yolları bulunabilir, bulunmalıdır da. Üstelik dünya devrimci pratiğinde yığınsal katılımın örnekleri de yok değildir. Söz gelimi, o günlerin Rusyası'nın özgül şartlarında Şubat-Ekim 1917 dönemindeki "Sovyetler" pratiği ve Ekim Devrimi'nin bizzat kendisi, bu örneklerin en kayda değerlerindendir.

Her şey bir yana, toplumsal devrimin siyasi ilk adımının barışçı mı, yoksa ihtilalci yoldan mı gerçekleşeceği sorusunun masa başında cevabı yoktur. Bu, içinden geçilmekte olan dönemin şartlarına bağlıdır ve her şeyden önce devrimci durumla ilişkilidir, istenildiği kadar ihtilalci olunsun, devrimin objektif şartları gerçekleşmediği sürece -ki bu devrimcilerin iradesinden bağımsızdır- ihtilal yolundan iktidarın elde edilmesi hayaldir.

Dahası, sorun iktidara emekçi yığınların bizzat kendilerinin gelmesi ise, günümüz Türkiyesi'nde devrimin barışçı yoldan mı yoksa ihtilal ile mi gerçekleşeceği tartışması bence pek bir anlam taşımıyor. Çünkü çeşitli ihtimallere karşı uyanık ve tedbirli olabilmek için dahi toplumda ciddiye alınır bir toplumsal muhalefet gücü haline gelmek şarttır. Oysa günümüzde sol hareketin esas derdi, nasıl edip de toplumda marjinallikten kurtulmak! Bunun da engeli, emekçi sol potansiyelin, iktidarın elde edilmesinde barışçı mı, yoksa ihtilalci yolun mu geçerli olacağına ilişkin merakı, herhalde hiç değil. Hem hatırlamakta yarar var. Marksistler, mecbur kalmadıkları sürece her zaman barışçı yolları yeğlemişlerdir ve böylesini savunmuşlardır.

Evet, **"marjinallikten kurtulmak"**; günümüzde bütün solcuların başta gelen meselesi bu. Bunun yolu da ilk adımda soldaki bölünmüşlüğün ve dağınıklığın üstesinden gelinmesinden, sol hareketi anlamlı bir ağırlıkta temsil edecek bir birliğin sağlanmasından geçiyor. Bu noktada solda birlik tartışmalarının izleyeceği yol kritik bir önem taşıyor.

İşte "Kuruçeşme girişimi"nin yürütmekte olduğu tartışma programını **"tartışmaların birinci raundu"** olarak değerlendirmem, solda birliğe verdiğim önemden kaynaklanıyor. Şayet bu tartışmalar sonunda, tartışanlar kendi aralarında söz gelimi "devrimciler ve reformcular", "yasal particiler-illegalciler", "Troçkistler-Troçkizmi bir 'izm' olarak görmeyenler" şeklinde bölünecekler ve herkes bu bölünmeler dahilinde kendi başının çaresine bakacaksa, sol hareket bir 10 yıl daha kaybetti demektir. Sosyalizm kampında son olup bitenlerden sonra 10 yılın esamesi dahi okunmayacağı, elmalarla armutların zaten birlikte toplanmayacağı, tutmayacak duaya amin demektense işleri oluruna bırakmanın daha doğru olacağı türünden gerekçeler, henüz 10 yılı kurtarmanın imkanları varken, doğrusu bana ikna edici gelmiyor. Onun için de birinci raund sonunda aceleye getirilmiş, kestirmeci sonuçlara varılmamasından, **tartışmaların daha soğukkanlı bir çerçevede sürdürülmesinden** yanayım.

Kaldı ki tartışmalar bitmez, zaten bitmemeli de. Marksizmin yaratıcılığından söz ediyorsak bunun başka yolu yok. Ancak tartışmalar bir işe yaramalı, bir başka deyişle **siyaset yapmamıza** imkan sağlamalı. Bunun da bence en rasyonel yolu **tartışmaların tek bir çatı altında sürdürülmesidir**. Tüm Marksist-

lerin, mümkün olan en kısa zamanda elbirliğiyle bir parti oluşturmalarını ve tartışmaları bu çatı altına taşımalarını öneriyorum.

Bu önerimin, en hafif deyimle "pek naiv" bulunacağını ve dünya kadar -hepsi de kendi başına haklıymış gibi gözüken- itiraz geleceğini biliyorum. Bu itirazların başında da böyle bir partiye program hazırlamanın imkansızlığının yer alacağını tahmin ediyorum. Oysa bu sorunun çözümü bence pek zor değil. Çünkü hepimizin solcu olmamızdan gelen bazı ortaklıklarımız var. İşte bu ortaklıklar çerçevesinde, **kimliğimizi belirleyen** bir "çerçeve program" birleşmek için ilk adımın atılmasında yeterli görüldüğü takdirde mesele halledilmiş demektir. Esas parti programının hazırlanması artık partinin kendi görevlerinden birisi haline gelir. Parti içinde sürdürülecek tartışmaların ışığında, program, bir süreç boyunca nihai haline getirilir.

Soldaki çeşitli görüş, metod, espri farklarına rağmen böyle bir partinin olabilirliğine aklımın yatmasının esas nedeni, **kısa dönemde hepimizin önünde duran acil görevler karşısında durumlarımızın bir hayli birbirine benziyor olması.** Bir başka deyişle, birinci raund tartışmaları sonucunda aralarında anlaşanlar birleşseler, bunların oluşturacağı partilerin her biri, hayatın dayattığı acil görevlerle, en başta da demokratik hak ve özgürlükler uğruna mücadele etmekle karşı karşıya kalacaklar.

Denecek ki, bu durumda **işbirliği** yapılarak güçlerin birleştirilmesi daha yerinde olmaz mı? Bu da bir yol. Ancak ben geçmişteki tecrübelerimizden, böylesinin başarılacağından kesinlikle kuşkuluyum, bu bir. Daha önemlisi, marjinallikten kurtulamamış örgütlerin işbirliğinin de marjinalliği aşabileceğini sanmıyorum. Çünkü tek parti çatısı altında örgütlenilmedikçe sol potansiyele hitap edilebileceğine, sola ilgi duyan emekçiler için cazibe merkezi olunabileceğine inanmıyorum.

Böylesine gevşek kriterlerle, adeta teğellemeyle gerçekleştirilen bir parti daha baştan bölünmenin tohumlarını bünyesinde taşımaz mı?

Hem evet, hem hayır!

Nice monolitik, sıkı disiplinli, ideolojik birliği tam örgütün başından geçen namütenahi bölünmelere bakıldığında bölünmenin, "gevşek kriterler"den ileri geleceğini iddia etmek pek inandırıcı olmaz. Bence bölünme fenomeninin ardında yatan, **bölenlerin kaybedecek bir şeylerinin olmamasıdır.** Yani bölünme aslında "küçük dükkanlar"ın karşı karşıya bulunduğu bir tehlikedir. Oysa sol potansiyelin sempatisini ve aktif desteğini kazanmış bir bütünü bölmek, bölmek bir yana buna yeltenmek hiçbir babayiğidin kârı değildir. Çünkü böyle bir durumda bölmeye yeltenenin solda tecrit olması kaçınılmazdır.

Bütün bunlara rağmen bölünme tehlikesi yok mudur? Elbette vardır. Ama bu ihtimal gerçekleşse dahi eminim ki durum bugünkünden ya da birinci raundun sonucunu yeterli bulan gruplaşmaların oluşturduğu dağınıklıktan çok daha evla olacaktır. Hem unutmayalım ki, bugün birlikte bir şeyler yapmayı, siyaset sahnesinde söz sahibi olmayı öngördüğümüz potansiyel için aslolan **birliktir.** Ve sanıyorum en sert ve hararetli tartışmaları dahi bölünmeden sürdürebilecek siyasi ve insani olgunluğa doğru küçümsenmeyecek mesafe katettik, ediyoruz da.

Son bir nokta: Önerdiğim partinin, toplumsal bir vakıa haline gelebilmesi, sadece devrimcilerin değil **yığınların partisi** olabilmesi ve giderek Türkiye'de ciddiye alınabilecek bir emekçi alternatifi yaratabilmesi için yasal platformda oluşturulması gerekiyor. "Böylesi düzen örgütü olur" türünden yaftalamaları ne haklı buluyorum, ne de doğru. Hatta mevcut düzeni değiştirmenin en sonuç alıcı manivelalarından birisinin, emekçi yığınların sahip çıkacağı, yasal bir Marksist parti olduğuna inanıyorum. Dahası her on yılda bir sosyalistlerin, devrimcilerin tabir yerinde ise "toplum tarafından kusulmaları"ndan da ancak böyle kurtulunabileceği kanısındayım. ■

ARAMIZDA KADIN OLMAK

Toplum ve aile içerisinde "ezilen cins kadın"a biçilen rolün, tek tek sosyalistlerin şahsında ve genel olarak sosyalist siyasi yapılar içerisinde tekrarlandığı herkesin malûmudur.

8 Mart kadınlar için simgesel bir gün. Kadın hareketinin iyi kötü bir dinamizm kazanmaya başladığı koşullarda, alışageldiğimiz "tarihçe ve bugünkü görevlerimiz" çerçevesinde kalan ve defalarca yazılanları şu ya da bu şekilde tekrarlayacak bir "8 Mart yazısı" okumak ya da yazmak doğrusu hiç cazip gelmiyor; sorunları ayrıntılandırmaya, tartışmaları zenginleştirmeye ihtiyaç var. Bu durumda, sözgelimi konusu sosyalist siyasi harekette örgütlülük içerisinde yer alan kadınların durumu ile ilgili -ve de illâki Mart sayısında yayımlanması gerekmeyen- bir yazının, yukarıda andığım "klâsik" yazılarından belki daha yararlı olabileceğini düşündüm. Bu konuyu yalnızca mevcut durumu irdelemek üzere değil, sosyalistlerin "nasıl bir parti"yi tartıştıkları koşullarda kaçınılmaz olarak gündeme gelen "nasıl bir partili" tartışmasının da son derece önemli bir parçası olarak ele almak gerektiğine inanıyorum.

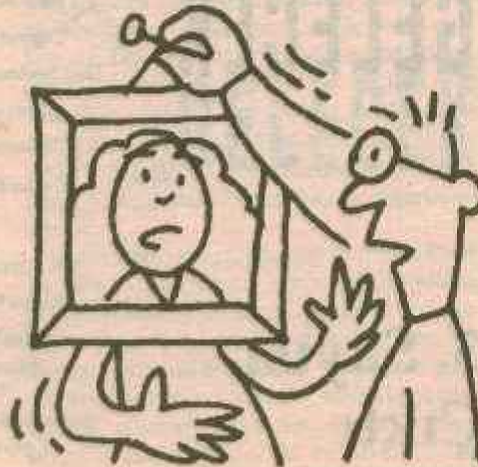
Sosyalist siyasi hareket içerisinde değişik siyasi yapılarda yaşayageldiğimiz farklı ve ortak yönleri, olumlu-olumsuz tecrübelerimizi ayrıştırırken, şahsi ve kolektif birikimimizi yoklarken, bu hareket içerisinde bugüne dek örgütlü mücadele vermiş kadınların (ki yazıda genel olarak partili kadınlar diye söz edeceğim) konumunun hiç de iç açıcı olmadığı görülüyor. İstisnalar ise "kaide"yi gerçekten bozmuyor.

Hangi sosyaliste sorarsanız sorun, "kadın-erkek partili eşittir" doğrusunu bilir ve tekrarlar. Eşitliğin bir kere parti üyesi olundu mu "otomatikman" gerçekleşmediği, gerçekleşemeyeceği gerçeği ise çoğu kez kavranmamıştır, gözardı edilmiştir, hatta red dahi edilebilmiştir. Toplumsal yaşamın her alanında diğer kadınlarla birlikte ezilen cins olmanın tüm tezahürlerini hisseden ve yaşayan partili kadınların bu durumlarının parti içi ilişkilerine, konumlarına nasıl yansıyacağı, siyasi faaliyetlerine nasıl etkide bulunabileceği, fiili eşitsizliğin parti içerisinde nasıl aşılabileceği üzerine yeterince kafa yorulmadığı, ortaya çıkan sonuçlardan bellidir.

Erkeğin geçimini üstlenen partili kadın sayısı hayli fazladır ve işin daha acısı bunların büyük bir kısmı evin geçimini sağlayıp aktif siyaset yapan ve yürüten erkeğe maddi-manevi destek olarak, "parti görevi" yaptıklarını dahi düşünebilmektedirler.

Bilinçli tercihiyle yer alanların yanı sıra, birçok kadın sosyalist siyasi harekete -birçok erkek gibi-yakın çevresinden, herhangi bir kişisel etkilenme sonucunda gelip katılmaktadır. Kadının aile ve toplum içindeki konumunun özgüllüklerini gözardı ederek, "eşitlik" adına çoğu kez kendiliğindenliğe bırakılan bu etkilenme süreci, kadının siyasi kimliğinin şekillenmesinde, tanık olduğumuz üzere, önemli engelleri de taşımaktadır. Örneğin kadın partili olduğu halde, siyasi tercihlerini, yaklaşımını kocanın/ağabeyin/sevgilinin vb. tercihleri belirleyebilmekte; birey ile kollektif arasında sağlıklı bir ilişki ve etkileşim çoğu kez şekillenememekte, bunun mekanizmaları oluşturulmamakta, sonuçta yıllar geçse de "aile bağları" siyasi kararlarda insanı, kadın açısından tedirgin eden bir "tekseslilik" yaratabilmekte ve sürdürmektedir.

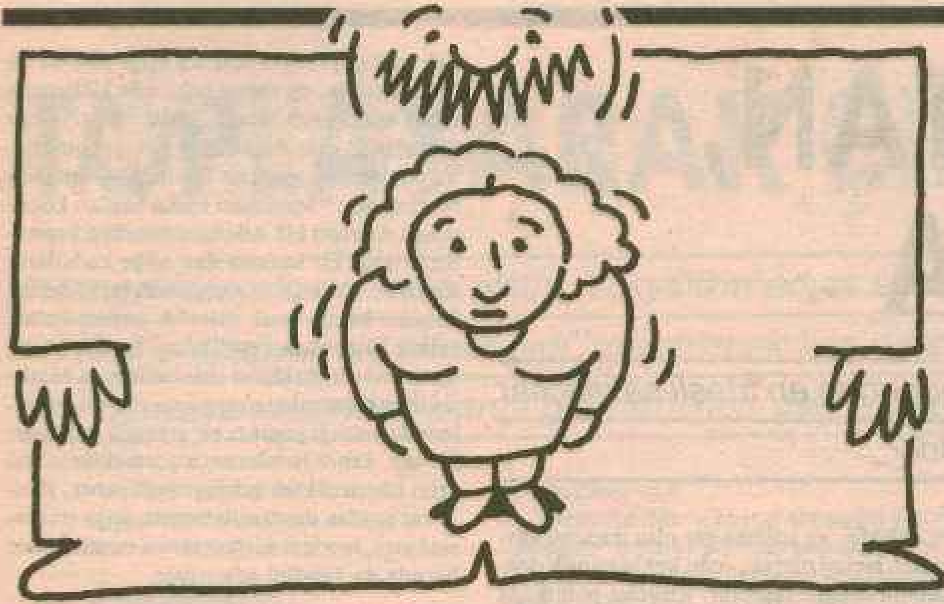
Toplum ve aile içerisinde **ezilen cins** kadına biçilen rolün, farklı koşul ve biçimlerde de olsa tek tek sosyalistlerin şahsında ve genel olarak sosyalist siyasi yapılar içerisinde tekrarlandığı ve adeta pekiştirildiği herkesin malûmudur. Örneğin, fiili eşitsizliği aşmanın bir yolu olarak partili kadınların teorik ve pratik gelişiminde önceliklerini belirlemek, buna denk düşen bir faaliyet ve istihdam anlayışı geliştirmek yerine, kadınları "ilgili" ya da "bilgili" oldukları düşünülen işlere, alanlara yöneltmek anlayışı yaygındır. Bu konuda partili kadınların "kadın çalışması"na hapsedilmelerine değinmek yerinde olacaktır. Öyle ki, Marksizmden bihaber, parti programlarını dahi yeterince özümsememiş, iç ve dış politik konularda fikir üretme, yorum yapma, kısacası siyasi faaliyetin ne olduğunu kavrama konusunda en temel eksikleri dahi giderilmemiş partili kadınlar, kendilerini özgül bir alanda günlük politikalar üretmek ve uygulamak, üstelik sosyalizmin genel propagandasıyla, bu alanın gerektirdiği özgün ajitasyonu birleştirerek "öncülük" etmek konumunda bulabilmektedirler. Böyle bir durumun yol açacağı ve açtığı kısır döngü ortadadır. Bu durumda kadınların, sosyalist siyasi faaliyet bütünlüğünü kavrayamadıkları gibi, "kendi" alanlarında da yetersiz ve sürekli yönlendirime muhtaç bir durumda kalmaları kaçınılmazdır. Sosyalistler arasında "kadınların artık kadın alanından başka alanlarda da istihdam edilmesi gereği"nden söz edilir olması bu tıkanıklığın tespitinden başka bir şey değildir. Bu konuda esas zorlayıcı olması gereken ise kuşkusuz partili kadınlardır.

Görünürde partili kadının istediği göreve talip olmasının ya da yönetim organlarına aday olmasının önünde "cinsiyet" engeli yoktur. Ne ki aday olabilen de pek yoktur. Zira ev ve çalışma hayatındaki yükün üstüne, bir de aktif siyaset yapmaya girişmek ne büyük cürettir! Bırakınız özeğitimi, günlük gazete okuyacak zamanı zor bulabilen, siyasi toplantılarda tartışmak, görüş bildirmek için yeterli veri ve formasyondan mahrum olan, bulunduğu siyasi yapılar içerisinde ataerkil değer yargılarının ürettiği "görünmez" engellerle karşı karşıya kalabilen kadından üretken bir katılım nasıl beklenebilir? Sosyalist siyasi yapılarda, katılımı teşvik için geçici bir önlem olarak değerlendirdiğim "kontenjan"a gerek duyulur olması, yaşanılan fiili eşitsizliğin kabulü değil midir?

Partili kadın açısından eşitsizlik daha başından veridir, çoğu zaman genel doğruların kalkan edildiği gerçek bir fırsat eşitsizliği ile yüzyüzedir. Sözgelimi, görevlendirmede bilgi ve deneyim, yetenek ve beceri elbette gözönünde tutulmalıdır. Pratikte bunun "doğal" sonucu "daha deneyimli" olan partili erkeğin ön plana çıkmasıdır. Bu arada partili kadınların örneğin ev-çocuk meselelerine bir türlü ortak çözüm bulunamaz. Sosyalist erkekler arasında kadının siyasi kimliğini geliştirmeye, siyasi aktivitesini artırmaya zaman ayırabilmesi için ev işlerine ve çocuk bakımına yardım etmek gerektiğini söyleyenler nispeten çoktur, bu konuda bir şeyler yapanlar ise azdır. Hele meselenin yardım etmek değil, yükümlülüğü paylaşmak olduğunu bilen ve bunu gereğince omuzlayan sosyalist erkek ise pek azdır. Öte yandan partili kadın da çoğu kez kendi durumunun bilincinde değildir. Örneğin "dar"da olan ya da olmayan erkeğin geçimini üstlenen partili kadın sayısı hayli fazladır ve işin daha acısı, bunların büyük bir kısmı evin geçimini sağlayarak aktif siyaseti yapan ve yürüten erkeğe maddi-manevi destek olarak "parti görevi" yaptıklarını dahi düşünebilmektedirler.

Sosyalistler olarak öngördüğümüz, öngöreceğimiz partiyi tartışırken bireyin özgürleşmesinden, özgür bireylerin şekillendireceği partiden söz ediyoruz. Bu bağlamda partili kadın kendisine nasıl bakmalı, fiili eşitsizlik nasıl aşılmalı soruları sorulmadan, bugüne dek aksayanın ne olduğu ve neden olduğu tartışılmadan, pek bir yere varamayacağız. ■

Birlik sürecinde kadınlar olarak varolmak

Birlik Tartışmalarını Düzenleme Kurulu'nda yeralan üç kadın arkadaşımız erkek egemen bakış tarzının Marksistler arasında da güçlü bir şekilde varlığını sürdürdüğünü dile getiren bir yazıyı tartışmaları düzenleme kuruluna verdiler. Bu yazı Gül Çakır'ın partili kadınlara ilişkin değerlendirmesiyle birlikte bir bütünlük oluşturuyor ve yerinde bir tesbiti dile getiriyor. Sekiz Mart Dünya Kadınlar Günü'nde bu "iç" hastalığı yansıtmada dergimizin de bir katkısı olsun istiyoruz.

Birlik düzlemlerini tartışmaya başladığımız bu aşamada, birlik sürecine, kadınların kurtuluşu için mücadelede aktif olan kadınlar olarak nasıl baktığımızı kısaca açıklamak istiyoruz. Burada yazdıklarımız bu sürecin sadece özgül bir boyutuna, bizim bu süreçte kadınlar olarak yer alışımıza ilişkin olacak. Birlik süreciyle ilgili daha genel görüşlerimizi başka tebliğlerde ifade ettik.

Bu kısa yazı bir deklarasyon olarak kabul edilebilir. Kuşkusuz bu, yazdıklarımızın tartışmaya açık olmadığı anlamına gelmiyor. Ancak, diğer ortak tebliğlerden farklı olarak bu metin uzlaşmalara ve ortalama formülasyonlara kapalı: Bu konuda kendimizi birlik süreci içinde bir **taraf** olarak görüyoruz. Erkeklerden talebimiz, metni bu niteliğiyle, yani bizim **taraf oluşumuzun ifadesi olarak** destekleyip desteklemediklerini imzalarıyla belirtmeleri.

Bu metinde, belli bir süreklilik taşıyacak herhangi bir sosyalist oluşumda/platformda yer alabilmemiz için bizim açımızdan kaçınılmaz olan çok genel koşullardan -hatta bir koşuldan- söz edeceğiz. İçinde bulunduğumuz birlik çalışmaları sürecinde birliğin **biçimi** somutlaştıkça, biz de bu genel koşulu somutlaştırmaya çalışacağız. Örneğin, çalışmalar ortak bir yayın biçiminde sürecekse, bu yayında bize bağımsız bir bölümün ayrılmasını isteyebiliriz; bu süreç bir platform biçiminde evrildiğinde özerk bir kadın komisyonu oluşturmamız gündeme gelebilir; ve nihayet bir gün bir partide, bunlara, karar ve temsil mekanizmasının her düzeyinde kota talebi eklenebilir vb. Bütün bunların temelinde aslında aynı mantık vardır: Kadınlar lehine, ya da pozitif ayrımcılık. Şayet söz konusu ayrımcılık dayandığı varsayım da, toplumun diğer bütün alanlarında olduğu gibi, bizzat **içinde yaşadığımız birlik sürecinde de erkek egemenliğinin bir olgu olarak varlığının** kabulü olmalıdır.

Marksistler olarak çok iyi bildiğimiz gibi, toplumsal egemenlikler bireylerin bilinçlerinde başlayıp biten şeyler değil, bireysel niyetlerden bağımsız, nesnel toplumsal ilişki biçimleridir. Cinsiyete dayalı egemenliğin de bu açıdan hiçbir özelliği olamaz. Tersine bunun da ötesinde, erkek egemenliği, gerisinde yatan tarihsel mirasın gücü ve insanların 'ben' imgelerinin oluşmasındaki kritik önemi de göz önüne alındığında, toplumsal bütün açısından en belirleyici ama en köklü egemenlik biçimidir. Dolayısıyla da, cinsiyetçiliğin bireysel olarak **aşılması** olanaklı değildir. Bir birlik süreci çerçevesinde, olsa olsa, varlığı kabul edilip **adı konduğunda,** kurumsal-ideolojik düzlemlerde, söylem-davranış tarzları çerçevesinde harcanacak iradi çabalarla **aşındırılması** yönünde adımlar atılabilir. Ancak, bu çabaları harcamaya hazır olunduğunun bizim açımızdan **ilk** güvencesi, erkek egemenliğinin sol içinde ve bizim aramızdaki varlığının teslim edilmesidir. Kısacası, bu egemenliğin, toplumun başka alanlarında bizde yarattığı tahribat sonucu, bizim üzerimizdeki olumsuz etkileri aracılığıyla, birlik sürecine de 'sızmış' olabileceğini teslim etmek yetmez. Bu süreç içinde kurulan ilişkilerde yeniden ve yeniden üretildiğinin bir olgu olarak kabul edilip üzerine gidilmesi gerekir.

Bu söylediklerimizi biraz somutlaştırmaya çalışalım. Kafa-kol emeği ayrımına dayalı bir işbölümünün, burjuva toplumu içinde mücadele vermeye yönelik herhangi bir birliktelikte tümüyle aşılabileceği türünden bir yanılsama içinde olduğumuz sanılmasın. Aynı biçimde, bu işbölümünde,kadınlarla erkekler arasında eşit bir dağılımın kendiliğinden gerçekleşebileceğini düşünecek kadar ütopyacı da değiliz. Ne var ki, gerek cinslerden bağımsız bir kafa-kol emeği işbölümüne karşı, gerekse bu işbölümünde cinslerarası eşitsiz dağılıma karşı aktif önlemler alınmasını hem Marksistler olarak, hem de kendi adımıza feministler olarak bekliyoruz. Bugüne kadar yaşadığımız birlik tartışmaları süreci içinde, iş bölümünün de söz dağılımının da **sadece** varolan yeteneklere göre belirlendiği kanısında değiliz. Söylenmiş sözlerin, yapılmış konuşmaların (İstanbul içinde ve dışında, kapalı ve açık toplantılarda, toplantı yönetiminde ve konuşmacı olarak yazılmış tebliğlerin, her birinin düzeyinin bizi aştığını düşünmüyoruz. Bizi pasif kalmaya iten etkenler arasında, bizim söz sahibi olmakta çektiğimiz güçlükler kadar, erkeklerin yer ve zaman işgal etmekteki becerilerinin de önem taşıdığı kanısındayız. Dolayısıyla, böyle bir işbölümünün dönüştürülmesi yolunda erkeklerden de çaba harcamalarını bekliyoruz.

İdeolojilerin söylemlerde yeniden üretildiği ve yansıtıldığı (hatta kimilerine göre oluşturulduğu) da, yine Marksistler olarak yabancısı olmadığımız bir gerçek. Bizim içinde yer alacağımız bir birliktelikte bize yer açmayan, hatta bizi dışlayan bir söyleme karşı duyarlı olunmasını beklememizin çok doğal olduğuna inanıyoruz. Komisyonlardaki kişi sayısının "adam" üzerinden hesaplandığı, "Hasanlar, Hüseyinler, Ahmetler"le örneklendiği bir toplulukta kendimize yer açmanın esas olarak bizim sorunumuz olduğunun bilincindeyiz. Ne var ki, bu yeri sürekli olarak ve hep yeniden kapatan erkekler, egemen konumlarını (kısacası: o yerlerin sahibi olma konumlarını) sorgulamaya hiç başlamayacaklarsa, bizim de harcadığımız çabaların ne kadar anlamlı olduğu sorusunu sormamız şaşırtıcı olmamalı.

Erkek egemenliğinin bizim aramızdaki varlığının kabulünün bir uzantısı, kadınların **cinsiyetleriyle** var olmalarına olanak sağlayacak bir yaklaşımın benimsenmesidir. Cinsiyetimizle var olmak, bizim açımızdan, ezilen cinsin mensupları olarak var olmak anlamına gelir. Başka bir ifadeyle, kadın açısından söz söyleyen, kadınlara yer açmaya çalışan kadınlar olarak var olmak; erkeklerle biçimsel olarak eşit olan, ayrıcalıklı kadınlar olarak değil. Örneğin oluşturulan komisyonlara anatomik özelliklerimiz dolayısıyla değil, birlik sürecinde kadınlar açısından olumlu dönüşümler sağlamaya çalışacağımız ve kadınların özgül ezilmelerini hesaba katan bir sosyalizm anlayışını savunacağımız için, varlığı teslim edilmiş olan erkek egemenliğinin sorgulanması herkesçe gerekli görüldüğü için çağrılmak. Biçimsel bir eşitliğin ya da göstermelik bir cinsiyet çeşitliliğinin sağlanması için değil. Kısacası, kadın hareketi içinde mücadele eden kadınlar olarak, sahip olduğumuz bu **politik** kimlikle var olmak.

Bunların sadece bizim çabalarımıza bağlı kalmamasının önkoşulu, daha önce de belirttiğimiz gibi, kendi aramızdaki erkek egemenliğinin adının konmasıdır. Taraf olduğumuz bir topluluk içinde, kendimize ezilen taraf kimliğiyle bir yer açmanın bütün yükü bizim omuzlarımızda bırakıldığında, bu Sisifos uğraşının tüm enerjimizi tüketeceği açık. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak da başka alanlarda düşünce üretemeyeceğimiz, söz söyleyemeyeceğimiz yine çok açık. Erkek egemenliği bu biçimde yeniden üretildiğinde ve biz yine pasif kaldığımızda, bu kez de aktif olmadığımız için sorgulanmayı kabul etmiyoruz. Çünkü böyle yapıldığında, artık söz konusu olan -bırakalım erkek egemenliğini aşındırma yönünde çaba göstermeyi- bu egemenliğin üzerine kolayca bir şekilde yaslanmaktır.

Sosyalist erkeklerin, egemen konumlarını, sosyalizm mücadelesinde kadınlara yer açacak bir düzeyde de olsa sorgulamaları kaçınılmaz.

Sosyalist mücadele içinde erkek egemenliğinin adı konmadığı sürece ise bu gerçekleşemeyecek ve bu alan erkek alanı olma niteliğini koruyacaktır. ■

> **Gerek cinslerden bağımsız bir kafa-kol emeği işbölümüne karşı, gerekse bu işbölümünde cinsler arası eşitsiz dağılıma karşı aktif önlemler alınmasını hem Marksistler olarak hem de kendi adımıza feministler olarak bekliyoruz.**

Filiz Karakuş, Gülnur Savran, Nesrin Tura

8 MART'TAN, 8 MART'A

Marksistlerin kadın hakları konusunda en ateşli savaşçılar oldukları günler geride mi kaldı?

Kadınların kurtuluşunun, toplumun kurtuluşundan ayrı düşünülemeyeceğini söylerken, gözlerinde bilinmeyen denizlerde kıta keşfetmiş kâşif bakışları vardı...

Doğru söze ne denir?

Ama, sorunun kadın-erkek sorunu olmadığını, insan olmak sorunu olduğunu söyleyince; bilinenleri tekrarlayan, içtenlikten ve ciddiyetten uzak şu çok bilmişlere hiç gösteremediğim sabrım tükeniverdi.

"-Elbette" dedim, "Elbette sorun insan olmak sorunudur. Sadece sen insan soyunun çimdik atan, ben çimdik yiyen cinsinin saflarındayız..."

"Sen de mi, sen de mi feminist oldun?" deyişindeki saflık, beni güldürmekten çok hüzünlendirdi. Sadece hüzünlenmekle de kalmadım, tabii, yaz güneşinde kalmış ayrana döndüm.

Hem Marksist olmak, hem de feminist olmak nasıl mümkün değilse -çünkü Marksist olmak bu noktada "dil, din, ırk, cins" ayrımına hayır demektir... Oysa feminist olmak, "kadından yana, kadın cinsinden yana" olmak demektir.- ideolojik doğruların arkasına saklanıp politika üretememişliğin suçluluğunu duymamak da mümkün değildir.

Oysa pek bilinen gerçektir, ideolojik olarak doğru olan, politik olarak her zaman doğru değildir. Ve politika var olan durumu kavratma biçimi olarak, çoğu kez ideolojik doğruların ötesine taşabilir. Kısacası politikada yan tutmak gerektiğinde Marksistler bundan kaçınmazlar...

Sosyalist Feministler'in pratiği teorileştirerek gözardı ettiği bu nokta, ideolojik olarak anti - Marksist diye algılanabilecek davranışlara sahip olanların - örneğin karısını döven bir erkeğin - nasıl olup da politik olarak Marksist sayılabileceği noktası, pek çok Marksist tarafından tersinden görmezlikten geliniyor... Kısacası ideolojik olarak Marksist, politik olarak feminist bir tavır alınamaz sanılıyor. Oysa aynı Marksistler örneğin bir ırkçılık konusunda pekâlâ tersine ırkçılık uygulamasının doğruluğunu, ya da ulusal sorun konusunda ulusalcı bir politikayı kavramakta aynı güçlüğü çekmiyorlar...

Hal böyle iken, üstüne üstlük Marksistlerimizin (!) neredeyse tamamına yakını **ikincil cinsin** sorunlarına mevcut toplumsal formasyondan pek de farklı olmayan bir yaklaşım sergilerken:

Her türlü toplumsal örgütlenme içinde ve elbette partilerde "Pozitif ayrımcılık-Kota uygulanması" sorununda alaycı dudak büküşleriyle sosyal demokratların gerisinde giderken;

"Kadınların toplumsal, ekonomik, demokratik savaşımı" -lâf aramızda biraz da elinden başka iş gelmez gördükleri- "Kadınların savaşı" olarak görürken;

"Eşitlik" kavramının büyüleyici, kalıcı, kesin çözümlemesinin arkasına sığınıp nüfusun % 51'ine karşı kayıtsızlıkla karışık bir küçümseme hüküm sürerken, hüzünlenmemek, hüzünlenmekle de kalmayıp hiddetlenmemek mümkün mü?

□

Kadınların çifte sömürüsüne, ikincil cins kabul edilişlerine karşı çıkmanın biraz "lüks" sayılışı sadece ülkemiz Marksistlerine özgü olmuş olsaydı, toplumsal geri kalmışlığın kültürüyle yetişmiş oluşumuzun bahanesine sığınılabilirdi. Oysa özellikle reel sosyalizmin kadın sorununu demografik sorun çerçevesinde genç işgücü sorunu olarak ele almaya yatkınlığı, 1917 ile kadınların elde ettiği muhteşem hakların gözden kaçmasına kapı açmış bulunuyor. Böylece elde edilenleri görmezlikten gelenlere, feministlere, sosyalist feministlere görüntüsel de olsa bir haklılık sağlanmış oluyor.

Marksizmin kadınların hakları konusunda en ateşli savaşçılar oldukları günler çoktan geride mi kaldı? Niçin açıktan açığa olmasa da "Yasal eşitlik, oy verme hakkında kilitlenmiş siyasi eşitlik, eşit ücret... daha ne istiyor şu kadınlar?" diye düşünüyor pek çoğumuz... Ve feministler, sosyalist feministler, feminen Marksistler, "Marksizm kadın hakları konusunda ne yaptı ki? Aile içi sömürüyü kapitalizme özgü bir kavram ilan edip, kadınların sorununa çözümsüzlük getirmedi mi?" dediklerinde; bugün artık insanlık normu haline gelmiş cinsler arası eşitlik, eşit işe eşit ücret, oy verme vb. hakların elde edilişinde Marksistlerin öncü çabalarını görmezlikten geldiklerinde ortalığı şaşırtıcı bir sessizlik kaplıyor. Bu kez, kendi hatalarımızı görmektense, teoriyi görmezlikten gelmeyi yeğliyoruz. Kendi suç sayılan davranışlarımızın açığa çıkmasındansa, teorinin suçlanmasına meyledişimiz burada da kendini gösteriyor.

Kadınların sorununa bakışımız, Marksizm'in genel sorunlarına bakışımızın bir parçası ve genele bakışımızdaki atalet, beceriksiz keşifler burada da kaçınılmaz olarak kendini gösteriyor. Böylece kadın sorununun çözümünü sosyalizme havale etmek bazılarımıza yetmez olunca, Marksizmi yetersiz görüp çıkıveriyoruz işin içinden.. Kadınların özgürlüğü, kadınların demokratik / siyasi hakları, kadınların eşitliği gibi neredeyse yüzyılı aşkın bir süredir kullanılan kavramları neden, nasıl, kimden özgürlük; neden, nasıl, kime eşitlik sorgulamalarından geçirmeden "yepyeni, muhteşem" nidalarıyla karşılıyoruz...

Aynı meydana çıkan ayrı yollar. Ama söyleyin bana eşek dururken semeri dövmek niye? Kadınlara politik olarak hiçbir perspektif çizmemiş günümüz Marksistlerinin, feministleri, sosyalist feministleri, feminen Marksistleri eleştirmeye hakları var mı?

İşçilerin demokratik ekonomik kazanımları uğruna sendikal birliği savunmanın doğruluğunu, kadınların haklarını elde etmesi gündeme gelince ideolojik ayrılık bahanesi ile gösteremiyor Marksistler. Ulusal sorun konusunda, ırk sorununda, barış sorununda aynı orijinden hareket etmediklerimizle güç birlikleri oluşturan - her ne kadar bazılarımız barış ve silahsızlanma konusunda Peder Moon'la aynı yerde olmaktan utanç duyuyorlarsa da ben kendi adıma Peder Moon gibilerin barış ve silahsızlanma konusunda verdikleri beyanatları barış ve insanlık adına kazanılmış bir zafer olarak gördüğümü belirtmeden geçmek istemiyorum. Üstelik bu zaferdeki büyük payın, bu konuda bitmez tükenmez bir enerji harcayan Marksistlere ait olduğunu sanıyorum. Çünkü barış ve silahsızlanma ta başından bu yana Marksistlerin en vazgeçilmez hedeflerinden biri olmuştur ve bugün barış savaşında Marksistler anti-komünistlerin kayığına değil , anti- komünistler Marksistlerin kayığına binmişlerdir-Marksistler neden kadın hakları konusunda aynı davranış biçimini benimsememektedirler?

□

Anlayacağınız kadınlar konusunda Marksistlerimiz 8 Mart'tan 8 Mart'a bir şeyler yazmaya lütfettikçe, ben yaz güneşinde kalmış ayran olmaya devam edeceğim... ■

TOPLAYARAK ÇIKARALIM

"Hangi" sosyalizm olursa olsun, sosyalizm adına eldekinden başka pratik yok. "Öylesi olacağına hiç olmasaydı" diyebilmek için de sosyalizmin Ekim 1917'den beri dünyaya kazandırdıklarını görmezlikten gelmek gerek.

Ekim Devrimi Marksist öğretinin öngördüğü doğrultuda işçi sınıfının tarihi misyonunun dünyanın bir yerinde ayağını yere basması değil de, kararlı ve kurnazca örgütlenmiş bir azınlık çetenin iktidarı ele geçirip despotik, totaliter, Asyaî bir yönetim tarzını topluma dayatması mıydı?

Burjuva ideolojisi yetmiş yıldır bunu söylüyor, herkesin kafasına her fırsatta bunu aşılıyor. Gelmiş geçmiş eski sosyalistler ve günümüzün "geç ayıkmış" sosyalistleri arasında aynı ya da benzeri görüşleri paylaşanlar var. Sayıları giderek artıyor.

30'lu, 40'lı yılların ve daha sonralarının "Stalinist" deformasyon denilen olgusu, tarihsel koşulların dayatmasına göğüs germe gereğinin ve yer yer de o dayatmaya teslim olma kusurunun yarattığı, öznel sorumluluklar hiç bağışlanmaksızın nesnel niteliğinin de gözönünde tutulması gereken bir fenomen miydi? Yoksa kapitalizmin ideologları ve sosyalist ülkelerde kimi karşı devrim özlemcilerinin dillerine pelesenk ettikleri gibi, Leninizmin ve giderek Marksizmin özünde mündemiç bir muzırlığın, habasetin hayata geçişi mi?

Sovyetler Birliği çok sayıda çeşitli ulus, kavim, topluluk, vb.'nin gönüllü iş ve elbirliğiyle oluşturulmaya çalışılan yeni ve üst düzeyde bir toplum kategorisi (eksiğiyle gediğiyle de olsa) değil de, eski Çarlık Rusyası yerine ikame edilen, onun işlevini sürdüren, çağımız koşullarında çözülüp dağılmaya mahkûm bir "Sovyet Rusya İmparatorluğu" muydu?

En sofistikesinden en vülgerine dek burjuva yorumların hedefi, öteden beri, bunun böyle olduğunu insanlığın bilincine kazımakta. Sovyetler Birliği'ndeki yeni gelişmelerin bu iddiadaki isabetin kanıtı olarak sergilenmesi için de şimdi yoğun gayret harcanıyor. Sovyet yurttaşları arasında kimi kesimlerin aynı doğrultuda düşünce ve eylem süreci içine girdiği gözleniyor.

Sovyetler Birliği'nin ve diğer sosyalist ülkelerin yakın ve orta vade geleceği nedir?

Ağırdan ağıra ya da giderek hızlanaraktan, kapitalizmin "dinamizminden" nasibini almak, yani restorasyona sürüklenmek mi, yoksa sosyalizmin daha üst düzeyde kendini yenilemesinin maddi ve politik önkoşullarını oluşturmak mı?

Kapitalist dünya birinci almaşığın gerçekleşmesini sağlama yolunda tüm politik, ekonomik, mali imkânlarını seferber etmeye şimdiden hazırlanıyor. Bunda başarıya ulaşmasının kaçınılmaz olup olmadığı konusunda ise görüşler muhtelif. Kapitalizmin "nihai zaferi"ni yeni ideolojik yaklaşımlar adına bugünden **kutsayan** "Marksist"ler var.

Sosyalist ülkelerde yaşanılan olaylar Marksizmin iflâsının, daha baştan geçersiz ve iflâsa mahkûm olduğunun kanıtlanması mı?

Batı'nın elindeki tüm iletişim araçlarıyla bu görüş dünya kamuoyuna yayılmaya çalışılıyor. Sosyalist ülkelerde, hatta o ülkelerin komünist partileri sözcüleri arasında da yandaşlar bulunabiliyor.

Sosyalizm öldü mü?

Ölmesini isteyenler sürüyle. Burjuva aleminde de, sosyalist ülkelerde de.

Bunlar gibi akla gelebilecek daha başka sorular da var, sosyalizmi bu türden yorumlara karşı savunma mevzilerinden verilebilecek cevaplar da. Lakin savunmayı "ölen" sosyalizmin **hangisi** olduğu sorusuna da hapsetmemek gerekiyor. Öylesi, burjuvazinin alanına hapsolmaktır. En azından, sosyalizmin kendi kendini sorgulamasında işin kolayına kaçmaktır. "Hangi" sosyalizm olursa olsun, sosyalizm adına elde belli bir pratik var. **Ondan başkası da yok.** "Öylesi olacağına hiç olmasaydı" diyebilmek için de sosyalizmin Ekim 1917'den beri dünyaya doğrudan ve dolaylı olarak kazandırdıklarını görmezlikten gelmek gerek. Kapitalist dünya o pratiği daha doğarken boğmak, sonra da hiç yaşatmamak için elinden gelen melaneti ardına komadı. Bunu da, herhalde, yeryüzünde "daha iyi" bir sosyalizm gerçekleşsin diye yapmadı. Bu bakımdan, "Bir başkası" olabilir miydi, nasıl olmalıydı spekülasyonu, olsa olsa, varolan pratiğin ona sahip çıkılarak değerlendirilmesi ve o pratikten günümüz ve geleceğimiz için çıkarılacak tarihsel derslere mehaz olması açısından yararlı referans oluşturabilir. Aksi takdirde, yaşanmış tarihi hepten defterden silmek gibi idealizmi "gerçekçiliği" içinde saklı bir tavıra sürüklenmek kaçınılmazdır.

Önemli olan, "nasıl bir sosyalizm" ya da "hangi sosyalizm" sorusuna cevabı, geçmiş pratiğin **topyekûn** muhasebesinden çıkartmaya çalışmaktır diyorum. Eğer sosyalist isek, bilimsel sosyalizmin geçerliliğini kendimize hareket noktası alıyor isek, insanlığın geçmiş deney birikimi ve dünyanın tümünü kapsayan gözlemlerimiz öyle olmasını aklın gereği kılıyor ise, o muhasebede artılar da olacaktır, eksiler de. Artılarla eksilerin birbirini götürmesiyle her şeyin sıfıra müncer olduğu bir durumla karşı karşıya değiliz. Sosyalizmin kendini yenilemesi tarihsel meşruiyetini bir kere daha kanıtlaması, artısıyla eksisiyle yarattığı insan malzemesi ve toplumsal ilişkiler, değerler sistemi zemininde gerçekleşmek zorundadır. O zeminde artılar eksilerden fazladır. Maksat geçmiş hakkında ahkâm kesmek değil de geleceği kurtarmak ise, geleceği kurtarmaktan kasıt da bugünden yarın için reçete-projeler icat ve imal etmek değilse, muhasebeyi pratiğin reel zemininden kaydırmamaya dikkat etmeliyiz. ("Reel sosyalizm" pratiğinin taşıyageldiği sakatlıklar ve kamburlar **"reel"** kategorisinin Marksist diyalektikte haiz olduğu hayati, anahtar mevkiyi gözden kaçırmamıza neden olmamalıdır. Böyle bir kategori yoksa ya da olmaması gerekiyorsa, Marx haksız, Bakunin haklıydı!)

Geleceğin sosyalizmine giden yol geçmişin dünyayı değiştirme pratiğinin çağımız koşullarında yenilenip dönüştürülecek yapı taşlarıyla döşenecektir.

İnsanın insanı sömürmesine son vermenin maddi zeminini sağlama ve ahlâkını yeşertme kavgasını verenler adına, sömürgeci, emperyalist kapitalizme, onun cazibe alanına savrulanlara verilecek hesap yoktur. Sosyalizmi inşa diye bir derdi hiç olmamış, dünyanın değiştirilemezliği iddiasına bir nas gibi yapışmış, insanın insanı sömürmesini insanın doğası ittihaz etmiş bir sistemin yetmiş yıllık sosyalizm deneyimini değerlendirmesi, o değerlendirmede başvurduğu burjuva değerler sistemi bizim muhasebemize mehaz olamaz. Hesaplaşma, sosyalizmi savunanlar, insanlığın insanca ortak çıkarını sosyalizmde görenler arasındadır. Göğü fethe çıkanların o uğurda ömürlerini ve hayatlarını, topraklarını, bütün bir kolektif alın terini adeta tarihin "deneme tahtası" gibi insanlığa sunmuş oldukları gerçeğini de o hesaplaşmada gözden ırak tutamayız. Ütopyayı ütopya diye uzaktan seyirle yetinmeyip gökten yere indirmek için kolları sıvayanların onuru -hatalarına, günahlarına, cürümlerine hiç göz yumulmaksızın- kapitalizmin saldırısı karşısında metanetle savunulmalıdır. Savunulmalıdır ki **kendi muhasebemiz deformasyona uğramasın,** hesabın artısı, eksisi yerine otursun. Bir başka deyişle, hesabımızı cebirin özel ve özgün bir mantığıyla yapalım: Çıkarma işlemini **toplayarak** gerçekleştirelim. Sonuç, aritmetiksel olarak da gerçeği hiç çarpıtmadan, sosyalizmin kazanç hanesine yazılacaktır. ■

Sosyalizmin kendini yenilemesi, artısıyla eksisiyle yarattığı insan malzemesi ve toplumsal ilişkiler, değerler sistemi zemininde gerçekleşmek zorundadır.

TÖB-DER DAVASINDA YENİ AŞAMA

Ortada bilimsel bir yanılgı, başka bir deyişle, çeviri hatasına dayalı bir kabul var..

Çevirmenin hatası mahkemeyi yanılgıya düşürmüştür.

TÖB-DER (Tüm Eğitim, Öğretim Emekçileri Birleşme ve Dayanışma Derneği) yürürlükteki yasalara göre kurulmuştu, çalışmalarını yasalar çerçevesinde sürdürüyordu. 650'nin üstünde şubesi ve 200 binin üstünde üyesi vardı. Yurt düzeyinde örgütlenmiş olan bu öğretmen kuruluşunun, 12 Eylül müdahalesinden hemen sonra Ankara Sıkıyönetim 3 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde açılan bir dava sonunda TCY'nın 141. maddesine dayanılarak yasadışına dönüştüğü kabul edildi ve kapatıldı, taşınır taşınmaz tüm mallarına el konuldu, yöneticileri sekiz yıla varan ağır hapis cezası ile cezalandırıldı. Bu karar Askeri Yargıtay Dördüncü Dairesi'nce onaylanarak kesinleşti. Cezalandırılan yöneticiler cezalarını çektiler.

Yargılama, hakim ve savcıları 353 sayılı Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkındaki yasaya göre siyasal iktidara bağımlı, hakim güvencesinden yoksun, doğal hakim ilkesine aykırı olarak kurulmuş bir mahkemede yapıldı. Yargılama sürerken TÖB-DER, dönemin MGK Başkanı Kenan Evren tarafından 12/9/1981 gününde yapılan bir konuşma ile "yıkıcı örgüt", "ülke yönetimini ele geçirmek isteyen örgüt", "12 Eylül öncesinin kargaşa, bölünme ve çaresizlik ortamını kendi ideolojik amaçları için kullanmak isteyen örgüt" olarak ilan edildi. Ankara Sıkıyönetim komutanı davayı gören hakim ve savcılar üzerinde baskılar uyguladı. Böylece mahkeme ve savcılara, o gün yürürlükte bulunan 1961 Anayasası'nın açık hükümlerine aykırı olarak telkinler yapıldı.

İlginç olan bir nokta da Cafer Akyüz adlı öğretmen hakkında Askeri Mahkemece mahkûmiyet kararı verilirken aynı kişi hakkında Ağır Ceza Mahkemesi'nin beraat kararı vermesidir. Yani Cafer Akyüz hem suçludur, hem suçsuzdur.

Bu dava ve verilen karar, 12 Eylül hukuk anlayışının ilk ürünlerinden biri oldu.

Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nin ve kararı onaylayan Askeri Yargıtay Dördüncü Dairesi'nin bu kararı hukuka, yürürlükteki yasalara aykırı, yoruma dayalı, siyasal yönü ağır basan bir karardı. Yine bu kararlar, 12 Eylül öncesinde mahkemeler ve cumhuriyet savcıları tarafından verilen beraat ve takipsizlik kararlarına değer vermeyerek, 12 Eylül öncesi devleti yok sayarak, gerçek dışı belgelere dayanılarak, bilimsel yanılgılara düşülerek verilmişti.

Dava ağır cezada

Bu karardan sonra, sıkıyönetim askeri mahkemesinde dava açılırken sorguları yapılamayan TÖB-DER Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu ve 19 yönetici arkadaşı hakkında aynı iddia ve kanıtlarla ve askeri mahkemenin dosyalarına dayanılarak Ankara İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde yeniden dava açıldı. Davayı gören ağır ceza mahkemesi, sıkıyönetim askeri mahkemesinin dosyalarını getirterek inceledi, TÖB-DER'in yasadışına dönüşüp dönüşmediğinin anlaşılabilmesi için Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde görevli Ceza ve Ceza Usulü hukuku profesörü Nevzat Toroslu'yu bilirkişi seçerek rapor istedi. Seçilen bilirkişi, sıkıyönetim askeri mahkemesinin dosyalarını, ağır ceza mahkemesi dosyasını, tüm kanıt ve belgeleri inceledikten sonra TÖB-DER'in yasadışına dönüştüğünü gösterir bir kanıt bulunmadığı sonucuna vararak bu konudaki raporunu mahkemeye sundu. Bağımsız Ankara İkinci Ağır Ceza Mahkemesi, bu rapora dayanarak ve dosyada bulunan kanıtları değerlendirerek TÖB-DER'in eylemlerinde suç görmedi ve oy birliğiyle yöneticilerin beraatına karar verdi. Bu karar da kesinleşti.

Böylece TÖB-DER hakkında, birisi Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nce verilmiş mahkûmiyet ve öteki de ağır ceza mahkemesince verilmiş beraat kararı olmak üzere çelişkili iki karar ortaya çıktı.

Devlet yok sayılıyor

Savunma; Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nde yapılan yargılama süresince, TÖB-DER hakkında suç kanıtı olarak ileri sürülen eylemlerin 12 Eylül öncesinde dava konusu yapıldığını, bunlar hakkında mahkemelerce beraat, cumhuriyet savcılıklarınca takipsizlik kararları verildiğini, bu kararların kesinleştiğini, kimi yayınlar hakkında da basın yasasına göre dava açma süresinin geçtiğini, artık bu eylemlerin ve yayınların yeniden dava konusu yapılamayacağını, TÖB-DER'in tüm çalışmalarını bakanlıkların, valiliğin, cumhuriyet savcılarının ve emniyetin gözetim ve denetimi altında yapageldiği, yasadışı bir tutumun söz konusu olamayacağını ileri sürmüş, beraat ve takipsizlik kararlarını mahkemeye vermişti.

Askeri Yargıtay Dördüncü Dairesi bu savunmaları şu gerekçe ile reddetmişti:

"Kanunların, bütün kurum ve kuruluşları ile fonksiyonlarını tam olarak yerine getiren, suçların işlenmesinin istisnai olduğu ve suçluların da en kısa sürede yargı mercileri önüne istisnasız olarak çıkarılabildiği bir kamu düzeninde uygulanmak üzere kabul edilip çıkarıldıkları; bu kanunlara vatandaşları ve egemenlik hudutları içinde bulunan kişileri riayet ettirmek ve kamu düzeninin bozulmasını engellemek ile görevli ve yetkili olan devlet, bütün alınan tedbirlere rağmen kamu düzeninin bozulmasını engelleyemediği takdirde, suç işlemekle kamu düzenini bozmuş kişileri önceden konmuş bulunan kurallara göre zamanında gerekli şekilde cezalandırmak yetkisi varolmakla beraber, devletin bu görevini, bütün kurum ve kuruluşları ile uyum içinde çalışabildiği oranda yerine getirebileceği, devletin, sözünü ettiğimiz bu fonksiyonunu yerine getirmekte değişik nedenlerle **zaafa düştüğü** (altını biz çizdik) zamanlarda makul ve suç işleme kastını taşımayan kişilerin, soyut kuralların arkasına sığınıp bozulmuş olan kamu düzeninden yararlanmak ve kamu düzenindeki bozuklukları daha büyük boyutlara ulaştıracak taleplerde bulunmalarının demokratik ve makul düşünce kurallarına aykırılığı aşikar olduğu..."

Yani 12 Eylül öncesinde devlet zaafa düşmüştü, o dönemde verilen beraat ve takipsizlik kararlarına dayalı savunmalara değer verilmemesi yerindeydi.

Yasa uygulanmıyor

Cumhuriyet savcıları tarafından verilen ve itiraz edilmeyerek kesinleşen "kovuşturmaya yer olmadığına" ilişkin kararlar, **yeni olaylar ya da yeni kanıtlar elde edilmediği sürece** sanık lehine geçerli olduğu ve bu nedenle takipsizlik konusu eylemler hakkında dava açılamayacağı yasa gereği iken, mahkeme yasanın bu hükmüne de uymamıştı. TÖB-DER tarafından düzenlenen Demokratik Eğitim Kurultayı'nda (DEK) yapılan konuşmalar, yayınlanan bildiri ve broşürler Ankara Basın Savcılığı tarafından incelenmiş, bu konuda uzman bilirkişiden rapor alınmış ve takipsizlik kararı verilmişti. Bu karara itiraz da edilmemişti. Takipsizlik kararına konu yapılan eylemlerle ilgili yeni bir kanıt elde edilmediği ve yeni bir olay meydana gelmediği halde konuşma ve yayınlar hakkında dava açılmış ve yasanın açık hükümleri yorumlanarak mahkûmiyet kararları verilmişti. Yine bu yayınlarda basın yasasına göre dava açma süresi geçtiği halde (hak düşürücü süre) davalar açılmıştı. Mahkemenin ve Askeri Yargıtay Dairesi'nin bütün bu değerlendirmeleri Askeri Yargılama Usulü ve basın yasalarına aykırı düşüyordu.

Bu hukuk ve yasadışı karar ve işlemler karşısında TÖB-DER savunmanları Askeri Yar-

▲ **12 Eylül'e kurban veriliyor.** TÖB-DER Genel Merkezi Türkiye'deki siyasal iktidarlarca hep "yıkıcı örgüt" olarak görüldü.

gıtay Başkanlığı'na ve Askeri Yargıtay Başsavcılığı'na başvurarak TÖB-DER ve yöneticilerinin yeniden yargılanmasını ve DEK sanıkları hakkında kararın düzeltilmesini istediler.

Askeri Yargıtay Başkanlığı'na yapılan başvuruda şöyle denildi:

"Gerek 353 sayılı yasanın 228. maddesi, gerekse Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin yukarıda açıklanan kararı ve ceza ve usul hukuku hocalarının düşünceleri, olayımızda Ankara İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'ne verilen bilirkişi raporunun ve bu mahkeme tarafından verilen beraat kararının, yargılamanın yenilenmesi nedeni olarak kabul edilebileceğini açık olarak göstermektedir.

Çünkü Prof.Dr.Nevzat Toroslu tarafından verilen rapor, TÖB-DER davasının tüm dosyaları, bu dosyalarda yer alan belgeler, yayınlar, bildiriler, konuşmalar tümü ile incelendikten sonra ulaşılan hukuksal sonuçları ortaya koymuştur. Böyle bir bilirkişi raporu Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi dosyasına verilmiş olsaydı ya da Askeri Mahkeme bu tür bilirkişi incelemesi yoluna gitmiş olsaydı, mahkemenin mahkûmiyet kararı vermeyeceği açıktı. Yine Askeri Yargıtay Dördüncü Dairesi'nin de verilmiş olan böyle bir mahkûmiyet kararını onaylamayacağı kuşkusuzdu.

IV-"İşçi Sınıfı Bilimi" deyimine gelince:

Gerek mahkeme kararında ve gerekse Askeri Yargıtay Dördüncü Dairesi'nin kararında TÖB-DER yöneticilerinin, yayınlarında bu deyimi sık sık kullandıkları söylendikten sonra dosyada bulunan 'Marxçı Leninci Felsefe Sözlüğü'ne dayanılmakta, bu sözlükten "İşçi Sınıfı Bilimi" deyiminin karşılığı, karara aktarılmakta ve sözlükteki açıklamalara göre bu deyimin "Marksizm-Leninizm-Komünizm" anlamına geldiği ifade edilmekte ve bundan sanıkların ülkemizde komünist bir düzenin kurulmasına çalıştıkları sonucu çıkarılmaktadır.

Oysa, ortada bilimsel bir yanılgı, başka bir deyişle çeviri hatasına dayalı bir kabul vardır.

Çünkü, "İşçi sınıfı bilimi" Marksizm-Leninizm ya da Komünizm anlamına gelmez. Bu deyimin komünizmle uzaktan, yakından bir ilgisi yoktur. Yanılgı şuradan kaynaklanmaktadır: Sözlüğün aslı Almanca'dır. Sözlüğün Almanca orijinalinde "İşçi sınıfı bilimi" şeklinde bir deyim yoktur. Çeviriyi yapan kişi, her nedense sözlükteki "Bilimsel Komünizm" deyiminin yerine "İşçi sınıfı bilimi" deyimini kullanmış ve yanlış bir çeviri yapmıştır. Yinelemekte yarar vardır ki sözlüğün aslında "İşçi Sınıfı Bilimi" deyimi yoktur. "Bilimsel Komünizm" deyimi vardır. Sözlüğün Almanca orijinalinin ilgili sayfalarının fotokopileri ekte sunulmuştur. Bu orijinallerin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi çeviride bulunan ve mahkeme ile Askeri Yargıtay Dördüncü Dairesi'nin kararına aktarılan açıklamalar "İşçi Sınıfı Bilimi"ni değil "Bilimsel Komünizm"i anlatmaktadır. Çevirmenin hatası, mahkemeyi ve Askeri Yargıtay Dördüncü Dairesi'ni yanılgıya düşürmüştür.

Bu konuda biz, sayın Askeri Yargıtay Başkanlığı'ndan, sözlüğün Almanca orijinali ile dosyadaki Türkçe çevirisinin bir bilirkişiye incelettirilmesini ve rapor alınmasını talep ediyoruz.

Burada açıklamakta yarar vardır ki "İşçi Sınıfı Bilimi" deyimini kullanan, hatta bu deyimi tüzüklerine amaç maddesi olarak koyan sendika yöneticileri hakkında İstanbul Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi tarafından beraat kararı verilmiştir. Askeri Yargıtay Beşinci Dairesi de bu tür bir kararı onaylamıştır. İstanbul Sıkıyönetim 1 Numaralı Askeri Mahkemesi'nin 22/2/982 gün, 982/504-1146 sayılı kararı ve bu kararın onaylanmasına ilişkin Askeri Yargıtay Beşinci Dairesi'nin 4/5/983 gün, 983/299-296 sayılı kararı, aynı mahkemenin 19/3/984 gün, 982/1766 esas ve 810 sayılı kararı (kesinleşmiştir) örnek olarak gösterilebilir.

Komünist manifestoda ilk kez "İşçi Sınıfı Bilimi" deyiminin kullanıldığı ve açıklandığı iddiası da gerçek dışıdır. Bu manifesto incelendiği zaman bu gerçek açıkça görülecektir.

Sayın başkanlığımız, böyle bir inceleme yaptığı takdirde bu bilimsel yanılgıyı ve giderek mahkûmiyet hükmüne dayanak olarak gösterilen bir belgenin sahteliğini ve asılsızlığını görecektir.

Böyle bir bilirkişi raporu, yargılamanın yenilenmesini gerektiren bir belge olacaktır.

Ankara Sıkıyönetim 3 Nolu Askeri Mahkemesi'nce TÖB-DER ve yöneticileri hakkında verilen kararın hukuka, yasa hükümlerine ve dosya kapsamına aykırı olarak verildiği ortadadır. Bu karar olağanüstü bir dönemin koşulları içinde, bilime aykırı, bilimsel hatalara ve eksik incelemeye dayalı ve bu hatalar nedeniyle, takdirde yanılgıya düşülerek verilmiş bir karardır.

Bugün ortada, aynı dernek yöneticileri hakkında verilen, aynı iddiaya, aynı kanıtlara dayalı iki karar vardır. Ankara Sıkıyönetim 3 Nolu Askeri Mahkemesi'nin mahkûmiyet kararı ile Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nin beraat kararı adalet tarihimizde eşi görülmemiş bir hukuksuzluk örneği oluşturmaktadır.

Bu örnek, hukukçuları, yargı organlarını, adaleti, hak ve hukuka saygılı tüm insanları huzursuz ve tedirgin edici bir örnektir.

Yine bu kararlar, askeri adalet ile sivil adalet, askeri yargı ile sivil yargı arasında bir uyumsuzluk ve çelişki örneği oluşturmuştur. Bu çelişkiyi giderebilmenin ve adalete ulaşabilmenin yolu, yargılamanın yenilenmesine karar vermekten geçmektedir. İlginç olan bir nokta da Cafer Akyüz adındaki öğretmen hakkında Askeri Mahkemece mahkûmiyet kararı verilirken aynı kişi hakkında Ağır Ceza Mahkemesi'nin beraat kararı vermesidir. Yani Cafer Akyüz hem suçludur, hem suçsuzdur.

Biz savunmanlar, müvekkillerimizin suçsuzluğuna inanıyoruz. Yapılacak yeni bir yargılamanın bunu ortaya koyacağına inanıyoruz. Dayandığımız bilirkişi raporu, Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nin beraat kararı ve "İşçi Sınıfı Bilimi" konusunda yapılan bilimsel hata sonucu yanılgıya düşülmesi, yargılamanın yenilenmesini haklı ve zorunlu hale getirmiştir." ■

DEVRİMCİLİĞİN ÇAĞDAŞ İÇERİĞİ VE PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ

Leninist proletarya diktatörlüğü kuramı, siyasal toplumda diktatörlüğün fethi uğrağına, sivil toplumda hegemonyanın fethi uğrağına göre öncelik veren bir anlayışı simgeliyordu. Bu anlayışın bırakılması, her zaman devrimciliğin de bırakıldığı anlamına gelmez.

Her şey gibi devrimciliğin içeriği de, yer ve zaman koşullarına göre, çeşitli değişikliklere uğrayabilir. Devrimciliğin içeriği, yani devrimcilik kapsamına giren her türlü etkinlik ve yönelim... Ancak devrimciliği devrimcilik yapan şeyi, deyim yerindeyse devrimciliğin değişmez, "özü"nü, Marksizm-Leninizme göre devletin, siyasal iktidarın fethi oluşturuyor. 1852'den başlayarak Marx, devrimciliğin bu değişmez "özü"nü, **proletarya diktatörlüğü** olarak adlandırıyordu.

Oysa, proletarya diktatörlüğü formülü de zaman içinde bazı içerik değişikliklerine uğradı ve sonunda bırakıldı. Bu formülün bırakılmasını, devrimden yüz çevirmek olarak değerlendirenler de var.

Öykümüze, Marx ve Engels'den başlayalım.

Marx, Engels ve proletarya diktatörlüğü

Nisan 1850'de Londra'da, Dünya Devrimci Komünistler Birliği adlı uluslararası bir derneğin kurulması üzerine, Komünistler Birliği adına Marx, Engels ve Willich, Çartistlerin sol kanadı adına Harney, Blanquici göçmenler adına Vidil ve Adam'ın katıldığı bir anlaşma imzalandı. Dernek programının temellerini saptayan bu metin, altı maddeden oluşuyordu. Metnin birinci maddesine göre derneğin amacı, "tüm ayrıcalıklı sınıfların iktidarına son vermek ve insanlık ailesinin son biçimini oluşturması gereken komünizmin gerçekleştirilmesine kadar devrimin sürekliliğini sağlayarak, bu sınıfları proleterlerin diktatörlüğü altına almak"tı.

Siyasal iktidarın fethi, gerçeklikte sosyalist toplumsal devrim sürecini başlatmak için değil, belli bir uğraktan başlayarak bu sürece sağlamlık, süreklilik ve güvence kazandırmak için zorunludur.

"Fransa'da sınıf savaşımları (1848-1850)" üzerine Ocak-Kasım 1850 arasında yazdığı ve **Neue Rheinische Zeitung, Politisch-ökonomische Revue**'de[1] yayımlanan makalelerinde Marx, "işçi sınıfının diktatörlüğü"nden, "proletaryanın **sınıf diktatörlüğü**"nden söz ediyordu.

5 Mart 1852'de Weydemeyer'e yazdığı ünlü mektubundaysa Marx, "proletarya diktatörlüğü" terimini kullanıyor ve bu diktatörlüğün de "bütün sınıfların ortadan kaldırılmasına ve sınıfsız bir toplumun kurulmasına geçişten başka bir şey olmadığını" ileri sürüyordu.

Bu dönemde proletarya diktatörlüğünü Marx (ve Engels), Paris Komünü'ne (1871) kadar, yeni bir devlet tipi olarak değil, geçici (ve son) bir devlet biçimi olarak düşünüyordu. Gerçekten de daha 14 Haziran 1848 günlü **Neue Rheinische Zeitung** gazetesinde[2] "devrimci halk diktatörlüğü" sloganını ileri süren Marx, "devletin bir devrimden sonra bürüneceği her biçimin bir diktatörlük, hatta enerjik bir diktatörlük gerektirdiği"ni yazıyordu. Paris Komünü'ne kadar "proletarya diktatörlüğü" formülünün içeriğini, geçici bir devlet biçimi olarak, işte bu "enerjik diktatörlük" oluşturdu. Çünkü sermayeye karşı zaferini güvence altına almak için proletaryanın, hiçbir yasaya değil, yığınların silahlı zoruna dayanan geçici bir iktidara gereksinimi vardı.

Paris Komünü deneyimi, başka şeyler arasında, Marx'ın bu konudaki düşüncesini de değiştirdi ve zenginleştirdi. Bu deneyimden sonra Marx, "Gotha programının eleştirisi"nde (1875), "kapitalist toplum ve komünist toplum arasında devrimci bir dönüşüm döneminin yer aldığını, bu döneme karşılık düşen siyasal geçiş döneminde devletin, proletaryanın devrimci diktatörlüğünden başka bir şey olamayacağı"nı yazıyordu.

Artık proletarya diktatörlüğünün temel işlevi, sosyalizmi kurma yeteneğinden yoksun olan burjuva devlet makinesini kırmak, kırılan makinenin yerine, bir devlet biçimi olarak demokrasiyi sonuna **(silinene)** kadar geliştirmeye yetenekli yeni bir devlet tipini geçirmekti. Yeni bir devlet tipi olarak proletarya diktatörlüğü, daha kurulduğu andan başlayarak, devletin sönmesine yol açıyor ve artık sözcüğün tam anlamıyla devlet olmayan bir "devlet" oluşturuyordu.

Bu yeni tip devletin devrimci etkinliği ve yığınların devrimci etkinliği arasındaki diyalektik ilişki, kuramsal düzeyde devletin ve yığın hareketinin işlevleri arasında kesin bir ayrım çizgisinin çekilebilmesini engelliyordu.

Lenin ve proletarya diktatörlüğü

Bolşevik deneyim proletarya diktatörlüğünün, daha çok devletçi yönüne ağırlık kazandırdı. Gerçekten de Rusya'da proletarya, Claude Mainfroy'nın da belirttiği gibi[3], kendini amansız bir iç savaş içinde buldu ve öteki katmanlarla kurulacak bağlaşmalar, işçi sınıfının hegemonyası altında bu katmanların, bilinçli bir gelişmesini ve üretim süreci içindeki yerlerinin derece derece dönüştürülmesini sağlamaya yetenekli sürekli bir bağlaşmadan çok, beklenmedik değişmelere elverişli taktik bir bağlaşma olarak düşünüldü.

Devrimci proletaryanın kendisine gelince, uğradığı ağır askeri kayıplar, militanların önemli bir bölümünün devlet aygıtında görevlendirilmesi, toplumsal hareket ve devlet müdahalesi diyalektiği çerçevesinde, devlet müdahalesinin genellikle ağır basmasına yol açtı.

"Proleter devrim ve dönek Kautsky[4]" başlıklı polemiğinde Lenin, proletarya diktatörlüğünün gerçeklikte yeni bir devlet tipinden başka bir şey olmadığını yazıyor, ancak bürokrasi ve militarizmin yaygın bir yoğunluk kazandığı emperyalist dönemde devlet tipi olarak proletarya diktatörlüğünün, yalnız devlet biçimi olarak, yalnız devrimci devlet terörizmi olarak proletarya diktatörlüğü dolayımıyla gerçekleşebileceğini ve bu nedenle de Kautsky'nin, devlet biçimi olarak proletarya diktatörlüğü uygulamalarını gülünçleştirmeye yönelmekle, gerçekte devlet tipi olarak proletarya diktatörlüğünü değerden düşürmek istediğini anlatmaya çalışıyordu.

(Bu arada gerek komünizmin, gerekse antikomünizmin çocukluk hastalıklarını atlatamayan kimi özürlülerin, proletarya diktatörlüğünü salt devlet biçimi olarak proletarya diktatörlüğüne indirgemekte birleştiklerini belirtmekte yarar var.)

Leninist proletarya diktatörlüğü kuramını ve bugün bırakılan "proletarya diktatörlüğü" formülüyle neyin bırakıldığını açık ve seçik bir biçimde anlayabilmek için, özellikle şu iki noktanın unutulmaması gerekiyor:

Birincisi, Lenin'e göre proletarya diktatörlüğü, proletarya tarafından fethedilen, ama

oy çoğunluğuna dayanmadan fethedilen devlet iktidarı demektir.

"Kurucu meclis seçimleri ve proletarya diktatörlüğü" (1919) başlıklı makalesinde Lenin, "proletaryanın ilkin burjuvaziyi devirmek ve devlet iktidarını **kendisi için** fethetmek, ardından bu devlet iktidarını, yani proletarya diktatörlüğünü, emekçiler çoğunluğunun sevgi ve yakınlığını kazanmak amacıyla, kendi sınıf aleti olarak kullanmak zorunda" olduğunu yazıyor, daha ilerde proletaryanın, halk çoğunluğunu kendi yanına çekmedikçe zaferi kazanamayacağını belirttikten sonra, şöyle ekliyordu:

"Ancak bu fethi **burjuvazinin egemenliği altında** yapılan seçimlerde oyların çoğunluğunu kazanmakla sınırlandırmak ya da oyların çoğunluğunu kazanmaya bağlamak, iflah olmaz bir kafa yoksulluğu göstermek ya da işçileri düpedüz aldatmak demektir. Halkın çoğunluğunu kendi yanına çekmek için proletarya, ilkin burjuvaziyi devirmek ve devlet iktidarını fethetmek zorundadır...[5]"

Unutulmaması gereken ikinci nokta, emperyalizmin proletarya diktatörlüğüne, Lenin'e göre devrimci devlet terörizminden başka bir gerçekleşme olanağı bırakmadığıdır. "Ayni vergi" (1921) başlıklı makelesinde Lenin, "1914-1918 emperyalist savaşından sonra, eski ilişkilerin dağıldığı, sınıflar savaşımının şiddetlendiği ve görülmemiş bir bunalım içinden geçen ülkelerde (...) terörden vazgeçilemez[6]" diye yazıyor ve dünyanın bütün ülkelerindeki durumun da bu olduğunu belirtiyordu.

Çağdaş devrimcilik ve proletarya diktatörlüğü

2. Dünya Savaşı'ndan sonra, durum değişti. Yüzyılın ilk yarısındaki devrimci gerilim, gitgide yatıştı. Kapitalizmin kendi gelişme olanaklarını henüz tüketmediği, gitgide ortaya çıktı. Lenin'in yüzyıl başında (1916) çözümlediği ve "can çekişen kapitalizm" olarak adlandırdığı emperyalizm, "ilk ve olgunlaşmamış tekelci kapitalizm" olarak adlandırıldı. Uluslararası düzeyde kapitalizmden sosyalizme geçişin, daha önce düşünüldüğü kadar kısa bir tarihsel dönemde gerçekleşemeyeceği düşüncesi yaygınlık kazandı.[7]

Eski sömürgelerin ulusal ve toplumsal kurtuluş savaşımları, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki bunalıma bir çıkış yolu aranması ve sosyalist ülkelerdeki gelişme sorunları, iktidarın fethi ve sosyalizmin kurulması sorununun yeni bir strateji, halkın oyunun, sosyalist dönüşüm hedefleri üzerinde işçi sınıfının öteki halk katmanlarıyla ittifakının, yığınların iktisat, toplumsal yaşam ve devlet aygıtı üzerindeki günlük müdahalelerinin belirleyici bir önem kazandığı bir strateji arayışı açısından düşünülmesine yol açtı.

Toplumun ivedi ve sürekli bir demokratlaştırılmasına dayanan bir strateji, işte bu bağlam içinde geliştirilebildi. Yığınların artan bir müdahalesini gerektiren bir savaşım, sırası gelince sağlamlık ve genişlik kazanabilmek için, devletin bir fethi sürecini ve iktisadı toplumsallaştırma önlemlerinin alınmasını da içeriyordu.[8]

Egemenlik ve hegemonya arasında, devlet iktidarının fethi ve ideolojik yönetimin fethi arasında ya da Gramsci'nin terimleriyle söylersek, "siyasal toplumda diktatörlüğün fethi" ve "sivil toplumda hegemonyanın fethi" arasında sıkı ve diyalektik bir ilişki olduğu biliniyor.

Leninist proletarya diktatörlüğü kuram ve uygulaması, siyasal toplumda diktatörlüğün fethi uğrağına, sivil toplumda hegemonyanın fethi uğrağına göre öncelik veren ve birinci fethi ikinci fethin temel koşulu olarak gören bir devrimcilik anlayışını simgeliyordu. Bu devrimcilik anlayışının bırakılması, her zaman devrimciliğin de bırakıldığı anlamına gelmez. Eğer siyasal iktidarın fethi uğrağı, şu ya da bu biçimde gelişen sosyalist toplumsal devrim sürecinin **sonunda**, kendiliğinden gerçekleşen organik, daha doğrusu mekanik bir tamamlanma uğrağı olarak değil de aynı süreç **içinde** yer alan ve bu sürecin sürekliliğini sağlayan zorunlu bir müdahale uğrağı olarak kabul ediliyor ve ona göre davranılıyorsa, devrimciliğin bırakıldığından söz edilemez. ("İnsanlığın lüzumu yok!" denilebildiği gibi, "devrimciliğin lüzumu yok!" denilemez.)

Siyasal iktidarın fethini reformculuk, eğer kabul edebilirse, ancak "organik" bir tamamlanma uğrağı olarak kabul edebilir.

Oysa sosyalist toplumsal devrim sürecinin, ancak siyasal iktidarın fethiyle başlayabileceğini kabul etmek ne kadar mekanist bir davranışsa, siyasal iktidarın fethini sosyalist toplumsal devrim sürecinin organik bir tamamlanma uğrağı olarak kabul etmek de o kadar mekanist bir davranıştır.

Siyasal iktidarın fethi, gerçeklikte sosyalist toplumsal devrim sürecini başlatmak için değil, belli bir uğraktan başlayarak bu sürece sağlamlık, süreklilik ve güvence kazandırmak için zorunludur.

Devrimciliğin çağdaş içeriği, işte bu türlü bir zorunlulukla belirginleşiyor. ■

DİPNOTLAR

1. Mart 1850-Kasım 1850 arasında Hamburg'da yayımlanan dergi. Marx'ın söz konusu makaleleri, bu derginin 1, 2, 3 ve 5-6 (son ve çift sayı) no'lu sayılarında yayımlandı.

2. 31 Aralık 1848-19 Mayıs 1849 arasında Köln'de "demokrasi organı" olarak yayımlanan gazete.

3. Marx ve Engels'in, "Critique des programmes de Gotha et d'Erfurt" adıyla biraraya getirilen metinleri için Claude Mainfroy tarafından yazılan yeni önsözde, Editions Sociales, 1981, s.9-10.

*4. Lenin, **Proleter Devrim ve Dönek Kautsky**, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 4 (beşinci baskı), Ankara, Aralık 1989.*

*5. Lenin, **Ekim Devrimi Dosyası: 2-Sovyet Yönetiminin Örgütlenmesi** içinde, Ekim Yayınları, Ankara 1990.*

*Lenin'in proletarya diktatörlüğüyle ilgili başlıca metinlerinin önemli bir bölümü 1977'de Sol Yayınları tarafından, **Burjuva demokrasisi ve proletarya diktatörlüğü** başlıklı bir derlemede biraraya getirilmişti. Bu derlemenin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş ikinci baskısı için yazdığım sunuş yazısı, "Gene Leninist diktatora sorunsalı üzerine" başlığıyla yeni Ülke dergisinin Nisan-Mayıs-Haziran 1979 tarihli 7. sayısında yayımlandı (s.143-210). Ancak 12 Eylül'ü hazırlayan süreç içinde yayınevi, kitabın ikinci baskısını yapmak olanağını bulamadı. Başladığı yeni yayın etkinliği çerçevesinde Sol Yayınları'nın, bu olanağı bir kez daha yitirmemesini diliyorum.*

6. Lenin, a.g.y. içinde.

*7. Kenan Somer, "Lenin ve Sosyalist Devrim", **Marksizm ve Gelecek dergisi**, Haziran 1989, sayı 1, s.235-246 (özellikle s.242-246 arasındaki "Demokratik alternatif" başlıklı bölüme bakınız).*

8. Claude Mainfroy, 3 no'lu notta sözü edilen önsöz, a.g.y., s.10.

Hüseyin Hasançebi

SBKP, ÖNCÜLÜK, DEMOKRASİ

Eğer SBKP toplumun öncüsüyse, öncülüğü, kaldırılan anayasa hükmü varken de vardı, yokken de olacaktır. Eğer bu parti öncü değil idiyse, hüküm varken de öncü değildi -ve eğer kendini değiştirip kazanamayacaksa- hüküm yokken de öncü olamayacaktır.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi, gelecek ilk parti kongresinde onaylandığı takdirde yürürlüğe girecek önemli bir karar aldı. Karar, komünist partisinin "siyasi tekelini" kaldırıyor ve partinin öncülüğüne dair anayasa hükmünü iptal ediyor.

Hemen anımsatmak gerekir ki, bu ülkede 1985'ten itibaren yaşananlara bakıldığında alınan bu karar beklenmedik, şaşırtıcı olmamıştır. Olmamıştır çünkü, Sovyetler Birliği'nde sosyalist siyasal çoğulculuğa, bu karar alınmadan önceki beş yılda ve glasnostla birlikte, tedricen de olsa fiilen geçilmişti. Gerçi kimi yasaklar kaldırılmış değildi ama, alternatif her tür politik akım, "kimseye sormadan" yasallaşmış ve açık faaliyet sürdürebilir duruma gelmişti. Parti ortaya çıkan bu kendiliğinden durumu benimsemekle kalmamış, bürokratik bazı yayınların kâğıt tahsislerini keserek bu alternatif siyasi gruplara aktarmaya başlanmıştı. Glasnost'tan sonra oluşan Halk Temsilcileri Meclisi için yapılan ilk genel seçimde komünist partisi, sadece parti dışından bağımsız adaylarla değil, aynı zamanda, yerel ve ülke düzeyinde kendini ortaya koyan bu politik akımlarla da yarışmıştı.

Kurmak için mücadele yürüttüğümüz sosyalizm siyasal çoğulculuğa açık, kapitalizmi kıskandıracak bir demokrasi olacak mı? Hayır diyorsanız mesele yok, kafa yormanız için de hiçbir sebep yok. Evet diyorsanız düşüneceksiniz.

Elbette bu "fiili demokrasi" alınan kararın önemsiz olduğu, durumun adının konmasından ibaret bulunduğu anlamına gelmiyor. Ayrıca bu kararı, daha önce Doğu Avrupa ülkelerinde alınmış benzeri kararlarla aynı kefeye koymak da doğru değildir. SBKP'nin aldığı bu kararın muhtemel sonuçları sosyalizmin geleceği açısından çok önemli olacaktır. Sosyalist yenilenmenin ne denli tarihsel önemde bir hareket olduğu ve neler talep ettiği, bu karardan doğacak gelişmelerle daha iyi anlaşılacak, reel sosyalizmi yaşayan toplumların nelere muktedir olup nelere olmadıkları açığa çıkacaktır.

Sürecin buraya doğru geliştiğini kestirebilmek güç değildi. Hatta bunu gecikmiş bir karar olarak düşünmek daha doğru olur. Ancak bu "**gecikme**", SBKP'nin, sosyalist siyasal çoğulculuğa karşı direnen son kale olduğu, bu kararla bu son kalenin de yıkıldığı ve Leninist ilkelerden birinin daha tarihe karıştığı tarzında yorumlanamaz.

SBKP esasen glasnostla birlikte siyasal çoğulculuğa geçişi benimsemiş, bu sürecin olası bütün sonuçlarını da göze almış bulunuyordu. "Gecikme" dediğimiz dönem boyunca SBKP'nin tartıştığı ve görmeye çalıştığı şey, siyasal çoğulculuğu tek parti çatısı altında gerçekleştirmenin mümkün olup olmadığıydı. Partinin devlet üzerindeki fiili denetimine son vermekle ve devlet olarak Sovyetler'i halkın araçları haline yeniden getirmekle demokratikleşmenin mümkün olacağı varsayılıyordu.

Bu varsayımın Leninizme ve -Leninizm aynı zamanda bir pratikse- o pratiğe aykırı düşen yanı yoktu. Gerek kuruluşundan devrime kadarki sürede, gerekse devrimden sonraki on yılda SBKP, farklı sosyalist siyasi görüşlerin, kendilerini aynı parti içinde farklı platformlar olarak ortaya koydukları, tartışıp yarıştıkları bir partiydi. Öyleyse, sosyalizmin geleceğine değişik açılardan yaklaşan sosyalist görüşlerin aynı partide varolmaları, SBKP'nin hafızasında zaten mevcuttu. Bu durumda çok partililiğe geçiş, olsa olsa sosyalizm karşıtı siyasi akımlara meşruiyet tanımak olurdu.

Şimdi bu da oluyor. Belki farklı sosyalist görüşler ve yenilenmeye değişik açılardan yaklaşanlar, isterlerse gene SBKP çatısı altında kalarak, demokratik bir parti yapısı içinde kendi alternatiflerini savunacaklardır. Olsa olsa, sosyalizm çerçevesinde olan ama diyelim kendini SBKP geleneğinden görmesinin subjektif engelleri bulunan politik akımlar partileşirler. Ama burda kalmayacak. Kapitalizm yanlısı sağ veya sosyal demokrat görüşlerin de ortaya çıkıp partileşmeleri beklenmelidir. Birliğin kimi cumhuriyetlerinde ayrılma yanlısı milliyetçi akımların partileşmeleri de gündeme gelecektir. Sosyalizm düşmanlarının ve karşıtlarının özgür oldukları bir sosyalizm nasıl sosyalizmdir, bunun Leninizmle bağdaşır yanı var mıdır?

Bunun Leninizme aykırı hiçbir yönü yoktur. Ekim Devrimi'nin daha doğarken kendine seçtiği tarihsel perspektif de böyledir. Sonuçta iktidar meselesini en Jakobence biçimler altında çözse bile her devrim ortaya bir çoğunluk konsensusu koyarak gerçekleşir. Bu konsensus "geçici" de olsa, bir rejime, bir **anayasal düzene** şekil verir. İşte bu anayasal düzenin koyduğu çerçeve, neyin serbest ve neyin yasak olduğunu belirler. Ekim Devrimi'nde de böyle olmuş, geniş bir konsensusu yansıtan ve kimi yönleriyle ortaya emsalsiz bir demokrasi çıkaran devrim rejimi, hiçbir partiyi yasaklamamıştır. Sadece, çizilen meşruiyet sınırlarının dışına düşen parti ve akımlar yasaklanmıştır. Bunların da, suikast ve sabotajlara tevessül edenler olduğu bilinmektedir.

SBKP'nin aldığı bu karara "Leninizme uygun olup olmadığı" açısından bakarken değinmemiz gereken son bir nokta da, partinin "öncülüğünü" yasal hüküm olmaktan çıkarmasıdır. Bu karar komünistlerin öncülüğünü, dolayısıyla komünizme giden sürecin sürekliliğini tehdit etmeyecek midir? Öncüsü olamayan sosyalizm ne demektir?

"Öncülük" yasal hüküm olmaya elverişli bir kavram değildir. Başka hiçbir şeye değil, yığınlara (topluma) öncülük etmeyi anlatır. Dolayısıyla "öncülük", kazanılabilir ve kaybedilebilir ideolojik ve siyasal bir pozisyondur. "Öncülüğü" yasayla ilan edilmiş, dolayısıyla kaybetme ihtimali olmayan bir parti ile bu partinin ve sistemin niteliği ne olursa olsun demokrasi olmaz, dolayısıyla sosyalist demokrasi de olmaz.

Eğer SBKP toplumun öncüsüyse, öncülüğü, kaldırılan anayasa hükmü varken de vardı, yokken de olacaktır. Eğer bu parti öncü değil idiyse, hüküm varken de öncü değildi -ve eğer kendini değiştirip kazanamayacaksa- hüküm yokken de öncü olamayacak demektir. Kaldı ki SBKP, değil öncülüğü yasayla sabit, yasallığı dahi yokken öncülüğünü kanıtlamış bir parti değil midir?

Öte yandan, sosyalist sistemde gerçekleşmekte olan değişim süreçlerini Leninizme uygun olup olmadıkları açısından tartışmak değilse bile, tartışmayı buna indirgemek, bugün artık abesle iştigal etmekten başka bir şey değildir. Bu hem Marksist düşünce sisteminin teorik yapısına uygun olmadığı için, hem de zaten gelişmeler, karşı konulamaz bir nesnel mantıkla ortaya çıktıkları için böyledir. Leninizm illâki tartışılacaksa, ona can veren tarihsel koşullara uygun düşüp düşmediği yönünden tartışılabilir. Uygun düştüğüne zaten tarih kalıbını basmıştır.

Öyleyse bugün teorik bir dikkat gerekiyorsa, kanımca bu, öncelikle reel sosyalizmin tıkanma nedenlerini anlamaya, buradan daha yetkin ve gerçek bir sosyalizme geçişin yollarını bulmaya, alınan önlemlerin böyle bir geçişe imkân verip vermeyeceğini saptamaya dönük bir ilgi yoğunlaşması tarzında olmalıdır. Böyle yaklaşırsak kendimizi ister istemez, örneğinden değişik bir sosyalizm tasarlamak ve bu tasarımın teorik temellerini oluşturmak göreviyle karşı karşıya bulacağız.

Yenileşmenin Leninizme uygunluğu aranacaksa, bu en başta demokrasi konusunda olmak zorundadır. Çünkü, teorisini demokra-

siyle bağlamakta Lenin, denebilir ki Marksizmin kurucuları Marx-Engels dahil, tüm Marksist teorisyenler içinde en ileriye gidendir. Bırakalım mülkiyet düzenini, bu üç aşağı beş yukarı her ülkenin koşullarına göre değişik, fakat genel bir çerçeve içinde gerçekleşecektir. Reel sosyalizmi, yani **asla** demokrasi olmayan bir "sosyalizmi" demokrasiye nasıl çevireceksiniz, sorun burda yatmaktadır. Eğer buna "sosyalizm" diyorsak, bunu Leninizme uygun bir sosyalizme dönüştürmek, onda eksik olan demokrasiyi gerçekleştirmekle mümkün olacaktır. Perestroyka ve glasnostun deklare ettiği amaç da budur. O zaman şuna bakmamız gerekiyor. Atılan adımlar, muhtevası sosyalist bir toplumsal demokrasinin oluşmasına katkıda bulunacak mıdır?

Siyasal çoğulculuğun, sosyalizmin demokratikleşmesinde tek başına belirleyici olmasa bile, önemli bir işlevi olacaktır. Diyelim ki sosyalizmi yolundan saptıracak veya kapitalizmi geri çağıracak siyasi partiler peşpeşe kuruldular. SSCB'de yaşayan emekçi halk yığınları bu partilerin arkasına mı yığılacaklar? Eğer yığılacaklarsa, bu yığınlar sosyalizmi sahiplenmiyorlar demektir. O halde, yığınlar değilse, bu sosyalizmin sahibi kimdir? Eğer yığınlar kapitalizme kandırılacaklarsa, yani Leninizme aykırılık buysa, "sosyalizme kandırılmış" yığınlarla kurulan şey ne kadar sosyalizmdir? Reel sosyalizmin tıkandığı temel nokta burasıdır. Yığınlar sahip çıkmadıkları ve onların sahip çıkacakları mekanizmalar oluşturulamadığı için, sosyalizmin reel modeli iflas etmiştir.

Reel sosyalizmin alternatifi neden daha ileri bir sosyalizm olmayacak da, kapitalizm olacak? Reel sosyalizmin kuruluşuna öncülük eden partilerin alternatifi, neden daha ileri sosyalizm modelleri oluşturan partiler veya koalisyonlar olmayacak da, kapitalist partiler olacak? Siyasal çoğulculuk altında sömürü düzeni kapitalizm, pekâlâ işleyip gelişiyor da, bu düzenden bin kat daha insani bir düzen olarak sosyalizm, neden yaşayıp gelişemesin? Ola ki kapitalizm ideolojik hegemonyasının verdiği güvenle siyasal çoğulculuğu başarıyordur. Peki sosyalizmin ideolojik üstünlüğü nerede, yoksa biz bugüne kadar kendi kendimizi mi kandırıyorduk?

Bu ve benzeri soruları, SBKP böyle bir karar aldığı, bu kararla her şey yoluna gireceği için değil, "nasıl bir sosyalizm?" diye gösterdiğimiz teorik gayretlere pratik örnekler sunacağı için önemsiyoruz. Sovyetler Birliği'ndeki ve diğer sosyalist ülkelerdeki gelişmelerin önümüze koyacağı pratik örneklerin, bizim işimizi kolaylaştıracağını sanmak da yanlış olacaktır. Bunun tam tersini, teorik olarak çözdüğümüzü sandığımız pek çok sorunu bu örneklerle birlikte yeniden çözmek zorunda kalacağımızı düşünmeliyiz? Reel sosyalizmin bugünkü eksiklerini ve problemlerini, onlar uygulama sorunları olarak yaşayacaklar, bu aynı sorunları, kapitalizme karşı mücadele platformunda yaşayan Marksistler, önlerini daha net görebilmek için, teorik zenginleşmeler tarzında özümseyeceklerdir.

Ulaşmak için mücadele ettiğiniz sosyalizmin reel sosyalizmden farklı olacağını, diyelim siyasi çoğulculuk içinde gerçekleşeceğini varsaymışsanız, oturup her şeyi yeni baştan düşünmek, teorinizi baştan aşağıya yenilemek zorunda kalacaksınız. Çünkü, varsaydığınız yere ulaşıncaya kadar geçecek bütün süreçleri **buna göre** yaşayacaksınız. Bu, düşündüğünüz noktaya ulaşabilmek için geçmeniz gereken yolun determinizmidir. Bu da **sizin** reel sosyalizminiz olacaktır. Sosyalist ülkelerdeki başdöndürücü devinimin ve değişimin belki de en önemli yanı, tarih yazmaya kalkışacak olanlara, determinizmin tarihsel eylem üzerindeki etkilerini yetmiş yıllık bir açıyla veriyor olmasıdır.

O halde karar verin, kurmak için mücadele yürüttüğünüz sosyalizm siyasal çoğulculuğa açık, birden fazla alternatifin özgürce yarıştıkları, kapitalizmi kıskandıracak bir demokrasi olacak mı? Hayır diyorsanız mesele yok, kafa yormanız için de hiçbir sebep yok. Evet diyorsanız düşüneceksiniz:

▶ Nasıl bir parti sorusunu başa alacaksınız. Bu partiye bakarak sizi tanıyacağız, nereye varmak istediğinizi anlayacağız. Partiniz düşlerinizin mayalandığı bir yer olacak. Buradan, sosyalizme mi, yoksa başka şeylere mi "öncülük" edebileceğiniz açığa çıkacak. Dokusu demokrasi ve insan olan bir parti kurmak çok mu zor, o halde siz hiç boşuna uğraşmayın, sosyalizmi kuramazsınız.

▶ Nasıl bir devrim problemini de yeni baştan düşünmeniz gerekecektir. Sizin partiniz yapmayacaktır devrimi, olsa olsa sizlerin devrime katılmanızın ve katkılar yapmanızın vasıtası olacaktır. Sizin devriminiz başka devrimin benzeri olmayacak, o halde siz nasıl bir devrim yaratabilirsiniz? Üstelik çağı da geçti, siz ancak toplumsal bir gereksinim haline gelmiş bir siyasal devrim düşünebilirsiniz. Başka bir deyimle, "kolay" bir devrim, kendini empoze etmeyecek, üretici güçlerin ve sosyal gelişkinliğin çağrısına gelecek, diktatörlük tarzına bürünmesi gerekmeyecek bir devrim olacaktır bundan sonrakiler. Buraya giden yolun detaylarını teorik olarak çözdünüz mü?

▶ Madem ki diktatörlük kurmayacak, demokratik bir düzen oluşturacaksınız ve siyasal katılım görülmemiş ölçüde geniş olacak, nasıl bir devlet ve iktidar düşündüğünüzü de öğrenmeliyiz. Bu anlamda Ekim Devrimi dahi klâsik sistemlerin üstüne çıkamamışken, siz bu sorunu çözebildiniz mi? Paylaşılmış ve gücü bireye en yakın örgütlendiği birimlerde toplanan bir devlet tasarlayabiliyor musunuz? Böyle bir iktidarın, ipuçlarını bir sistem ve gelenek olarak devrimden önce yaratamamışsanız, o halde siz dikkatinizi, bugünden başlayarak "demokrasi derslerine" çeviriniz. Reel sosyalizm asıl olarak bu zaafından ötürü çöktü.

▶ Sosyalizmin ideolojik hegemonyası nasıl olacaktır? Olmalı mıdır, buna gereksinim var mıdır? Mutlaka olmalıdır. Bunu tek parti ve tek ideoloji ile gerçekleştirmeye çalışmak kendini aldatmak ve kendini dayatmaktır. Sosyalist demokrasi yer yer kapitalist demokrasinin de gerisine bu nedenle düşmüştür, demek ki sosyalizmin ideolojik hegemonyası, en geniş sosyalist bir demokrasinin hem temeli ve hem de güvencesi olabilir, olmalıdır. Sadece demokrasi de değil, sosyalizmin bir bütün olarak gelişebilmesi, bu gelişmenin süreklilik arzetmesi ve toplumca sahiplenilmesi de ancak sosyalist ideoloji, toplumun hakim bilincine dönüşmüşse olanaklıdır.

▶ O zaman ideolojik hegemonya ne demektir? Herhangi bir ideoloji, bir toplumda, yasal meşruiyeti olan biricik ideoloji ilan edilmişse orda ideolojik hegemonyadan söz edilemez. Sosyalist ideolojik hegemonya, kanımca, karşıt ve rakip ideolojiler varken varolabilir. Böyle bir hegemonya siyasal iktidar değişikliklerinden kolayca etkilenmez, dolayısıyla bir partinin veya benzer partilerin iktidarını gerektirmez. Öyleyse sosyalist ideolojinin hegemonik ideoloji haline geldiği bir sosyalist toplumda, ancak birbirine alternatif sosyalist açılımların şansı vardır, dolayısıyla böyle bir toplumda siyasal çoğulculuk, aynı zamanda ideolojik çoğulculuk olsa bile, "geri dönüş" ihtimali dışlanmış olur.

Ancak İsmail Cem (**Güneş** 11 Şubat 1989), Bülent Ecevit (aynı yer) ve daha pek çok sosyal-demokrata göre SBKP'nin aldığı bu kararla Sovyetler Birliği'nde sadece "siyasal çoğulculuğa" değil, bununla birlikte "sınıfsal çoğulculuğa" da geçilmiş oluyor. Öyleyse bu aynı zamanda "**Leninizmin ölümü**" oluyor. (Uğur Mumcu) Böyle düşünenlere yöneltilmiş haklı bir soru olarak; "Sadece Lenin mi, Marksizm de ölmedi mi?" (Coşkun Kırca).

Sosyal demokratların yorumu, düpedüz bu soruna dar bakmaktan kaynaklanıyor. Kafalarında "siyasal çoğulcu kapitalizm" ve "tek partili komünizm" dışında başka norm yok. Sosyalizmin, sınıfsız toplum olmamak anlamında, sınıfsal zenginlikler içereceği, bu zenginliğin siyasal çoğulculukla birlikte belirginleşeceği söylenebilir. Ancak, yorumlandığı gibi, siyasal çoğulculuğa geçişle birlikte kapitalizme geri dönüş sürecinin de başlayacağı doğru olamaz. Bu ikincisi apayrı bir konudur, tarihin çivisini oynatmakla eşanlamlıdır. İmkânsız değildir fakat, yetmiş yılı çiğneyip geçmeden ve bizzat Rusya toprağında, Cem'in düşlediği kapitalistleri yaratmadan, yaratmak yetmez, onları siyasal çoğunluğa yükseltmeden yani bunun için "ter ve kan" dökmeden bu yönde söylenen her şey spekülasyondan ibarettir.

Partiniz düşlerinizin mayalandığı bir yer olacak. Buradan sosyalizme mi, yoksa başka şeylere mi "öncülük" edebileceğiniz açığa çıkacak. Dokusu demokrasi ve insan olan bir parti kurmak çok mu zor, o halde hiç boşuna uğraşmayın sosyalizmi kuramazsınız.

Siyasal çoğulculuğun Sovyet sosyalizmi için doğuracağı sonuçları önemsemekle birlikte, bunun asıl, yeni sosyalizm tasarıları oluşturmakla mükellef Marksistler için önemli olduğunu düşünüyorum. Demek ki onlar, toplumsal süreçleri sosyalizme doğru evrimleştirebilmek için, şimdiye kadarkinden daha derin bir perspektiften bakmak zorunda kalacaklar. Bu perspektifin ekseni sosyalizmi siyasal ve toplumsal iktidara taşıyacak ve aynı zamanda bu iktidarı karakterize eden bir demokrasi olacaktır. Kapitalizmin gözü önünde, onunla yarışarak ve onu aşarak oluşmuş bir sosyalizm, kapitalizme üstünlüğü kesin olarak kanıtlanmış bir sosyalizm olacaktır. Devrimci volontarizme, böyle bir süreçte sanıldığından ve bizim ortaya koyduğumuzdan daha çok ihtiyaç duyulacaktır.

Demokratikleşme Leninizmi öldürüyor mu? O halde demokratikleşmeye hiç gerek yok. Siz zaten böyle düşünmekle Leninizmi öldürmüş oluyorsunuz. ■